

An aerial photograph of a historic town, likely Chania, showing a large bell tower (Kamariotika) on the left, a central square, and surrounding buildings. The image is in a muted, sepia-toned style.

Διάλογος δημόσιου χώρου και πολιτισμού

Η περίπτωση των Χανίων

A stylized orange line drawing of a city wall or fortification, featuring various towers and battlements, positioned horizontally across the lower part of the page.

Μαζιώτη Αργυρώ - Τσιμινικάκη Δανάη Α. Α.

**Στους δικούς μας ανθρώπους,
που πάντα μας ωθούν να στοχεύουμε πιο ψηλά.**

*Το παρόν τεύχος εκπονήθηκε στα πλαίσια της
ερευνητικής εργασίας για το τμήμα Αρχιτεκτόνων
Μηχανικών του Πολυτεχνείου Κρήτης.*

ΜΑΖΙΩΤΗ ΑΡΓΥΡΩ
ΤΣΙΜΙΝΙΚΑΚΗ ΔΑΝΑΗ ΑΛΕΞΑΝΔΡΑ ΛΙΛΥ

Επιβλέπουσα καθηγήτρια
ΜΑΝΔΑΛΑΚΗ ΜΑΡΙΑ

Ευχαριστούμε την επιβλέπουσα καθηγήτριά μας,
κα. Μαρία Μανδαλάκη, για την πολύτιμη
καθοδήγησή της σε αυτή την έρευνα.

Θα θέλαμε να ευχαριστήσουμε τον
κ. Μανώλη Μανούσακα για τις πληροφορίες που μας
προσέφερε για την υλοποίηση της εργασίας μας.

ΔΙΑΛΟΓΟΣ ΔΗΜΟΣΙΟΥ ΧΩΡΟΥ
ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ

Η ΠΕΡΙΠΤΩΣΗ ΤΩΝ ΧΑΝΙΩΝ

DIALOGUE BETWEEN PUBLIC SPACE AND CULTURE

THE CASE OF CHANIA

ΧΑΝΙΑ
ΑΠΡΙΛΙΟΣ 2025

ABSTRACT

It is without a doubt that public space is an essential part of the modern city, serving as a meeting place, a space for social interaction and a medium for cultural expression. Since ancient times, it has been the primary setting of cultural activity and the center of collective life. However, over the years, and with the evolution of cultural needs, the once dominant cultural role of public spaces started to decline, giving way to the development of enclosed, specialized cultural venues. The shift towards the creation of new facilities, relegated public spaces to mere complements of the modern city rather than cultural entities, due to the lack of emphasis on their integration with the new buildings. Nowadays, it is observed that only public spaces adjacent to cultural venues retain some degree of cultural identity, while the rest remain inactive. In the context of highlighting the importance of the interaction between buildings and public spaces, this study will examine cases where cultural identity has been preserved. This analysis aims to initiate a discussion on enhancing and reclaiming the cultural role of public spaces in Chania. Can the cultural interaction between buildings and public spaces redefine them as cultural landmarks? How does effective design support their long - term sustainability?

Περίληψη

Ο δημόσιος χώρος αποτελεί αναπόσπαστο κομμάτι της σύγχρονης πόλης, λειτουργώντας ως χώρος συνάντησης, κοινωνικής αλληλεπίδρασης και πολιτιστικής έκφρασης. Από την αρχαιότητα, αποτελούσε το κυριότερο πεδίο πολιτιστικής δραστηριότητας και το κέντρο της συλλογικής ζωής. Με την πάροδο των χρόνων και την εξέλιξη των πολιτιστικών απαιτήσεων, ο κυρίαρχος πολιτιστικός ρόλος των υπαίθριων δημόσιων χώρων άρχισε να εξασθενεί, καθώς παραχώρησε τη θέση του στην ανάπτυξη κλειστών, εξειδικευμένων πολιτιστικών χώρων. Η στροφή προς τη δημιουργία νέων υποδομών περιόρισε τους υπαίθριους χώρους σε απλό συμπλήρωμα της πόλης καθώς δεν δόθηκε έμφαση στη σύνδεση τους με τα νέα κτίρια. Στη σημερινή εποχή, παρατηρείται ότι μόνο οι υπαίθριοι δημόσιοι χώροι που γειτνιάζουν με πολιτιστικά κτίρια διατηρούν την πολιτιστική τους ταυτότητα, ενώ οι υπόλοιποι παραμένουν αδρανείς. Στα πλαίσια της ανάδειξης της σημασίας της αλληλεπίδρασης πολιτιστικών υποδομών και υπαίθριων δημόσιων χώρων, θα εξεταστούν παραδείγματα όπου αυτή η πολιτιστική ταυτότητα διατηρείται. Η ανάλυση αυτών των πρακτικών αποσκοπεί στην προτροπή μιας συζήτησης σχετικά με την ενίσχυση και ανάκτηση του πολιτιστικού ρόλου των υπαίθριων δημόσιων χώρων στα Χανιά. Μπορεί η πολιτιστική αλληλεπίδραση με τα κτίρια να τους επαναπροσδιορίσει σε πολιτιστικούς πυρήνες; Πως υποστηρίζει ο κατάλληλος σχεδιασμός την μακροπρόθεσμη βιωσιμότητά τους;

Εισαγωγή

Σκοπός

Μέθοδος της εργασίας

Κεφάλαιο 1 - Υπαίθριος δημόσιος χώρος και πολιτισμός: Βασικές έννοιες

1.1 Ορισμός του δημόσιου χώρου	20
1.2 Η έννοια του πολιτισμού	22
1.3 Ο πολιτισμός ως εργαλείο επαναπροσδιορισμού του δημόσιου χώρου	24
1.4 Χωρικά χαρακτηριστικά του υπαίθριου δημόσιου χώρου	26
1.5 Ο ρόλος των δημόσιων χώρων εκδηλώσεων στις σύγχρονες πόλεις	34

Κεφάλαιο 2 - Υπαίθριοι δημόσιοι χώροι ως σκηνικό της πολιτιστικής ζωής, στα ιστορικά χρόνια των Χανίων

2.1 Η απαρχή των πολιτιστικών δρώμενων στην Κρήτη: τα ταυροκαθάψια	40
2.2 Θρησκευτικά Δρώμενα: Η κοινωνική ζωή στη Βυζαντινή Κυδωνία	42
2.3 Κονταροχτυπήματα, χοροί και σερενάτες: Η πολιτιστική ζωή στη Βενετοκρατία	44
2.4 Θρησκευτικές εκδηλώσεις: υπό Οθωμανική κυριαρχία	46

Κεφάλαιο 3 - Τα Χανιά της πολιτιστικής άνθησης

3.1 Πολιτιστική άνοδος των Χανίων	52
3.2 Πρώτα πολιτιστικά κτίρια των Χανίων	54
3.3 Υπαίθριοι δημόσιοι χώροι και δρώμενα στα Χανιά του 20ου αιώνα	57

Κεφάλαιο 4 - Το δίπολο πολιτιστικής συγκέντρωσης και διέλευσης των υπαίθριων δημόσιων χώρων

4.1 Υπαίθριοι δημόσιοι χώροι ως χώροι διέλευσης	70
4.2 Υπαίθριοι δημόσιοι χώροι ως "προαύλια" πολιτιστικών κτιρίων	74
4.3 Υπαίθριοι δημόσιοι χώροι και πολιτιστικά κτίρια: σχέση συνύπαρξης	76

Κεφάλαιο 5 - Υπαίθριος δημόσιος χώρος ως δοχείο πολιτισμού

5.1 Η αμφιθεατρική μορφή της Piazza del Campo	86
5.2 Η προσαρμοστικότητα της Plaza de la Virgen	90
5.3 Η εσωστρέφεια της Piazza San Marco	93
5.4 Υπαίθριος δημόσιος χώρος και πολιτιστική ζωή: Αφορμή για συζήτηση	96

Συμπεράσματα

Βιβλιογραφία

Εισαγωγή

Ο δημόσιος χώρος αποτελεί αναπόσπαστο κομμάτι της σύγχρονης πόλης, λειτουργώντας ως χώρος συνάντησης, κοινωνικής αλληλεπίδρασης και πολιτιστικής έκφρασης. Από την αρχαιότητα, ο δημόσιος χώρος ήταν ο πυρήνας της δραστηριότητας, διαμορφώνοντας την πολιτιστική ταυτότητα και την κοινωνική ζωή κάθε πόλης. Ιστορικά, φαίνεται ο δημόσιος χώρος να έχει σημαντικό ρόλο στην διεξαγωγή πολιτιστικών δρώμενων αποτελώντας το κύριο πεδίο πολιτιστικής έκφρασης. Σήμερα, παρατηρούμε μια σημαντική αλλαγή στον ρόλο του, ιδίως στην πόλη των Χανίων, όπου η προσοχή έχει στραφεί κυρίως στη δημιουργία νέων δημόσιων κτιρίων για την εξυπηρέτηση των σύγχρονων αναγκών. Με την δημιουργία νέων υποδομών, ο υπαίθριος χώρος περιθωριοποιήθηκε, καθώς δεν δινόταν πια έμφαση στην σύνδεση αυτών με τους δημόσιους χώρους που τα περιβάλλουν.

Παρά την πολιτιστική αξία που κατείχε ιστορικά ο δημόσιος χώρος, σήμερα ο ρόλος του περιορίζεται συχνά σε απλό συμπλήρωμα των κτιρίων που φιλοξενούν τις εκδηλώσεις, χωρίς να δημιουργείται η αναγκαία αλληλεπίδραση μεταξύ τους. Υπαίθριοι χώροι που μπορούν να λειτουργήσουν ως πολιτιστικοί φορείς ή προέκταση του έργου πολιτιστικών κτιρίων, παραμένουν αδρανείς και σταδιακά περιορίζονται σε ρόλους καθημερινής διέλευσης ή εμπορικής χρήσης.

Η παρούσα εργασία διερευνά τη σχέση του υπαίθριου δημόσιου χώρου με τον πολιτισμό, εστιάζοντας στις πλατείες, αναλύοντας πως οι πολιτιστικές δραστηριότητες επωφελούνται από τον αστικό δημόσιο χώρο και την αλληλεπίδραση των δημόσιων κτιρίων με τους υπαίθριους χώρους που τα περιβάλλουν. Μέσα από την αξιολόγηση αυτής της σχέσης, θα αναδειχθεί η σημασία μιας καλύτερης διασύνδεσης του υπαίθριου δημόσιου χώρου με τα κτίρια, προκειμένου οι χώροι αυτοί να επαναπροσδιοριστούν ως πολιτιστικοί πυρήνες.

Σκοπός

Διερευνώντας τη σημασία του δημόσιου χώρου στα πολιτιστικά δρώμενα, σκοπός της παρούσας εργασίας είναι η αξιολόγηση της σχέσης μεταξύ των υπαίθριων δημόσιων χώρων με τα πολιτιστικά κτίρια που τα περιβάλλουν προς όφελος του πολιτισμού, στην πόλη των Χανίων. Συγκεκριμένα, μελετάται πώς οι πλατείες των Χανίων, αντί να αποτελούν πολιτιστικές προεκτάσεις των κτιρίων, συχνά περιορίζονται στο να λειτουργούν ως δευτερεύοντα ή απλά συμπληρωματικά στοιχεία. Η εργασία αποσκοπεί στον εντοπισμό των αιτιών αυτής της δυναμικής, και μέσα από την παρουσίαση παραδειγμάτων καλής αλληλεπίδρασης δημόσιου κτιρίου και υπαίθριου δημόσιου χώρου, στην προτροπή μιας συζήτησης για τη βελτίωση αυτής της σχέσης, με στόχο την ενίσχυση του πολιτιστικού ρόλου αυτών των χώρων.

Ερευνητικά ερωτήματα

_Ποιός ο ρόλος των υπαίθριων δημόσιων χώρων στην πολιτιστική ζωή; Επηρεάζεται η πολιτιστική ζωή από τους δημόσιους χώρους;

_Πως επηρεάζεται ο υπαίθριος χώρος από το περιβάλλον του;

_Πώς μπορούν τα δημόσια κτίρια να επηρεάσουν την πολιτιστική διάσταση των υπαίθριων δημόσιων χώρων; Ποια η σημασία της γειτνίασης τους;

_Στα Χανιά έχουν διατηρηθεί δρώμενα στους υπαίθριους δημόσιους χώρους που σχετίζονται με αυτούς;

_Υπάρχει αλληλεπίδραση μεταξύ δημόσιου κτιρίου και υπαίθριου δημόσιου χώρου στα Χανιά; Σε ποιες περιπτώσεις είναι επιτυχής αυτή η αλληλεπίδραση; Πως σχετίζεται με τα εκάστοτε πολιτιστικά δρώμενα;

Μέθοδος της εργασίας

Η μέθοδος συλλογής του ερευνητικού υλικού για την εκπόνηση της παρούσας εργασίας βασίστηκε κυρίως σε βιβλιογραφική έρευνα και ανάλυση φωτογραφικού υλικού στη Δημοτική βιβλιοθήκη Χανίων. Καθοριστική υπήρξε η συμβολή του κ. Μανώλη Μανούσακα, ιστοριογράφου και ερευνητή της πολιτιστικής κληρονομιάς της πόλης των Χανίων. Η δημιουργία προσωπικών χαρτών και οπτικών αναπαραστάσεων ενίσχυσε την κατανόηση του θέματος.

Η εργασία οργανώνεται σε πέντε κεφάλαια, καθένα από τα οποία προσφέρει μια σταδιακή εμβάθυνση στο αντικείμενο της έρευνας. Στο πρώτο κεφάλαιο, διαμορφώνεται το θεωρητικό πλαίσιο, επεξηγώντας έννοιες σχετικές με τη μελέτη και αναδεικνύοντας το ρόλο του δημόσιου χώρου και του πολιτισμού στη διαμόρφωση της καθημερινής ζωής.

Το δεύτερο κεφάλαιο, επικεντρώνεται στην πολιτιστική ιστορία της πόλης, αναδεικνύοντας τη διαχρονική σημασία του δημόσιου χώρου σε σχέση με τα πολιτιστικά δρώμενα μέσα από σημαντικές ιστορικές περιόδους, από τη Μινωική Κρήτη έως την Οθωμανική κυριαρχία.

Στο τρίτο κεφάλαιο, εξετάζεται η πολιτιστική άνθηση της πόλης κατά την περίοδο της Κρητικής Πολιτείας και μετέπειτα, όπου οι δημόσιοι χώροι αναδεικνύονται ως πυρήνες πολιτιστικής δραστηριότητας, φιλοξενώντας τελετές, πομπές και κοινωνικές εκδηλώσεις. Το πολιτιστικό έργο άρχισε να εξαπλώνεται εκείνα τα χρόνια με φιλολογικούς συλλόγους και τον θεσμό του κινηματογράφου να κερδίζει δημοτικότητα. Στα κεφάλαια της ιστορικής αναδρομής η συμβολή του κ. Μανούσακα ήταν ιδιαίτερα χρήσιμη καθώς δεν υπήρχε επαρκές προσβάσιμο υλικό για να υλοποιηθεί η έρευνα.

Λόγω της πολιτιστικής ανάπτυξης, καθώς και της ανάγκης για ανασυγκρότηση της πόλης, ύστερα από τα πολεμικά χρόνια, κάνει την εισήγηση του το πολεοδομικό σχέδιο των Χανίων, έργο του Κωνσταντίνου Δοξιάδη, πρωτοπόρου πολεοδόμου του 20ου αιώνα.

Με πρώτο πάτημα το σχέδιο του, ξεκινάει μια μετάβαση σε ένα σύγχρονο τρόπο ζωής, τον σημερινό. Θα επιχειρηθεί μια αξιολόγηση της σύγχρονης κατάστασης στο τέταρτο κεφάλαιο, όπου παρατηρείται υποχώρηση του ρόλου του δημόσιου χώρου ως φορέα πολιτισμού, λόγω της ανάπτυξης πολιτιστικών υποδομών. Οι δημόσιοι χώροι κατηγοριοποιούνται με βάση τη λειτουργική τους σχέση με τα πολιτιστικά κτίρια.

Τέλος, το πέμπτο κεφάλαιο εξετάζει περιπτώσεις όπου ο διάλογος υπαίθριου δημόσιου χώρου και πολιτισμού είναι εμφανής, μελετώντας παραδείγματα όπως η Piazza del Campo, η Plaza de la Virgen και η Piazza San Marco. Το κεφάλαιο αυτό έχει στόχο την δημιουργία μιας συζήτησης, που θα αποσκοπεί στην έρευνα νέων πρακτικών για την χρήση του δημόσιου χώρου ως πολιτιστικό δοχείο καθώς και τη διάδραση του με τα κτίρια με τα οποία γειτνιάζει. Απώτερος σκοπός είναι να διερευνηθεί αν η πολιτιστική αλληλεπίδραση μεταξύ δημόσιων κτιρίων και υπαίθριων δημόσιων χώρων μπορεί να αναβιώσει τον ρόλο που είχαν στο παρελθόν.

Λέξεις κλειδιά

Υπαίθριος δημόσιος χώρος, πολιτιστικά κτίρια, αλληλεπίδραση, πολιτισμός, Χανιά

"Ο δημόσιος χώρος αποτελεί ένα κυρίαρχο στοιχείο της κοινωνικής ζωής του ανθρώπου αλλά και μία σημαντική έκφραση του πολιτισμού της κάθε εποχής."

Τερζόγλου Νικόλαος - Ίων

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1

ΥΠΑΙΘΡΙΟΣ ΔΗΜΟΣΙΟΣ ΧΩΡΟΣ
ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΣ

ΒΑΣΙΚΕΣ ΕΝΝΟΙΕΣ

1.1 Ορισμός του δημόσιου χώρου

Εικόνα 1:
Πλατεία
Centre Pompidou

Ο όρος “δημόσιος” αναφέρεται σε ό,τι σχετίζεται με το κοινό και υπάρχει για το σύνολο του λαού.¹ Δημόσιος χώρος θεωρούνται οι περιοχές που είναι ανοιχτές στους ανθρώπους, χωρίς να αποκλείουν ή να περιορίζουν κανέναν. Πρόκειται για χώρους προσβάσιμους από όλους, ανεξαρτήτως κοινωνικής, οικονομικής ή πολιτισμικής ταυτότητας. **Υπαίθριος δημόσιος χώρος είναι ο ανοιχτός χώρος της πόλης.** Σύμφωνα με το συμβούλιο της Ευρώπης: “Ο ανοιχτός χώρος είναι ένα ουσιαστικό μέρος της αστικής κληρονομιάς, ένα ισχυρό στοιχείο της αρχιτεκτονικής και αισθητικής δομής της πόλης.”

1. Μπαμπινιώτης Γεώργιος, Λεξικό της νέας ελληνικής γλώσσας. (Κέντρο Λεξικολογίας, 2006)

“Οι δημόσιοι χώροι δεν είναι απλά κόμβοι διέλευσης. Είναι δοχεία πιθανών συμβάντων, χώροι ελεύθερης πρόσβασης και πρόσκαιρης παραμονής, διάλειμμα ή πηγαιμός, ραντεβού ή τυχαία συνάντηση, χαιρετισμός ή συνομιλία.”² Σε αυτούς τους χώρους, οι πολίτες αλληλεπιδρούν, συμμετέχουν και εκφράζουν τις απόψεις τους, με αποτέλεσμα ο δημόσιος χώρος να γίνεται “προϊόν κοινωνικών σχέσεων και δράσεων”, όπως τον ορίζει ο Henri Lefebvre, Γάλλος φιλόσοφος και κοινωνιολόγος.

Όταν γίνεται αναφορά σε υπαίθριους δημόσιους χώρους, γίνεται λόγος για τον κατεξοχήν δημόσιο χώρο της πόλης, την πλατεία. Οι πλατείες, που αποτελούν το αντικείμενο εστίασης της παρούσας εργασίας, λειτουργούν ως βασικοί φορείς της δημόσιας ζωής στο αστικό περιβάλλον. **“Η πλατεία, είναι το κορύφωμα της αστικής ζωής σε κάθε πόλη, εδώ και χιλιάδες χρόνια, από την εμφάνιση του οικισμού”.**³

“Ο δημόσιος χώρος μιας πόλης αποτελεί το σημαντικότερο στοιχείο της εικόνας της, καθώς προσλαμβάνεται και ερμηνεύεται διαφορετικά από τον καθένα, ανάλογα με τα προσωπικά βιώματα και την αντίληψη που έχει για την πόλη και τη ζωή του μέσα σε αυτήν.”⁴ Το πώς αντιλαμβάνεται κανείς τον δημόσιο χώρο διαφέρει από άτομο σε άτομο, από πολιτισμό σε πολιτισμό και από ιστορική περίοδο σε ιστορική περίοδο.⁵ Ο δημόσιος χώρος αποτελεί ένα κυρίαρχο στοιχείο της κοινωνικής ζωής του ανθρώπου αλλά και μία σημαντική έκφραση του πολιτισμού της κάθε εποχής.⁶

2. Public Space Plus. (EXPO, 2019)

3. Σαρηγιάννης Γεώργιος, Πλατείες: ο δημόσιος χώρος στα χρόνια της παρακμής. (1999), 25

4. Νικηφορίδης και Cuomo Architects, Δημόσιος Χώρος εν Αναμονή.

(Αθήνα: Εκδόσεις Ιανός, 2018)

5. Lefebvre Henri, The production of space. (Oxford: Blackwell publishing, 1991), 30

6. Τερζόγλου Νικόλαος - Ίων, Ιδέες του χώρου στον εικοστό αιώνα. (Αθήνα: Νήσος, 2009), 25

1.2 Η έννοια του πολιτισμού

Πολιτισμός

“1 Το σύνολο των πνευματικών και υλικών επιτευγμάτων του ανθρώπου : η ανάπτυξη / πρόοδος του ~ II έφεραν τον ~ στους αγρίους 2 τα δημιουργήματα (πνευματικά και υλικά) ενός συνόλου ανθρώπων σε ορισμένο τόπο και χρόνο (συνεκδ.) το ίδιο το παραπάνω σύνολο ανθρώπων : ξένοι / άγνωστοι ~ II βυζαντινός / κλασικός / λαϊκός ~ 3 ο βαθμός ανάπτυξης των πνευματικών και υλικών συνθηκών ζωής ενός κοινωνικού συνόλου: υψηλό / χαμηλό επίπεδο πολιτισμού II (κατ’ επέκτ.) η ευγένεια είναι ένδειξη πολιτισμού (ενν. υψηλού) ΣΥΝ. κουλτούρα 4 το σύνολο των πνευματικών δραστηριοτήτων (διανόηση, Καλές Τέχνες κ.λπ.) μιας κοινωνίας: Υπουργείο Πολιτισμού II (μτφ.) παράθυρο στον ~ 5 ο σύγχρονος ανεπτυγμένος τρόπος ζωής : ζούμε μέσα στον ~ πως είναι δυνατόν να πιστεύουμε ακόμη σε δεισιδαιμονίες;”⁷

Ο πολιτισμός αποτελεί μια πολυσύνθετη έννοια, που δύσκολα προσδιορίζεται, καθώς περιλαμβάνει τα πνευματικά, υλικά, ηθικά και κοινωνικά χαρακτηριστικά μιας κοινωνίας.⁸ Περιλαμβάνει την τέχνη, τη λογοτεχνία, και τα έθιμα, τα οποία αντανakλούν την ιστορία και τις αξίες ενός λαού. Ο πολιτισμός δεν είναι στατικός, εξελίσσεται μέσα στον χρόνο, καθώς οι κοινωνίες ανταλλάσσουν ιδέες, υιοθετούν νέες πρακτικές και προσαρμόζονται στις εκάστοτε συνθήκες.⁹ Αποτελεί τη βάση για την κοινωνική συνοχή και την ταυτότητα των ανθρώπων και εμπλουτίζει τη ζωή, βοηθώντας στην οικοδόμηση κοινοτήτων χωρίς αποκλεισμούς.¹⁰

Η πολιτιστική ταυτότητα ενός λαού είναι ιδιαίτερα σημαντική καθώς αποτελεί μάρτυρα του ιστορικού παρελθόντος και είναι πηγή γνώσης και κατανόησης της ιστορίας. Η πολιτιστική κληρονομιά αποτελεί αναπόσπαστο κομμάτι της ιστορίας ενός τόπου και λόγω αυτού έχουν δημιουργηθεί ποικίλοι τρόποι για την ανάδειξή της. “Η μελέτη, η προστασία και η ανάδειξη αυτής της κληρονομιάς δεν είναι μόνο δηλωτικό του πολιτιστικού μας επιπέδου αλλά προσφέρει γνώση και πληροφορίες για την ιστορική μας υπόσταση.”¹¹ Τα πολιτιστικά δρώμενα και οι οργανωμένες δημόσιες δράσεις είναι δραστηριότητες που προάγουν τον πολιτισμό και αποσκοπούν στη διατήρηση της πολιτιστικής κληρονομιάς.

Ο όρος “πολιτιστικό δρώμενο” αναφέρεται σε κάθε εκδήλωση που ενσωματώνει πολιτιστικά στοιχεία, συνήθως με σκοπό την προώθηση και τη διάδοση του πολιτισμού στην κοινότητα. Αυτό μπορεί να περιλαμβάνει παραστάσεις, φεστιβάλ, εκθέσεις και άλλες πολιτιστικές εκδηλώσεις που συνδέονται με την παράδοση ή την καλλιτεχνική δημιουργία.

7. Μπαμπινιώτης Γεώργιος, Λεξικό της νέας ελληνικής γλώσσας. (Κέντρο Λεξικολογίας, 2006)

8. Αντωνιάδου Σοφία και άλλοι, Πολιτισμός και προοπτική. (Αθήνα: Εκδόσεις Καστανιώτη, 2015)

9. Αντωνιάδου Σοφία και άλλοι, Πολιτισμός και προοπτική. (Αθήνα: Εκδόσεις Καστανιώτη, 2015)

10. UNESCO

11. Μανούσας Μανώλης, Ιστορικά κτήρια της πόλης των Χανίων. (Έρεσμα, 2019), 4

Εικόνες 2 και 3: Παραδείγματα πολιτιστικών δρώμενων στην Ελλάδα

1.3 Ο πολιτισμός ως εργαλείο επαναπροσδιορισμού του δημόσιου χώρου

Ο δημόσιος χώρος αποτελεί τον κύριο χώρο για την κοινωνική ζωή και τη διάδραση των πολιτών. Πουθενά η σχέση πόλης και πολιτισμού δεν είναι περισσότερο φανερή από το δημόσιο χώρο, αφού αυτός αποτελεί το θέατρο για τα δρώμενά της.¹²

Σύμφωνα με τον Henri Lefebvre ο χώρος δεν θεωρείται στατικός, αλλά ένα δυναμικό πεδίο που παράγεται συνεχώς μέσα από τις ανθρώπινες δραστηριότητες, τις σχέσεις εξουσίας, τις οικονομικές διαδικασίες και την κουλτούρα.¹³ Αντιμετωπίζει τον χώρο ως **αποτέλεσμα της ανθρώπινης δράσης και των κοινωνικών δομών**, θέτοντας τη βάση για τη σύγχρονη κριτική θεωρία του χώρου.

Ο δημόσιος χώρος και ο πολιτισμός είναι έννοιες αλληλένδετες. Ο πολιτισμός, μπορεί να αναδείξει και να επαναπροσδιορίσει τον τρόπο χρήσης αυτών των χώρων. Μέσω εκδηλώσεων και πολιτιστικών παρεμβάσεων, επαναπροσδιορίζει τους δημόσιους χώρους σε σημεία συνάντησης, συμβάλλοντας στην αναβάθμιση τους και ενισχύοντας τη σύνδεση της κοινότητας με τον πολιτισμό.¹⁴ Οι πολιτιστικές δραστηριότητες μετασχηματίζουν τους δημόσιους χώρους, με την αρχιτεκτονική τους να αναπλάθεται για να φιλοξενήσει φεστιβάλ, υπαίθριες εκθέσεις και καλλιτεχνικές εγκαταστάσεις. Οι οργανωμένες δράσεις μπορούν να αναβαθμίσουν υποβαθμισμένους ή αδιάφορους χώρους, προσφέροντάς τους νέα λειτουργία, χρησιμοποιώντας τον πολιτισμό ως εργαλείο αναζωογόνησης.¹⁵ Έτσι, ο δημόσιος χώρος αναδιαμορφώνεται και αποδίδεται στις πόλεις ως εργαλείο του πολιτισμού.

"Ο χώρος είναι προϊόν των κοινωνικών σχέσεων και των δρώμενων που αναπτύσσονται εντός του, και όχι απλά ένα υπόβαθρο για τις κοινωνικές δραστηριότητες."

Henri Lefebvre, Γάλλος φιλόσοφος και κοινωνιολόγος

Ποιά είναι όμως τα βασικά χωρικά χαρακτηριστικά που πρέπει να διαθέτει ένας δημόσιος χώρος, όπως μια πλατεία, ώστε να ευνοεί την φιλοξενία πολιτιστικών δρώμενων;

12. Συμεών Ν. Ανδρέας, Ο δημόσιος χώρος της πόλης. (Αθήνα: Ελληνική εταιρεία Περιβάλλοντος & πολιτισμού, 2010), 13

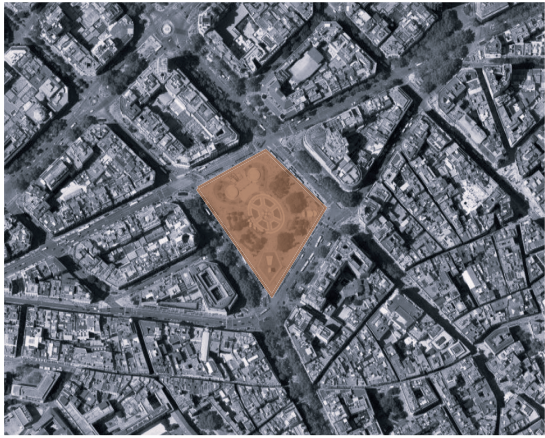
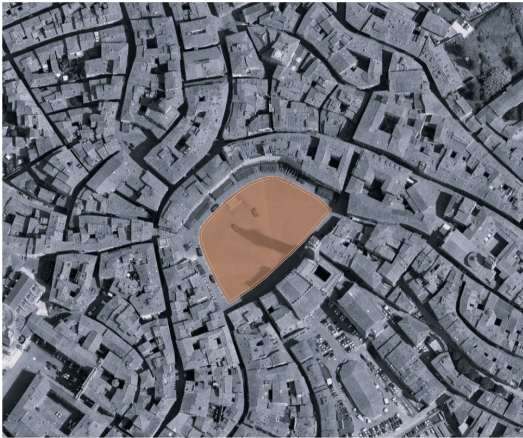
13. Lefebvre Henri, The production of space. (Oxford: Blackwell publishing, 1991), 31

14. Lefebvre Henri, The production of space. (Oxford: Blackwell publishing, 1991), 33

15. Sroda-Murawska Stefania and Jadwiga Bieganska, The Impact of Cultural Events on City Development: the (Great?) Expectations of a Small City. (5th Central European Conference in Regional Science, 2015), 941

1.4 Χωρικά χαρακτηριστικά του υπαίθριου δημόσιου χώρου

Εξετάζοντας το χτισμένο - άχτιστο χώρο της πόλης, παρατηρείται ότι στις ιστορικές πόλεις τα κτίρια σχηματίζουν μια σύνθεση όπου, σε επίπεδο μορφής, ορίζονται συγκεκριμένοι υπαίθριοι χώροι.¹⁶ Οι κεντρικές πλατείες κάθε πόλης ήταν μια ανάγκη ζωής πρώτης προτεραιότητας, διότι σε αυτές διαδραματιζόταν ένα μεγάλο μέρος του δημόσιου βίου.¹⁷ Αντιθέτως, στη μοντέρνα πόλη, τα ίδια τα κτίρια καταλαμβάνουν συγκεκριμένους χώρους, ενώ ο υπαίθριος δημόσιος χώρος, όπως οι πλατείες, είναι το άμορφο υπόλοιπο.¹⁸ Αυτοί οι χώροι είναι τα διαμορφωμένα κενά της πόλης, σε "αναμονή", πριν ακόμη προσδιοριστούν οι συγκεκριμένες χρήσεις που θα καταλάβουν,¹⁹ οι οποίοι ορίζονται από τις μάζες και τις επιφάνειες των κτιρίων που τους περιβάλλουν.²⁰

Εικόνα 4 και 5:
Πλατεία ιστορικής πόλης (Piazza del Campo, Siena)
Πλατεία σύγχρονης πόλης (Plaça de Catalunya, Barcelona)

Ως χώρος, η πλατεία άλλοτε διαδραματίζει τον χώρο του κέντρου και άλλοτε αποτελεί κόμβο για την διευθέτηση της κυκλοφορίας σε σύνθετες διασταυρώσεις.²¹ Παράλληλα, αποτελεί το χώρο που μπορεί να αναδείξει σημαντικά τοπόσημα και στοιχεία του περιβάλλοντος στο οποίο εντάσσεται. Η πλατεία αποτελεί μια χωρική δομή που προέκυψε από την διάταξη κτιρίων γύρω από έναν ανοιχτό χώρο, αποτυπώνοντας την πρόθεση ένταξης του "κενού" στο "πλήρες" του αστικού ιστού.²² Η σύνδεση του δημόσιου χώρου με τα κτίρια που τον περιβάλλουν, είναι η σχέση που καθιστά τον χώρο αυτό δυναμικό και ζωντανό. Όταν αυτή η αλληλεπίδραση απουσιάζει, ο δημόσιος χώρος μετατρέπεται σε έναν απλό χώρο διέλευσης, στερούμενος της κοινωνικής και πολιτιστικής διάστασής του.

Ο Zucker, γερμανός αρχιτέκτονας του 20ου αιώνα ορίζει τον χώρο της πλατείας ως "πλαίσιο για ανθρώπινες δραστηριότητες".²³ Ωστόσο, ο τύπος της πλατείας και τα χωρικά χαρακτηριστικά του, οφείλουν να ευνοούν την χρήση του χώρου για την κάθε ανάγκη.

16. Γοσποδίνη Ασπασία, "Τύπος και τυπολογία. Η περίπτωση της πλατείας", Αρχιτεκτονικά θέματα, Τεύχος 25. (Αθήνα: Περιοδικά, 1991), 37

17. Sitte Camillo, Η πολεοδομία σύμφωνα με τις καλλιτεχνικές της αρχές. (Αθήνα: Εθνικό Μετσόβιο Πολυτεχνείο), 10

18. Γοσποδίνη Ασπασία, "Τύπος και τυπολογία. Η περίπτωση της πλατείας", Αρχιτεκτονικά θέματα, Τεύχος 25. (Αθήνα: Περιοδικά, 1991), 37

19. Public Space Plus, EXPO, 2019

20. Συμεών Ν. Ανδρέας, Ο δημόσιος χώρος της πόλης. (Αθήνα: Ελληνική εταιρεία Περιβάλλοντος & πολιτισμού, 2010), 14

21. Lynch Kevin, The image of the city. (Massachusetts, and London, England: MIT Press, 1960), 47-48

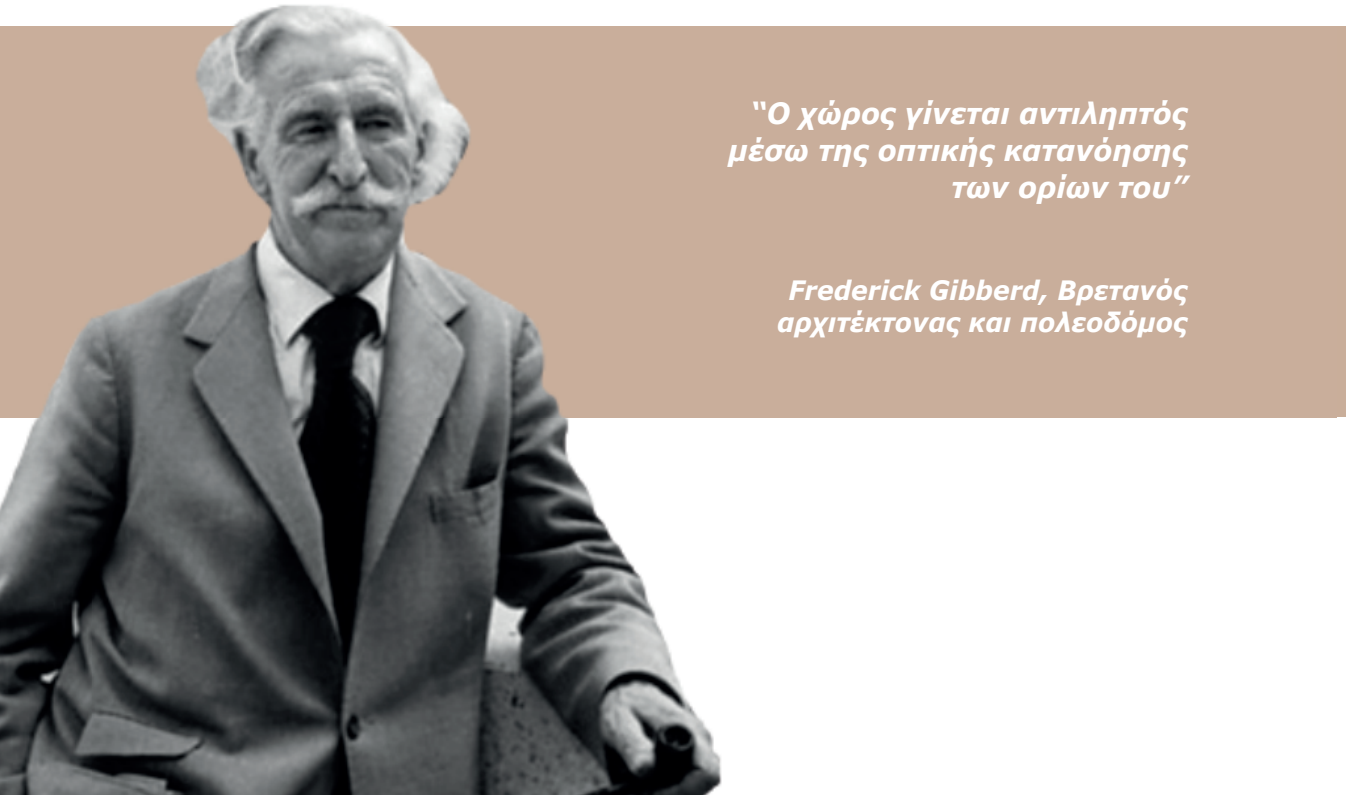
22. Sitte Camillo, Η πολεοδομία σύμφωνα με τις καλλιτεχνικές της αρχές. (Αθήνα: Εθνικό Μετσόβιο Πολυτεχνείο), 45

23. Γοσποδίνη Ασπασία, "Τύπος και τυπολογία. Η περίπτωση της πλατείας", Αρχιτεκτονικά θέματα, Τεύχος 25 (Αθήνα: Περιοδικά, 1991), 38

Η κατανόηση των ορίων του χώρου, αποτελεί καθοριστική παράμετρο για την **αίσθηση οριοθέτησης**.²⁴ Η απουσία ορίων ή η αίσθηση ενός ατέρμονου χώρου δημιουργεί αποπροσανατολισμό σε μεγάλες εκτάσεις.²⁵ Ένας αχανής χώρος χωρίς ξεκάθαρα όρια μπορεί να προκαλέσει δέος, αλλά και άγχος στον επισκέπτη.²⁶ Αντίθετα, όπου η οριοθέτηση είναι σαφής, μέσα από την αρχιτεκτονική, τη φύτευση ή ακόμα και την χρήση διακοσμητικών στοιχείων, όπως συντριβάνια, ο επισκέπτης νιώθει ασφάλεια και οικειότητα.²⁷

Η οριοθέτηση του χώρου δεν περιορίζεται μόνο στην γεωμετρία του, αλλά αφορά και την εμπειρία του επισκέπτη στον **τρόπο που βιώνει την κλίμακα του**. Εάν η πλατεία είναι πολύ στενή, τα κτήρια που στέκονται αντικριστά θα μοιάζουν σαν να συμπιέζουν το χώρο. Ωστόσο, η πλατεία δεν πρέπει ούτε να είναι πολύ πλατιά. Όταν το πλάτος της πλατείας ξεπερνά τα οπτικά όρια που καθορίζουν τα κτήρια, δημιουργείται μία “αίσθηση κενού”.²⁸ Οι πολύ μακρές πλατείες, στις οποίες το μήκος υπερβαίνει το τριπλάσιο του πλάτους, αρχίζουν να χάνουν σε ομορφιά.²⁹ Ο R. Baumeister, γερμανός μηχανικός και πολεοδόμος, στο εγχειρίδιο του της πολεοδομίας, δηλώνει ότι οι υπερβολικά μεγάλες ελεύθερες πλατείες δεν παρέχουν κανένα πλεονέκτημα για την υγεία παρά μόνο ζέστη και σκόνη, και υπό ορισμένες περιπτώσεις αναστατώνουν και την κυκλοφορία.³⁰

*“Ο χώρος γίνεται αντιληπτός
μέσω της οπτικής κατανόησης
των ορίων του”*

*Frederick Gibberd, Βρετανός
αρχιτέκτονας και πολεοδόμος*

Ενδιάμεσος χώρος σε μια στενή και σε μια πλατιά πλατεία

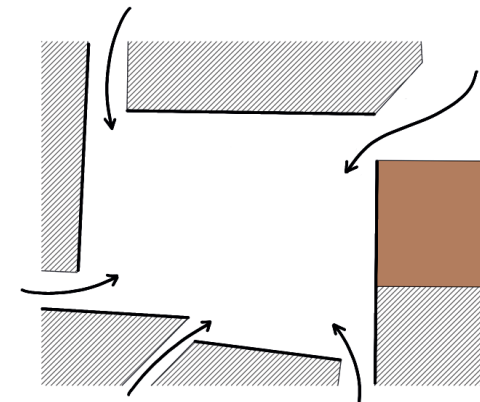
24. Γοσποδίνη Ασπασία, “Τύπος και τυπολογία. Η περίπτωση της πλατείας”, Αρχιτεκτονικά θέματα, Τεύχος 25. (Αθήνα: Περιοδικά, 1991), 38
25. Sitte Camillo, Η πολεοδομία σύμφωνα με τις καλλιτεχνικές της αρχές. (Αθήνα: Εθνικό Μετσόβιο Πολυτεχνείο), 56
26. Διάλεξη κ. Κωτσάκη στα πλαίσια του μαθήματος “Ιστορία της αρχιτεκτονικής και της πόλης”
27. Sitte Camillo, Η πολεοδομία σύμφωνα με τις καλλιτεχνικές της αρχές. (Αθήνα: Εθνικό Μετσόβιο Πολυτεχνείο), 43
28. Sitte Camillo, Η πολεοδομία σύμφωνα με τις καλλιτεχνικές της αρχές. (Αθήνα: Εθνικό Μετσόβιο Πολυτεχνείο), 49
29. Sitte Camillo, Η πολεοδομία σύμφωνα με τις καλλιτεχνικές της αρχές. (Αθήνα: Εθνικό Μετσόβιο Πολυτεχνείο), 55
30. Sitte Camillo, Η πολεοδομία σύμφωνα με τις καλλιτεχνικές της αρχές. (Αθήνα: Εθνικό Μετσόβιο Πολυτεχνείο), 57

Όπως ακριβώς οι διαστάσεις των πλατειών έτσι και το σχήμα τους βρίσκεται σε μια **σχέση αισθητής συμφωνίας με τα δεσπόζοντα κτίρια**. Μια πολύ μικρή πλατεία δεν αφήνει μνημειακά οικοδομήματα να ασκήσουν όλη τους την αισθητική δράση. Μια πολύ μεγάλη πλατεία είναι αποφασιστικά πιο επικίνδυνη, καθώς ακόμη και τα μεγαλύτερα οικοδομήματα φαίνονται μικρά.³¹ Πρόκειται για μια **καλή αναλογία μεταξύ του μεγέθους της πλατείας και του μεγέθους των περιβαλλόντων στοιχείων**.³² Στενομέτωπες πλατείες επιδρούν ευνοϊκά μόνο όταν το δεσπόζον κτίριο παρουσιάζεται στο βάθος, (δηλαδή σε μια από τις στενές πλευρές) και υπάρχει μια ομοιογένεια στις διαστάσεις, που συνήθως σημαίνει υπερισχύουσα ανάπτυξη καθ' ύψος (όπως στην περίπτωση προσόψεων εκκλησιών). Εάν η πλατεία βρίσκεται μπροστά σε ένα κτίριο με επικρατούσα ανάπτυξη κατά πλάτος, όπως ένα δημαρχείο, τότε οφείλει και η πλατεία να λάβει μια ανάλογη διαμόρφωση κατά πλάτος.³³

Εικόνες 6 και 7:
Στενομέτωπη πλατεία με ψηλό κτίριο (Piazza Santa Croce, Florence)
Πλατιά πλατεία με πλατύ κτίριο (Piazza Roma, Modena)

Η αίσθηση της μετάβασης είναι επίσης κρίσιμο χωρικό στοιχείο για την πλατεία, που καθορίζει σημαντικά την εμπειρία του επισκέπτη. Η πλατεία ως κομβικό σημείο της πόλης, δεν είναι απλά ένας ανοιχτός χώρος, αλλά ένα όριο μεταξύ του αστικού ιστού και ενός πιο οργανωμένου, καθορισμένου, περιβάλλοντος.³⁴ Οι πλατείες πρέπει να έχουν την ικανότητα να προσφέρουν στον επισκέπτη μια αίσθηση κλειστότητας και συνοχής, χωρίς όμως να είναι απομονωμένες. Η ιδέα είναι να υπάρχουν έξοδοι και να επιτρέπεται η μετάβαση, αλλά αυτές να σχεδιάζονται έτσι ώστε να μην διακόπτουν το μέτωπο του χώρου.³⁵

Υπαρξη μεταβάσεων χωρίς αλλοίωση των μετώπων του χώρου

31. Sitte Camillo, Η πολεοδομία σύμφωνα με τις καλλιτεχνικές της αρχές. (Αθήνα: Εθνικό Μετσόβιο Πολυτεχνείο), 52
32. Sitte Camillo, Η πολεοδομία σύμφωνα με τις καλλιτεχνικές της αρχές. (Αθήνα: Εθνικό Μετσόβιο Πολυτεχνείο), 54
33. Sitte Camillo, Η πολεοδομία σύμφωνα με τις καλλιτεχνικές της αρχές. (Αθήνα: Εθνικό Μετσόβιο Πολυτεχνείο), 50-54
34. Sitte Camillo, Η πολεοδομία σύμφωνα με τις καλλιτεχνικές της αρχές. (Αθήνα: Εθνικό Μετσόβιο Πολυτεχνείο), 40
35. Sitte Camillo, Η πολεοδομία σύμφωνα με τις καλλιτεχνικές της αρχές. (Αθήνα: Εθνικό Μετσόβιο Πολυτεχνείο), 42

Ο σχεδιασμός μιας πλατείας δεν αφορά μόνο το μέγεθος ή την μορφή της, αλλά και τον **τρόπο οργάνωσης του μέσου χώρου** της. Ο ανοιχτός χώρος της πλατείας δεν ανήκει στις κρήνες ή στα μνημεία, αλλά στους ανθρώπους.³⁶ Η κεντρική της περιοχή πρέπει να παραμένει απαλλαγμένη από εμπόδια, και τα διακοσμητικά στοιχεία οφείλουν να τοποθετούνται ασύμμετρα στα “νεκρά” σημεία της κυκλοφορίας.³⁷ Η διατήρηση αυτού του χώρου ελεύθερου είναι ζωτικής σημασίας για την δυνατότητα διεξαγωγής δρώμενων και την ανεμπόδιση κίνηση των ανθρώπων.

Εικόνες 8 και 9:
Επιχειρηματικές δραστηριότητες που εισβάλλουν στο χώρο της πλατείας
Παρτέρια που δεν αφήνουν τον μέσο χώρο ελεύθερο

Διαγράμματα: Χωρικά χαρακτηριστικά σε πλατείες
(Piazza San Marco, Βενετία. Plaza de la Virgen, Βαλένθια.
Piazza Santa Croce, Φλωρεντία. Πλατεία Ελ. Βενιζέλου, Χανιά.
Piazza del Campo, Σιένα.)

36. Sitte Camillo, Η πολεοδομία σύμφωνα με τις καλλιτεχνικές της αρχές. (Αθήνα: Εθνικό Μετσόβιο Πολυτεχνείο), 27

37. Sitte Camillo, Η πολεοδομία σύμφωνα με τις καλλιτεχνικές της αρχές. (Αθήνα: Εθνικό Μετσόβιο Πολυτεχνείο), 29-31

Αίσθηση οριοθέτησης

Αναλογίες

Κλίμακα του χώρου

Οργάνωση μέσου χώρου

Μεταβαση

Όλα τα χωρικά χαρακτηριστικά που αναφέρθηκαν συμβάλλουν στη διαμόρφωση ενός υπαίθριου δημόσιου χώρου που δεν είναι απλώς ένα άμορφο κενό στον αστικό ιστό, αλλά ένας ζωντανός **πυρήνας κοινωνικής και πολιτιστικής ζωής**. Οι υπαίθριοι δημόσιοι χώροι, δεν αποτελούν μονάχα χώρους διέλευσης για τους περαστικούς, αλλά σημεία που δύνανται να επαναπροσδιορίσουν την πολιτιστική ζωή της σύγχρονης πόλης.

1.5 Ο ρόλος των δημόσιων χώρων εκδηλώσεων στις σύγχρονες πόλεις

“Η πόλη είναι οι άνθρωποι που την κατοικούν,” σύμφωνα με τον Μ. Μανούσακα (Ιστορικά κτήρια της πόλης των Χανίων, 2023), και οι δημόσιοι χώροι αποτελούν τον κατεξοχήν τόπο όπου οι άνθρωποι εκφράζονται. Η ποιότητα ζωής στις πόλεις συνδέεται άμεσα με τους δημόσιους χώρους. Είναι χώροι που ενώνουν τους ανθρώπους και διαμορφώνουν το αστικό περιβάλλον σε ένα λειτουργικό πλαίσιο, δημιουργώντας μια αίσθηση συλλογικότητας. Δεν είναι απλά αστικά κενά, αλλά σημεία ζωτικής σημασίας για τις πόλεις, αποτελώντας καταφύγιο μέσα στο πυκνοδομημένο αστικό τοπίο.³⁸ Αυτοί οι χώροι γίνονται σημεία συνάντησης, όπου διαφορετικοί άνθρωποι αλληλεπιδρούν, ενισχύοντας την αίσθηση κοινότητας.

Οι δημόσιοι χώροι έχουν μεγάλη σημασία για τις σύγχρονες πόλεις, τόσο από κοινωνική όσο και από πολιτιστική άποψη, καθώς διαθέτουν ικανές τυπολογίες ώστε να φιλοξενήσουν γεγονότα.³⁹ Αν οι άνθρωποι έχουν κίνητρο να παραμένουν στους δημόσιους χώρους για πολύ χρόνο, ακόμη και λίγοι άνθρωποι ή λίγα συμβάντα, μπορούν να αναπτύξουν ένα σημαντικό βαθμό δραστηριότητας.⁴⁰ Λόγω της δυνατότητας τους να συνεισφέρουν στη δημόσια ζωή, οι δημόσιοι χώροι έχουν σημαντικό ρόλο ως μέσα πολιτιστικής έκφρασης και κοινωνικής αλληλεπίδρασης. Η συμβολή τους αυτή, αποδεικνύει ότι ο πολιτισμός δεν είναι μόνο ένα παθητικό προϊόν της κληρονομιάς, αλλά μια δυναμική διαδικασία που συνεχώς αναπλάθεται και αναδιαμορφώνει το αστικό τοπίο και την κοινωνική ζωή.⁴¹

Οι δημόσιοι χώροι συχνά φαίνονται ως άμορφα αστικά κενά, αναμένοντας να διαμορφωθούν και να αποκτήσουν ταυτότητα.⁴²

⁴³ Ο πολιτισμός έχει την δυνατότητα να τους επαναπροσδιορίσει, μετατρέποντάς τους σε ζωντανά σημεία κοινωνικής και πολιτιστικής δραστηριότητας.⁴⁴ Όταν στον αστικό χώρο δεν συμβαίνει τίποτα, παραμένει αδρανής και απομονωμένος, καθώς οι άνθρωποι έλκονται εκεί που υπάρχει ζωή και δράση. Ο Jan Gehl, Δανός αρχιτέκτονας και πολεοδόμος, αναφέρει: “Αν είχαν την επιλογή να περπατήσουν σε ένα έρημο ή σε έναν γεμάτο κόσμο δρόμο, οι περισσότεροι θα προτιμούσαν τη ζωή και τη δράση.”⁴⁵ Ζωή υπάρχει εκεί που γύρω υπάρχουν δραστηριότητες.”⁴⁶

Οι δημόσιοι χώροι μπορούν να αποτελέσουν το ιδανικό σκηνικό για τη διεξαγωγή δρώμενων και την κοινωνική ζωή. Οι πλατείες, οι αρχαιολογικοί χώροι και οι πεζόδρομοι μετατρέπονται σε χώρους πολιτιστικής συνύπαρξης, ενισχύοντας τη σύνδεση των πολιτών με τον πολιτισμό. Οι υπαίθριες εκδηλώσεις, όπως τα φεστιβάλ δρόμου, οι συναυλίες σε πάρκα και πλατείες, οι εκθέσεις τέχνης σε δημόσιους χώρους, καθώς και οι παρελάσεις για τις εθνικές γιορτές, αποτελούν σημαντικά παραδείγματα του τρόπου με τον οποίο ο πολιτισμός επαναπροσδιορίζει τη χρήση του δημόσιου χώρου.

Οι δημόσιοι χώροι δεν είναι απλώς αστικά κενά στο αστικό τοπίο, αλλά δυναμικά πεδία αλληλεπίδρασης για τις σύγχρονες πόλεις. Όταν ενεργοποιούνται μέσω του πολιτισμού, αναδιαμορφώνονται σε ζωντανούς πυρήνες ζωής και πολιτιστικής έκφρασης.

38. Gehl Jan, Ανθρώπινες πόλεις. (MBike Events & Digital, 2013), 19

39. Public Space Plus, EXPO, 2019

40. Gehl Jan, Life Between Buildings: Using Public Space. (Copenhagen: Arkitektens Forlag, 2006), 87

41. Lefebvre Henri, The production of space. (Oxford: Blackwell publishing, 1991), 31

42. Γοσποδίνη Ασπασία, “Τύπος και τυπολογία. Η περίπτωση της πλατείας”, Αρχιτεκτονικά θέματα, Τεύχος 25 (Αθήνα: Περιοδικά, 1991), 37

43. Public Space Plus. (EXPO, 2019)

44. Gehl Jan, Ανθρώπινες πόλεις. (MBike Events & Digital, 2013), 65

45. Gehl Jan, Ανθρώπινες πόλεις. (MBike Events & Digital, 2013), 65

46. Gehl Jan, Ανθρώπινες πόλεις. (MBike Events & Digital, 2013), 19

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2

ΥΠΑΙΘΡΙΟΙ ΔΗΜΟΣΙΟΙ ΧΩΡΟΙ
ΩΣ ΣΚΗΝΙΚΟ
ΤΗΣ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΗΣ ΖΩΗΣ

ΣΤΑ ΙΣΤΟΡΙΚΑ ΧΡΟΝΙΑ ΤΩΝ ΧΑΝΙΩΝ

Στην πόλη των Χανίων, αντικείμενο της έρευνας, παρατηρούνται πολλά αστικά κενά - δημόσιοι χώροι, που παρά τις καλές προοπτικές για πολιτιστική αξιοποίηση, παραμένουν αδρανείς στο πέρασμα του χρόνου. Αυτό βέβαια δεν ίσχυε πάντα, καθώς ιστορικά ο υπαίθριος δημόσιος χώρος φαίνεται να είχε σημαντικό πολιτιστικό ρόλο. Για να μπορούμε να αντιληφθούμε την πολιτιστική αναπλαισίωση των υπαίθριων δημόσιων χώρων κρίνεται αναγκαίο να ερευνήσουμε τον ρόλο που κατείχε σε άλλες προγενέστερες περιόδους. Στα κεφάλαια της ιστορικής αναδρομής, ιδιαίτερα σημαντική ήταν η συμβολή του Μ. Μανούσακα, ιστοριογράφου των Χανίων, καθώς το καταγεγραμμένο υλικό δεν ήταν επαρκές.

"Ιστορία δεν είναι μόνο τα πολεμικά γεγονότα αλλά και κάθε γεγονός που συμβαίνει στην ανθρώπινη κοινωνία μιας εποχής. Η παιδεία ενός λαού και η ποικίλη εκφραστική του δραστηριότητα είναι βασικά στοιχεία της ιστορίας του, που μας βοηθούν να καταλάβουμε καλύτερα τη ζωή του και γενικότερα την εποχή του."

Η Κρήτη και η ιστορία της, Καλέντης, 1995

Τα Χανιά είναι μια πόλη με ιδιαίτερη αρχιτεκτονική φυσιογνωμία που χαρακτηρίζεται από μεγάλη ποικιλία ρυθμών και αρχιτεκτονικών μορφών, αποτέλεσμα των ιστορικών περιπετειών και των διαφορετικών ρευμάτων που συγκρούστηκαν και αναμίχθηκαν σε αυτόν τον τόπο.⁴⁷ Όπως αναφέρει και ο Ανδριανάκης Μιχάλης (Η παλιά πόλη των Χανίων, 1997) "Η συνεχής κατοίκηση από τα μινωικά χρόνια έως σήμερα βεβαιώνει τη σημασία της πόλης μέσα από τους αιώνες".

Από την εποχή που υπήρξε αποικία των Βυζαντινών με την ονομασία Κυδωνία, στην εποχή που κατακτήθηκε από τους Βενετούς με την απόδοση της νέας ονομασίας της, καθώς και την τούρκικη κυριαρχία, η πόλη διατηρεί σήμερα στοιχεία που προσφέρουν μια αναδρομή στην κληρονομιά της περιοχής.⁴⁸

Από τις αυλές των μινωικών ανακτόρων, στα προαύλια των εκκλησιών και την υπαίθρο, ο υπαίθριος δημόσιος χώρος, σε κάθε του μορφή, υπήρξε το σκηνικό της πολιτιστικής ζωής. Στα χρόνια που προηγήθηκαν της ανέγερσης πολιτιστικών υποδομών, ο υπαίθριος δημόσιος χώρος φαίνεται να διαδραμάτισε καθοριστικό ρόλο στη διεξαγωγή πολιτιστικών δρώμενων.

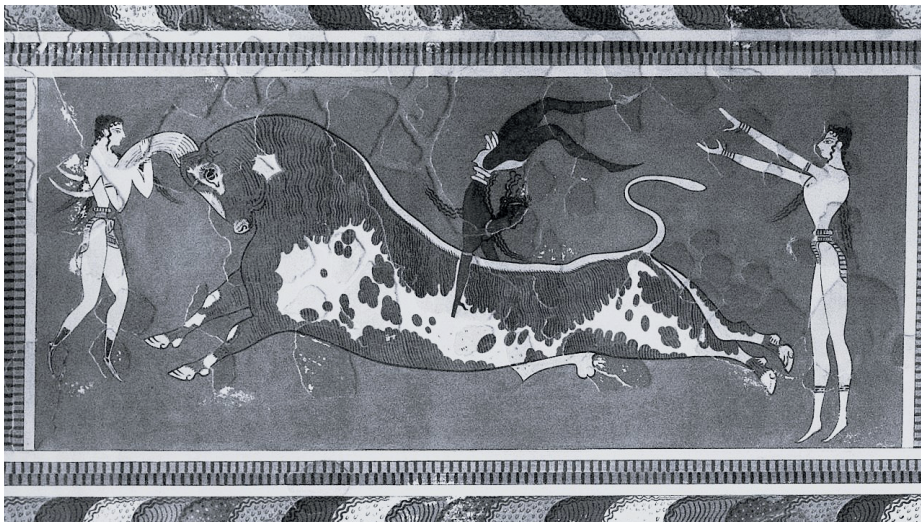
47. Μανούσας Μανώλης, Ιστορικά κτήρια της πόλης των Χανίων. (Έρεια, 2019), 4

48. Χρηστάκης Γιάννης και Πατεράκης Γεώργιος, Η Κρήτη και η ιστορία της. (Καλέντης, 1995), 108

2.1 Η απαρχή των πολιτιστικών δρώμενων στην Κρήτη: τα ταυροκαθάψια

Τα ταυροκαθάψια αποτελούν την πρώτη καταγεγραμμένη πολιτιστική δράση. Σε μια τόσο πρώιμη περίοδο της ιστορίας οι Μινωίτες Κρήτες κατάφεραν να πετύχουν υψηλό επίπεδο πολιτιστικής ανάπτυξης, σε σύγκριση με άλλους πολιτισμούς της ίδιας χρονικής περιόδου. Η ζωή στην ύπαιθρο της Μινωικής Κρήτης, κυριαρχείται από την παντοδυναμία της φύσης, καθώς υπάρχουν ποικίλες αγροτικές γιορτές που έχουν κεντρικό περιεχόμενο τη λατρεία των φυσικών δυνάμεων.⁴⁹ Σ' αυτή τη βάση στηρίζονται όλες οι κοινωνικές τους εκδηλώσεις και δραστηριότητες, τα θεάματα, οι χοροί, η μουσική, το κυνήγι κ.α. Ως χαρακτηριστική περίπτωση τέτοιας κοινωνικής εκδήλωσης καταγράφονται τα ταυροκαθάψια.⁵⁰

Εικόνα 10:
Τοιχογραφία
ταυροκαθαψιών

Οι χώροι διεξαγωγής των ταυροκαθαψιών ήταν οι κεντρικές αυλές των Μινωικών ανακτόρων, σε ειδικά διαμορφωμένες αρένες. Αυτές οι αυλές ήταν μεγάλες και ανοιχτές, συχνά ορθογώνιες και είχαν σχεδιαστεί για να φιλοξενούν μεγάλο αριθμό θεατών. Οι αυλές δεν χρησιμοποιούνταν μόνο για ταυροκαθάψια, αλλά και για θρησκευτικές τελετές, κοινωνικές συγκεντρώσεις και άλλες πολιτιστικές εκδηλώσεις, λειτουργώντας ως πολυλειτουργικοί χώροι.

Η χρήση των κεντρικών αυλών των μινωικών ανακτόρων ως χώροι πολιτιστικής δραστηριότητας, δείχνει πως ο υπαίθριος δημόσιος χώρος κατείχε ήδη από τα αρχαία χρόνια έναν κεντρικό ρόλο στη διαμόρφωση της πολιτιστικής ζωής. Λόγω της γειτνίασης των χώρων καθημερινής ζωής με το χώρο διεξαγωγής πολιτιστικών δρώμενων, οι αυλές αποτέλεσαν το κύριο "πεδίο" πολιτισμού, διαμορφώνοντας τις πρώτες βάσεις για την ανάδειξη του δημόσιου χώρου ως φορέα πολιτισμού.

Αυτή η ενσωμάτωση στην καθημερινότητα συνεχίστηκε στη Βυζαντινή Κυδωνία, όπου οι εκκλησίες και οι υπαίθριοι χώροι τους, ανέλαβαν έναν αντίστοιχο ρόλο.

49. Χρηστάκης Γιάννης και Πατεράκης Γεώργιος, Η Κρήτη και η ιστορία της. (Καλέντης, 1995), 38
50. Ταυροκαθάψια - Μινωική Κρήτη 1600 π.Χ. , Διαθέσιμο στο διαδικτυακό ιστότοπο: <https://creteisland.gr/el/crete/history/ancient/63-bull-leaping>

2.2 Θρησκευτικά Δρώμενα: Η κοινωνική ζωή στη Βυζαντινή Κυδωνία

Κατά τη Βυζαντινή περίοδο, η Κυδωνία απέκτησε μια ιδιαίτερη πολιτιστική ταυτότητα, χάρη στην κατασκευή εκκλησιών όπως οι σταυρεπίστεγες βασιλικές με τα περίτεχνα ψηφιδωτά και τις διακοσμητικές τοιχογραφίες. Οι εκκλησίες, πέρα από τόποι λατρείας, αποτελούσαν και κέντρα κοινωνικής και πολιτιστικής ζωής, έχοντας καθοριστικό ρόλο στη διαμόρφωση της καθημερινότητας των κατοίκων.⁵¹

Οι εκκλησιαστικές εορτές και τα πανηγύρια, που διοργανώνονταν στα προαύλια και στους υπαίθριους χώρους των ναών, συνδύαζαν τη θρησκευτική λατρεία με κοινωνικές εκδηλώσεις, φέρνοντας κοντά τους κατοίκους της πόλης και της υπαίθρου.⁵²

Δύο από τις σημαντικότερες εκκλησίες της Βυζαντινής περιόδου που σώζονται στη σημερινή παλιά πόλη των Χανίων είναι η Μητρόπολη, και η εκκλησία του Αγίου Νικολάου στη Σπλάντζια. Οι ναοί αυτοί, με την αρχιτεκτονική τους και την κοινωνική θέση τους, αποτελούσαν κεντρικά σημεία συνάθροισης και τελετουργίας, αντικατοπτρίζοντας τον σημαντικό ρόλο της εκκλησίας στην πολιτιστική και κοινωνική ζωή της Βυζαντινής Κυδωνίας.

Με την πάροδο του χρόνου και τις ιστορικές αλλαγές, όπως η ενετική και οθωμανική κατοχή, οι ναοί αυτοί υπέστησαν σημαντικές τροποποιήσεις που διαμόρφωσαν τη σημερινή τους μορφή. Παρά την πάροδο του χρόνου και την διαφορά στις εποχές, οι υπαίθριοι δημόσιοι χώροι των εκκλησιών συνεχίζουν να διατηρούν το ρόλο τους ως χώροι συνάθροισης μιας κοινότητας.

Λόγω του θρησκευτικού χαρακτήρα των δρώμενων της εποχής, οι υπαίθριοι χώροι των εκκλησιών απέκτησαν σημαντικό πολιτιστικό ρόλο και εξελίχθηκαν σε τόπους ζωντανίας και κίνησης, όπου οι χοροί και οι συναθροίσεις διαμόρφωσαν τη συλλογική ταυτότητα της κοινότητας.

Στο χάρτη φαίνονται οι εκκλησίες με τα προαύλια και τους υπαίθριους δημόσιους χώρους, που λόγω της θέσης τους και του κύρους των εκκλησιών αποτέλεσαν πυρήνες κοινωνικής ζωής.

51. Κλάδου - Μπλέτσα Αιμιλία, Αρχιτεκτονική λιθοξοϊκή διάκοσμος των εκκλησιών της Τουρκοκρατίας στην Δυτική Κρήτη (18ος - 19ος αιώνας). (Χανιά: Τ.Ε.Ε., 2023), 21-23

52. Η κοινωνική ζωή στο Βυζάντιο, Διαθέσιμο στο διαδικτυακό ιστότοπο: <https://exploringbyzantium.gr/EKBMM/Page?name=meleti&id=1&lang=gr&level=1>

2.3 Κονταροχτυπήματα, χοροί και σερενάτες: Η πολιτιστική ζωή στη Βενετοκρατία

Μετά την κατάλυση της Βυζαντινής Αυτοκρατορίας, η Κρήτη πέρασε υπό βενετική κυριαρχία, και η πόλη της Κυδωνίας ανασυγκροτήθηκε με την ονομασία La Canea (Χανιά). Κατά τη διάρκεια των 450 χρόνων της παρουσίας τους στα Χανιά, οι Βενετοί κατασκεύασαν σημαντικά μνημεία για την πόλη, όπως τον Φάρο, τα 17 νεώρια και το τείχος.⁵³

Εικόνα 11:
Έκταση και όρια της πόλης
κατά την Ενετοκρατία

Κατά την Ενετοκρατία, τα Χανιά διαμορφώθηκαν σε σημαντικό διοικητικό και εμπορικό κέντρο, και οι δημόσιοι χώροι της πόλης απέκτησαν πολιτιστική και κοινωνική διάσταση.

53. Γρηγοράκης Μιχαήλ, Τα Χανιά όπως τα είδαν οι ξένοι. (Χανιά: Χανιώτικα νέα, 2003), 5
54. Η κοινωνία και η ψυχαγωγία στο βενετσιάνικο Χάνδακα,
Διαθέσιμο στο διαδικτυακό ιστότοπο: <https://www.fractalart.gr/venetsianikos-chandakas/>
55. Χατζηκωνσταντίνου Δημήτρης, Όταν Συλλογιέμαι την Κρήτη. (Μεταίχμιο, 2018), 213

Τα κονταροχτυπήματα ήταν ένας τρόπος ψυχαγωγίας στην Ενετοκρατία. Οι διοργανωτές και οι συμμετέχοντες ήταν συνήθως μέλη της αριστοκρατίας ή στρατιωτικοί, και οι εκδηλώσεις αυτές συνδυάζονταν με θρησκευτικά ή κοινωνικά πανηγύρια. Αυτές οι μονομαχίες διεξάγονταν στις κεντρικές πλατείες, σε αυλές κοντά σε εκκλησίες και δημόσιους χώρους.⁵⁴

*"Στα χρόνια της Βενετοκρατίας, οι ευγενείς και άλλοι πλούσιοι έβγαιναν από τα σπίτια τους, ακολουθώντας τους μουσικούς που έπαιζαν όργανα κάθε λογής και τραγουδούσαν τις νυχτερινές Σερενάτες."*⁵⁵ Οι καντάδες, με τραγούδια και μουσική από όργανα όπως η λύρα, το λαούτο και δυτικά όργανα που εισήγαγαν οι Βενετοί, ήταν ιδιαίτερα δημοφιλείς.

Εικόνα 12: Κονταροχτυπήματα

Εικόνα 13: Χοροί στην ύπαιθρο

Οι υπαίθριοι δημόσιοι χώροι έγιναν κέντρα συλλογικής ζωής και πολιτιστικής έκφρασης κατά τη Βενετοκρατία, φιλοξενώντας χορούς, μονομαχίες και άλλες εκδηλώσεις. Ο σημαντικός ρόλος τους, διατηρήθηκε και κατά τα χρόνια της Τουρκοκρατίας.

2.4 Θρησκευτικές εκδηλώσεις: υπό Οθωμανική κυριαρχία

Οι Οθωμανοί με την κατάκτηση της πόλης δεν χτίζουν νέες εκκλησίες, αλλά μετατρέπουν πολλούς ναούς σε τζαμιά και κτίρια οθωμανικού χαρακτήρα.⁵⁶ Ένα από τα πιο σημαντικά είναι ο Άγιος Νικόλαος, στη Σπλάντζια. Η διαμόρφωση του σε ιερό χώρο για τους Μουσουλμάνους και η ύπαρξη πλατώματος στο προαύλιο του, τον κατέστησε έναν από τους βασικούς υπαίθριους χώρους συγκέντρωσης και εορτασμού εκείνη την εποχή.

Η πλατεία λειτούργησε ως σημείο συγκέντρωσης της τοπικής κοινότητας για τις θρησκευτικές τελετές και τις δημόσιες γιορτές. Στο Ραμαζάνι η κοινότητα συγκεντρωνόταν για προσευχές και κοινωνικές εκδηλώσεις, ενώ στο Μπαϊράμι, γιορταζόταν με δημόσιες εκδηλώσεις, όπως πυροτεχνήματα και παραδοσιακές γιορτές. Επίσης, η αλλαγή του θρόνου και τα γενέθλια του Σουλτάνου ήταν εορτές που συνδυάζονταν με μεγάλες συγκεντρώσεις και επίσημες τελετές, όπου η τοπική κοινότητα συμμετείχε σε στρατιωτικές παρελάσεις και άλλες εκδηλώσεις.

Εικόνα 14: Άγιος Νικόλαος, 1900

Εικόνα 15: Οθωμανικό περίπτερο, 1900

Η πλατεία της Σπλάντζιας, όπως και η πόλη των Χανίων συνολικά, υπέστη σημαντικές αλλαγές ανάλογα με τις χρονικές περιόδους και τις γενιές που εγκαταστάθηκαν εκεί. Οι υπαίθριοι δημόσιοι χώροι προσαρμόζονταν με εφήμερες επεμβάσεις για να εξυπηρετήσουν τις ανάγκες κάθε πολιτισμού. Κατά την Οθωμανική περίοδο, η πλατεία της Σπλάντζιας απέκτησε ένα τούρκικο περίπτερο, που αποτέλεσε κεντρικό σημείο συνάντησης.

Παρά τις τροποποιήσεις, ο δημόσιος χώρος παρέμενε σταθερά κέντρο συγκέντρωσης για τις τοπικές κοινότητες και φορέας πολιτιστικής ταυτότητας.

56. Κλάδου - Μπλέτσα Αιμιλία, Αρχιτεκτονική λιθοξοϊκή διάκοσμος των εκκλησιών της Τουρκοκρατίας στην Δυτική Κρήτη(18ος - 19ος αιώνας). (Χανιά: Τ.Ε.Ε, 2023), 47

Εικόνα 16: Γιαλί Τζαμί, 1860

Εικόνα 17: Τζαμί του Αγά, σημερινός μιναρές

Η πολιτιστική χρήση των υπαίθριων δημόσιων χώρων διαχρονικά, αναδεικνύει την σημασία τους ως πυρήνες ζωής της κοινωνίας. Από τις κεντρικές αυλές των Μινωικών ανακτόρων, οι οποίες αποτέλεσαν τους πρώτους οργανωμένους χώρους πολιτιστικών δρώμενων, μέχρι τις πλατείες και τα προαύλια εκκλησιών και τζαμιών, οι δημόσιοι χώροι ενσωματώθηκαν στη καθημερινότητα των κατοίκων, διαμορφώνοντας την πολιτιστική ταυτότητα κάθε εποχής.

Στη Μινωική Κρήτη, οι αυλές των ανακτόρων λειτουργούσαν ως καίρια σημεία πολιτιστικής δραστηριότητας, ενσωματώνοντας τις κοινωνικές εκδηλώσεις στη ζωή της κοινότητας. Αυτή η ενσωμάτωση στην καθημερινότητα εντοπίζεται και στη Βυζαντινή Κυδωνία, όπου οι εκκλησίες και οι υπαίθριοι χώροι τους ανέλαβαν ανάλογο ρόλο. Οι θρησκευτικές τελετές έδωσαν μια νέα ταυτότητα και έναν νέο ρόλο στους χώρους αυτούς. Κατά την περίοδο της Βενετοκρατίας, οι υπαίθριοι δημόσιοι χώροι απέκτησαν μεγαλύτερη πολιτιστική διάσταση. Οι πλατείες φιλοξενούσαν χορούς, μονομαχίες και μουσικές παραστάσεις που αποτελούσαν σημείο συνάντησης για τους κατοίκους. Στην Οθωμανική περίοδο, οι δημόσιοι χώροι συνέχισαν να αποτελούν το επίκεντρο της κοινωνικής και πολιτιστικής ζωής. Οι πλατείες και οι υπαίθριοι δημόσιοι χώροι έρχονται να φιλοξενήσουν διάφορες εκδηλώσεις ανάλογα με τη κάθε εποχή και δέχονται τροποποιήσεις με βάση τις ανάγκες του κάθε πολιτισμού. Παρά τις εφήμερες αλλαγές και τις προσαρμογές των χώρων για τις ανάγκες κάθε περιόδου, ο δημόσιος χώρος στα Χανιά διατήρησε σταθερά τον ρόλο του ως φορέας πολιτισμού.

Η διαχρονική χρήση του δημόσιου χώρου ως πολιτιστικό δοχείο, αντανακλά την ανάγκη για τη σημασία του, ως κέντρο συλλογικής ζωής, κοινωνικής αλληλεπίδρασης και πολιτιστικής δημιουργίας. Στα επόμενα χρόνια, λόγω της άνηθης του πολιτιστικού έργου, η ανάγκη χρήσης του θα αρχίσει σταδιακά να εξασθενεί, παραχωρώντας τη θέση του στη δημιουργία κλειστών χώρων πολιτιστικού χαρακτήρα.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3

ΤΑ ΧΑΝΙΑ ΤΗΣ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΗΣ ΑΝΘΗΣΗΣ

"Η εκπαίδευση και η πνευματική και καλλιτεχνική κίνηση αναπτύσσονται με γρήγορο ρυθμό στο νεοσύστατο κράτος. Τα χρόνια της Κρητικής Πολιτείας το ποσοστό των αγραμμάτων από 82% το 1881 κατεβαίνει στα 55% με τα σχολεία που αρχίζουν να λειτουργούν." ⁵⁷

Στην περίοδο της Κρητικής Πολιτείας (1898 - 1913), τα Χανιά ως πρωτεύουσα της Κρήτης έγιναν διοικητικό, εμπορικό και πνευματικό κέντρο. Αναπτύχθηκαν έξω από τα τείχη, με νέους δρόμους και νεοκλασικά κτίρια. Εκείνη την εποχή η πόλη θα δεχτεί μια σειρά από προσπάθειες και δράσεις με σκοπό την εξάπλωση της τέχνης, των γραμμάτων και του πνεύματος.

Τα χρόνια της Κρητικής πολιτείας, τα Χανιά θα γνωρίσουν μια περίοδο σημαντικής πολιτιστικής ανόδου. Η ίδρυση συλλόγων που προώθησαν τις τέχνες, τα γράμματα και τη διατήρηση της πολιτιστικής κληρονομιάς, έπαιξε καθοριστικό ρόλο στην ανάπτυξη του πολιτιστικού έργου της πόλης. Ο Φιλολογικός Σύλλογος «Χρυσόστομος», ιδρυθέν το 1899, ήταν το πιο σημαντικό από αυτά τα σωματεία και λειτούργησε ως πολιτιστικό κέντρο για τα Χανιά και ολόκληρη την Κρήτη. Παράλληλα, η εξάπλωση του κινηματογράφου ως νέου θεσμού της πολιτιστικής έκφρασης έδωσε μια νέα διάσταση στην πολιτιστική ζωή της πόλης.

Η πολιτιστική άνθηση που ακολούθησε δημιούργησε την ανάγκη για την ανέγερση πολιτιστικών κτιρίων, που θα εξυπηρετήσουν τις νέες απαιτήσεις, γεγονός που προκάλεσε ανησυχίες σχετικά με τη διατήρηση του πολιτιστικού ρόλου των δημόσιων χώρων.

57. Μαχαιρίδης Χρήστος, Οι Φωτογράφοι των Χανίων – Παγώνοντας το χρόνο και την άνοιξη της Κρητικής Πολιτείας. (Έρεισμα, 2016), 235

3.1 Πολιτιστική άνοδος των Χανίων

Εικόνα 18:
Φιλολογικός Σύλλογος
Χρυσόστομος, 1899

"Φιλοπρόοδοι χανιώτες συγκροτούν πνευματικά σωματεία και ομίλους και συνδυάζουν τη μόρφωση με την ψυχαγωγία."⁵⁸ Ο φιλολογικός Σύλλογος "Χρυσόστομος" είναι το πρώτο και σημαντικότερο σε ακτινοβολία πνευματικό σωματείο της πόλης και της Κρήτης γενικότερα. Ιδρύεται το 1899 και γρήγορα αναπτύσσει μια πολύπλευρη και σοβαρή δράση. Συγκροτεί βιβλιοθήκη, οργανώνει διαλέξεις και συγκεντρώνει λαογραφικό υλικό.⁵⁹

Εικόνα 19:
Το κτίριο του Φιλολογικού
Συλλόγου "Χρυσόστομου"

Η ίδρυση του Χρυσόστομου συνέβαλε σημαντικά στην πολιτιστική πρόοδο της πόλης καθώς έδωσε το έναυσμα για την ανάπτυξη του πολιτισμού στα Χανιά. Ακόμα και σήμερα, ο Φιλολογικός Σύλλογος «Χρυσόστομος» ως ο παλαιότερος πολιτιστικός οργανισμός στην Κρήτη, προωθεί τα γράμματα, τις τέχνες και την κρητική πολιτιστική κληρονομιά μέσω εκδηλώσεων και διεθνών συνεδρίων.⁶⁰

Αρχές Γενάρη του 1900 πέρασε από τα Χανιά ο πρώτος κινηματογράφος όπου έδωσε τέσσερις παραστάσεις στο παλιό δημοτικό καφενείο του Κήπου.⁶¹ Για να συνεχιστεί η εξάπλωση του κινηματογράφου στα Χανιά, καθώς είχε συναντήσει μεγάλη επιτυχία, ο Χ. Σπανδάγος, ο πρώτος Έλληνας κινηματογραφιστής, νοίκιασε την αίθουσα του "Χρυσόστομου". Μεταφέροντας την μηχανή, αλλά χρησιμοποιώντας και ζωντανή μουσική, συνέχισε τις προβολές των βουβών ταινιών.⁶²

58. Μαχαιρίδης Χρήστος, Οι Φωτογράφοι των Χανίων – Παγώνοντας το χρόνο και την άνοιξη της Κρητικής Πολιτείας. (Έρεισμα, 2016), 232

59. Κλάδου - Μπλέτσα Αιμιλία, Τα Χανιά 100 χρόνια από την ένωση στο 2013. (Αθήνα: Έκδοση τεχνικού επιμελητηρίου Ελλάδας, 2015), 70

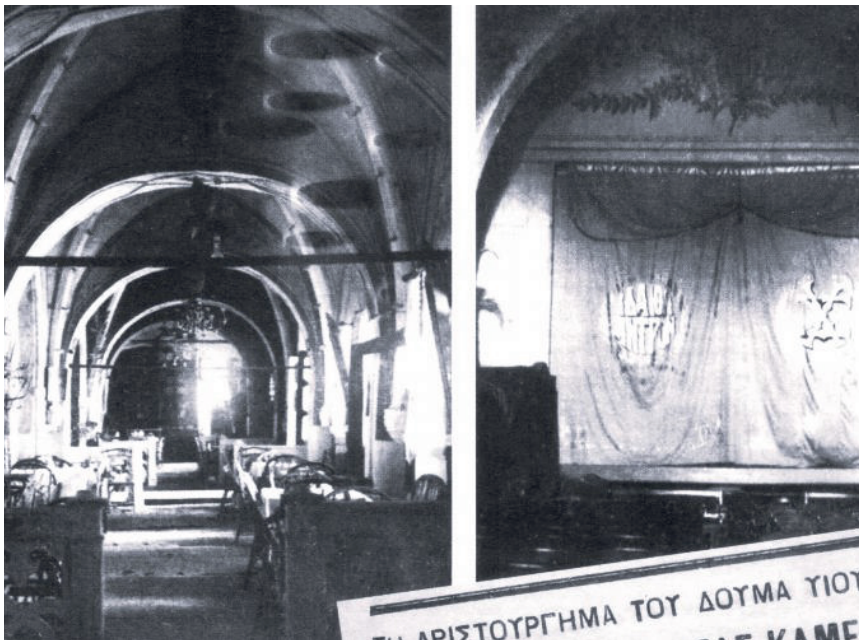
60. Ο σύλλογος Χρυσόστομος, Διαθέσιμο στο διαδικτυακό ιστότοπο: <https://www.tovima.gr/2022/04/03/culture/o-xrysostomos-tou-pneymatos-kai-tis-texnis/>

61. Νικολακάκης Μινώς Ζ., Παλιά Χανιά, (Χανιά: 1961), 23

62. Φθενάκης Γιώργος, Σινέ Σαντάν Ι, (Χανιά: Εκδόσεις Γεωρβασάκης, 2000), 26

3.2 Πρώτα πολιτιστικά κτίρια των Χανίων

Λόγω της μεγάλης επιτυχίας του κινηματογράφου, δημιουργήθηκε η ανάγκη για την ίδρυση μιας πιο επίσημης αίθουσας, ανοιχτή για το ευρύ κοινό. Διαμορφώνοντας το βόρειο κλίτος του χώρου που μέχρι τότε καταλάμβανε το τέμενος του Γιουσούφ Πασά — το οποίο μέχρι πιο πρόσφατα στέγαζε το Αρχαιολογικό Μουσείο Χανίων και κατά την Ενετοκρατία τον καθολικό ναό του Φραγκίσκου — δημιουργήθηκε το 1911 το Ιδαίον Άντρον, ο πρώτος κινηματογράφος της πόλης.⁶³

Εικόνα 20:
Ιδαίον Άντρον, 1911

Ο χώρος αυτός προσέφερε τις απαραίτητες υποδομές για την αναγνώριση του κινηματογράφου ως βασικού πολιτιστικού θεσμού και καθιέρωσε το Ιδαίον Άντρον ως κεντρικό σημείο πολιτιστικής δραστηριότητας στην πόλη.

Εικόνα 21:
Κινηματογραφική αίθουσα

Εικόνα 22:
Ιδιωτικός κινηματογράφος '70

Στα χρόνια που θα ακολουθήσουν ο κινηματογράφος θα συνεχίζει να εξαπλώνεται στην πόλη με τη μορφή ιδιωτικών επιχειρήσεων και κινηματογραφικών λεσχών.⁶⁴ Ακόμα και στη σημερινή εποχή, ο κινηματογράφος παραμένει ένα από τα πιο σημαντικά πολιτιστικά δρώμενα της πόλης, με τα Χανιά να οργανώνουν ετησίως το φεστιβάλ κινηματογράφου.

63. Φθενάκης Γιώργος, Σινέ Σαντάν Ι, (Χανιά: Εκδόσεις Γεωργασάκης, 2000), 29

64. Φθενάκης Γιώργος, Σινέ Σαντάν ΙΙ, (Χανιά: Εκδόσεις Γεωργασάκης, 2000), 680

3.3 Υπαίθριοι δημόσιοι χώροι και δρώμενα στα Χανιά του 20ου αιώνα

Από την εποχή που οι πολιτιστικές εκδηλώσεις φιλοξενούνταν κυρίως στους υπαίθριους χώρους των εκκλησιών, περνάμε σε μια νέα περίοδο, όπου αναδύεται μια διαφορετική προσέγγιση. Το πολιτιστικό έργο αρχίζει να επεκτείνεται, δημιουργώντας την ανάγκη για περισσότερους κλειστούς χώρους που θα φιλοξενούν αυτές τις δραστηριότητες. Έτσι, εμφανίζονται τα πρώτα πολιτιστικά κτίρια της πόλης, σηματοδοτώντας μια ουσιαστική αλλαγή στη σχέση της κοινωνίας με την πολιτιστική της δραστηριότητα. Τα κτίρια αυτά, τοποθετημένα κατά μήκος του κεντρικού άξονα της πόλης, φαίνονται αποκομμένα από τους υπαίθριους δημόσιους χώρους. Πιθανότατα επειδή αξιοποιήθηκαν υπάρχοντα κτίρια της εποχής, δηλαδή διαθέσιμοι χώροι προς ελεύθερη χρήση, η σύνδεσή τους με τους ανοιχτούς χώρους δεν αποτέλεσε προτεραιότητα ή βασικό μέλημα.

Κατά την περίοδο της Κρητικής πολιτείας, καθώς και τα πρώτα χρόνια μετά την Ένωση της Κρήτης με την Ελλάδα, οι δημόσιοι χώροι συνέχισαν να διαδραματίζουν καίριο ρόλο στην οργάνωση πολιτιστικών δρώμενων. Παρά την ανάγκη για πολιτιστικά κτίρια που αυξανόταν σταδιακά, οι δημόσιοι χώροι παρέμειναν ζωτικής σημασίας σημασίας για την πολιτιστική ζωή, διατηρώντας τη δυναμική τους ως τόποι έκφρασης και συνάθροισης.

Την εποχή εκείνη πολλά δρώμενα, όπως τα διαγγέλματα του πρίγκιπα, τα θρησκευτικά και πολιτιστικά δρώμενα, οργανώνονταν στον τότε πυρήνα της πόλης, που ήταν το λιμάνι της.⁶⁵ Το κέντρο της πόλης, το λιμάνι, είχε αρκετούς δημόσιους χώρους οι οποίοι είχαν μεγάλη χρήση ως σημεία συνάθροισης. Η πλατεία Ελ. Βενιζέλου, στην οποία βρισκόταν το δημαρχείο της πόλης, υπήρξε το επίκεντρο των δραστηριοτήτων στην πόλη.

65. Κλάδου - Μπλέτσα Αιμιλία, Τα Χανιά 100 χρόνια από την ένωση στο 2013. (Αθήνα: Έκδοση τεχνικού επιμελητηρίου Ελλάδας, 2015), 89

Γράφει ο Μανώλης Μανούσακας...

Εικόνα 23:
Χανιά, 1916

"Άγημα του Ελληνικού στρατού παρελαύνει στην πλατεία του Συντριβανιού (Ελ. Βενιζέλου) και κατευθύνεται μάλλον προς τη Μητρόπολη. Συνοδεύεται από κληρικούς ντυμένους με επίσημα άμφια. Μάλλον πρόκειται για τον εορτασμό των Θεοφανείων εκείνης της χρονιάς. Ντυμένοι με τα ρούχα που επέτρεπε στον καθένα η κοινωνική του θέση, οι παρευρισκόμενοι Χανιώτες παρακολουθούν και σχολιάζουν..."

Εικόνα 24:
Χανιά, περίπου το 1930

"Μια πομπή περνάει από την οδό Χάληδων στην πλατεία του Συντριβανιού σε κάποια άγνωστη σε μένα θρησκευτική ή εθνική εορτή. Διακρίνεται κάποια στρατιωτική μπάντα και 5 ποδηλάτες πρόσκοποι ενώ ακολουθούν και άλλοι. Η παρουσία των ένστολων είναι εμφανής."

Εικόνα 25:
Υποδοχή του Ελευθέριου Βενιζέλου, 1933

Εικόνα 26:
Πομπή στο ενετικό λιμάνι, 1912

Οι πομπές και οι παρελάσεις απέκτησαν ιδιαίτερη σημασία μέσα στο ιστορικό και πολιτιστικό πλαίσιο που διαμόρφωσε η Ένωση της Κρήτης με την Ελλάδα, με παρουσία στον πολιτικό χώρο, με τις επισκέψεις του πρωθυπουργού, αλλά και στον θρησκευτικό χώρο, με γιορτές θρησκευτικού χαρακτήρα, όπως τα Θεοφάνεια.

Εικόνα 27:
Εορτή των Θεοφανείων, 1913

Η εορτή των Θεοφανείων, απέκτησε ιδιαίτερη σημασία λόγω της πρόσφατης Ένωσης και ο εορτασμός πήρε έναν έντονα πατριωτικό χαρακτήρα, με σημαίες και παρελάσεις. Συγκεντρώθηκε πλήθος κατοίκων και αξιωματούχων στο λιμάνι της πόλης για να παρακολουθήσουν την τελετή, καθιστώντας την σημείο αναφοράς για την κοινωνία.

Εικόνα 28:
Χανιώτικος συρτός, 1960

“Την περίοδο του 1960 οι Χανιώτες διασκεδάζουν με παγκρήτιους χορούς σε υπαίθριους χώρους.”⁶⁶ Οι θεατρικές παραστάσεις, οι μουσικές εκδηλώσεις και οι χοροεσπερίδες είχαν καίριο ρόλο στην ψυχαγωγία των πολιτών.⁶⁷ Τα καφενεία διαμορφώθηκαν σε κεντρικά σημεία κοινωνικής ζωής, καθώς λόγο των κινηματογραφικών προβολών και εκδηλώσεων κέρδισαν δημοτικότητα.

Εικόνα 29:
Café - Restaurant “Au Concert Européen”

Το Café - Restaurant “Au Concert Européen” ήταν ένα από τα γνωστά κέντρα διασκέδασης και βρισκόταν στο κέντρο της πόλης, σε σημείο όπου συγκεντρώνονταν οι αστικές και πνευματικές τάξεις της εποχής.

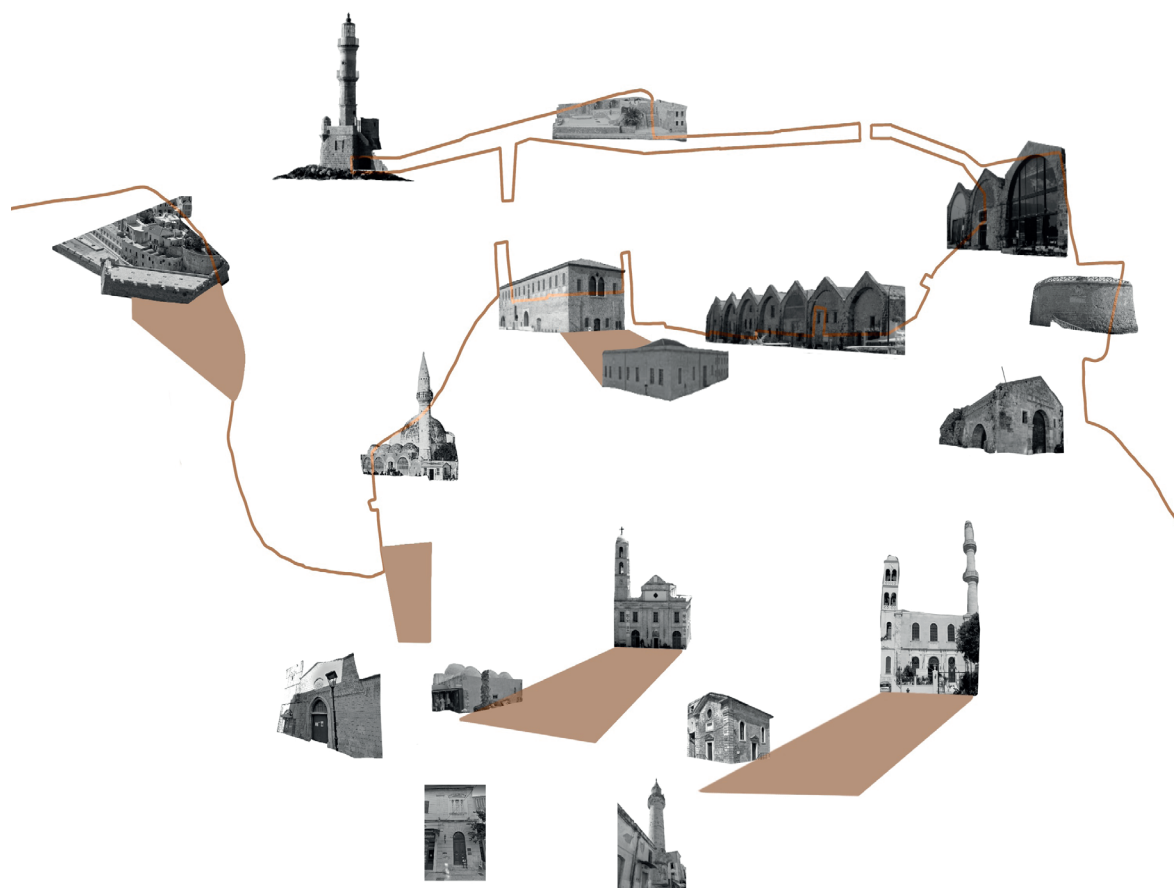
Άλλοι υπαίθριοι χώροι του κέντρου τη πόλης αποτέλεσαν η πλατεία του φρουρίου του Φιρκά, το σημερινό Ναυτικό Μουσείο, στο οποίο βρισκόταν το Café - Restaurant και η σημερινή πλατεία Κατεχάκη.

66. Χατζηκωνσταντίνου Δημήτρης, Όταν Συλλογιέμαι την Κρήτη. (Μεταίχμιο, 2018), 224
67. Κλάδου - Μπλέτσα Αιμιλία, Τα Χανιά 100 χρόνια από την ένωση στο 2013. (Αθήνα: Έκδοση τεχνικού επιμελητηρίου Ελλάδας, 2015), 32

Σχέση των νέων πολιτιστικών κτιρίων - υπαίθριων δημόσιων χώρων
στον αστικό ιστό των Χανίων (1900 - 1911)

Ο δημόσιος χώρος φαίνεται ιστορικά να αποτελούσε το επίκεντρο στη διεξαγωγή πολιτιστικών δρώμενων. Σταδιακά άρχισε να αναδύεται η ανάγκη για τη δημιουργία πολιτιστικών κτιρίων, λόγω της εξέλιξης του πολιτιστικού έργου. Παρατηρείται ότι αυτά τα νέα πολιτιστικά κτίρια συχνά εμφανίζονται αποκομμένα από τον δημόσιο χώρο, λειτουργώντας ανεξάρτητα από αυτόν. Με την πάροδο του χρόνου και τις αλλαγές που έφεραν οι νέες ανάγκες, οι υπαίθριοι δημόσιοι χώροι άρχισαν να χάνουν τον κυρίαρχο ρόλο τους ως κεντρικά σημεία πολιτιστικής δραστηριότητας. Η ανάπτυξη κλειστών πολιτιστικών χώρων αντανakλούσε τις μεταβαλλόμενες προτιμήσεις και την σταδιακή λειτουργική αναδιοργάνωση της πόλης. Η ανέγερση νέων υποδομών περιθωριοποίησε τον υπαίθριο δημόσιο χώρο και οδήγησε σταδιακά στην αδρανοποίηση του.

Πολιτιστικό απόθεμα της πόλης των Χανίων έως τον 20ο αιώνα

***"Τα ιστορικά κέντρα των ευρωπαϊκών πόλεων αποτελούν, με την πολιτιστική κληρονομιά που διαθέτουν, μοναδικά αστικά τοπία, τα οποία δηλώνουν την ιστορία, τη διαφορετικότητα και την ταυτότητα του κάθε τόπου."*⁶⁸**

Στα Χανιά αποτυπώνονται οι χαρακτήρες και η κουλτούρα των διαφορετικών φυλών που την κατοίκησαν.⁶⁹ Η παλιά πόλη διατηρεί τη μεσαιωνική και βενετσιάνικη κληρονομιά, ενώ η νέα πόλη αντικατοπτρίζει την ανάπτυξη του τέλους του 20ου αιώνα, με βάση το σχέδιο του πολεοδόμου Κ. Δοξιάδη.

Στα μέσα του 20ου αιώνα, στα πλαίσια της γενικότερης προσπάθειας του κράτους να εκσυγχρονίσει τις πόλεις του, μετά την ανάκαμψη από τα χρόνια του πολέμου, τα Χανιά ακολούθησαν μια πορεία ανασυγκρότησης. Χρονολογία ορόσημο για την παλιά πόλη αποτέλεσε το 1941, όταν οι βομβαρδισμοί των Γερμανών προκάλεσαν εκτεταμένες καταστροφές.

Το 1946 συντάχθηκε, κατά το "ιπποδάμειο" σύστημα, ένα νέο πολεοδομικό σχέδιο. Στο νέο σχέδιο, από τον Γενικό Διευθυντή Ανοικοδομήσεως Κ. Δοξιάδη, προτείνονταν διαπλατύνσεις δρόμων και αστικός αναδασμός.⁷⁰ Θεμελιακή οργανωτική αρχή του έργου αποτελούσε η ιεράρχηση των κοινοτήτων, για τη δημιουργία ζωνών χρήσεων.⁷¹

Η διαμόρφωση αυτών των ζωνών αποσκοπούσε στη διαμόρφωση λειτουργικών αξόνων, με σκοπό την ισχυροποίηση της σύνδεσης μεταξύ των διαφόρων περιοχών του αστικού ιστού.⁷² Το σχέδιο Δοξιάδη, αν και δεν ολοκληρώθηκε πλήρως, αποτέλεσε τον 20ο αιώνα το πρώτο πάτημα για μια οργανωμένη μετάβαση προς ένα σύγχρονο τρόπο ζωής, ευνοώντας την ανάπτυξη νέων υποδομών.

68. Αραβαντινός Αθανάσιος, Μνήμη & αστικό φαινόμενο : πολεοδομικές πολιτικές για την προστασία και ανάδειξη ιστορικών ιστών, μνημείων και τόπων. (Αθήνα: Μίλητος, 2018), 317

69. Τσακίρη Ευφροσύνη και Γιαννούδης Σωκράτης , Ψυχογεωγραφικός χαρτογραφικός Οδηγός της παλιάς πόλης. (Αθήνα: Εκδόσεις Τεχνόγραμμα med, 2019), 180

70. Αραβαντινός Αθανάσιος, Μνήμη & αστικό φαινόμενο : πολεοδομικές πολιτικές για την προστασία και ανάδειξη ιστορικών ιστών, μνημείων και τόπων. (Αθήνα: Μίλητος, 2018), 326

71. Φιλιππίδης Δημήτρης και Δοξιάδης Κωνσταντίνος, Αναφορά στον Ιππόδαμο. (Αθήνα: Μέλισσα, 2015), 143

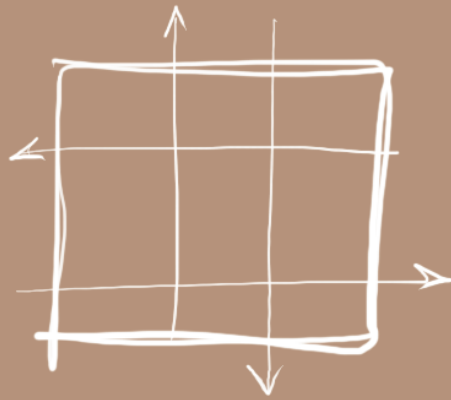
72. Φιλιππίδης Δημήτρης και Δοξιάδης Κωνσταντίνος, Αναφορά στον Ιππόδαμο. (Αθήνα: Μέλισσα, 2015), 144

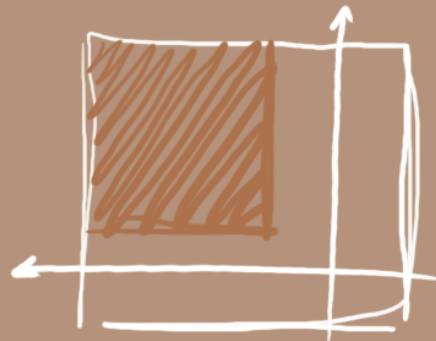

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4

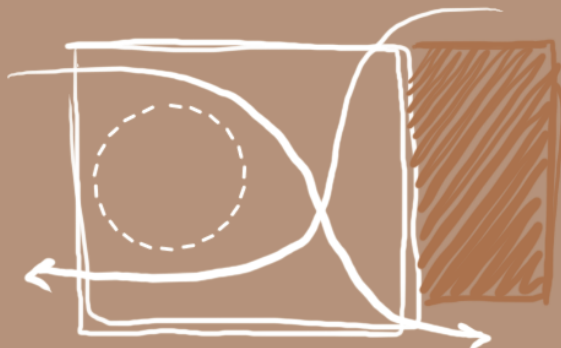
ΤΟ ΔΙΠΟΛΟ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΗΣ ΣΥΓΚΕΝΤΡΩΣΗΣ
ΚΑΙ ΔΙΕΛΕΥΣΗΣ ΤΩΝ ΥΠΑΙΘΡΙΩΝ
ΔΗΜΟΣΙΩΝ ΧΩΡΩΝ

Δημόσιος χώρος ως
χώρος διέλευσης

Δημόσιος χώρος ως
"προαύλιο"

Δημόσιος χώρος -
πολιτιστικό κτίριο:
σχέση συνύπαρξης

Στο παρελθόν, το λιμάνι ήταν ο πυρήνας της πόλης καθώς αποτελούσε το κοινωνικό και εμπορικό κέντρο. Αυτό είχε ως αποτέλεσμα να προσδιοριστεί ως πολιτιστικό πεδίο, φιλοξενώντας τα κύρια δρώμενα και τις δραστηριότητες της. Με την επέκταση του αστικού ιστού και την εξέλιξη των σύγχρονων αναγκών, ανεγέρθηκαν πολλές πολιτιστικές υποδομές για την στέγαση πολιτιστικών δρώμενων.

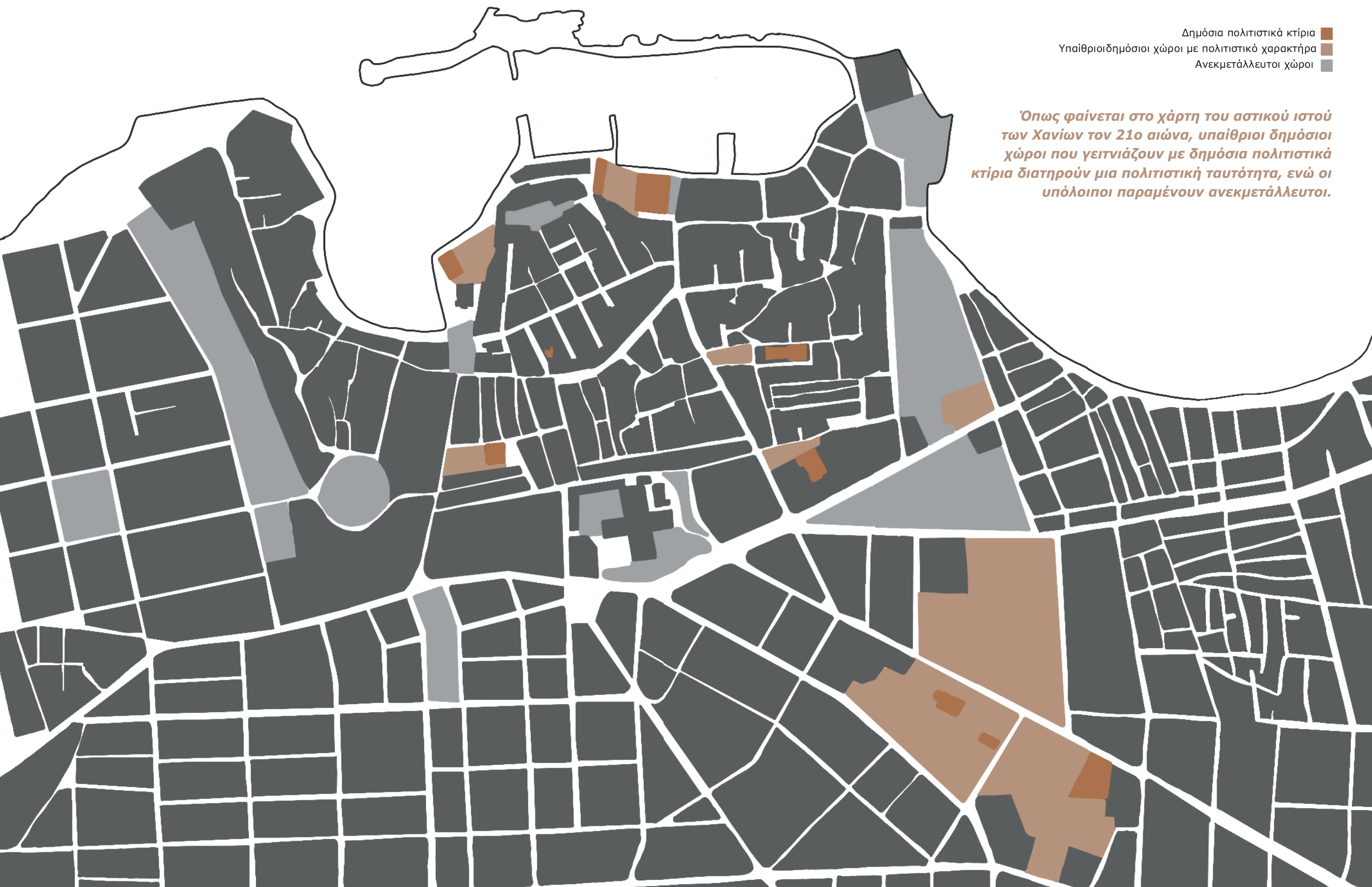
Στον 21ο αιώνα, τα πολιτιστικά κτίρια βρίσκονται διάσπαρτα, σχεδόν αποκομμένα από τους δημόσιους χώρους και η πολιτιστική τους δράση φαίνεται να περιορίζεται στα πλαίσια του κτιρίου. Αυτή η έλλειψη σύνδεσης με τον υπαίθριο χώρο δηλώνει την εξασθένηση του πολιτιστικού ρόλου του. Η εξασθένηση αυτής της σχέσης είχε ξεκινήσει από την εποχή της εξέλιξης του πολιτιστικού έργου της πόλης.

Με τη δημιουργία νέων υποδομών, ο υπαίθριος χώρος περιορίστηκε σε "συμπλήρωμα" της πόλης και όχι πεδίο για την πολιτιστική της ζωή. Υπαίθριοι χώροι που μπορούν να λειτουργήσουν ως φορείς πολιτισμού, παραμένουν αδρανείς και ανεκμετάλλευτοι και σταδιακά υποβιβάζονται σε ρόλους καθημερινής διέλευσης ή εμπορικής χρήσης. Δημόσιοι χώροι σε άμεση σχέση με πολιτιστικά κτίρια φαίνεται να διατηρούν τον πολιτιστικό τους χαρακτήρα.

Ο δημόσιος χώρος δεν αποκτά την ίδια δυναμική σε όλες τις περιπτώσεις. Όταν γειτνιάζει με πολιτιστικές υποδομές, διατηρεί το ρόλο του ως φορέας πολιτισμού. Ωστόσο, υπάρχουν και δημόσιοι χώροι που, ανεξάρτητα από τη γειτνίαση με τέτοιες υποδομές, παραμένουν ζωντανοί λόγω του κατάλληλου σχεδιασμού τους. Αντίθετα, σε περιπτώσεις όπου απουσιάζουν τόσο οι πολιτιστικές υποδομές όσο και ο ευνοϊκός σχεδιασμός, ο δημόσιος χώρος συχνά περιορίζεται σε χώρο διέλευσης.

Δημόσια πολιτιστικά κτίρια
Υπαίθριοι δημόσιοι χώροι με πολιτιστικό χαρακτήρα
Ανεκμετάλλετοι χώροι

Όπως φαίνεται στο χάρτη του αστικού ιστού των Χανίων τον 21ο αιώνα, υπαίθριοι δημόσιοι χώροι που γειτνιάζουν με δημόσια πολιτιστικά κτίρια διατηρούν μια πολιτιστική ταυτότητα, ενώ οι υπόλοιποι παραμένουν ανεκμετάλλετοι.

4.1 Υπαίθριοι δημόσιοι χώροι ως χώροι διέλευσης

Πλατεία Ελευθερίου Βενιζέλου

Στο παρελθόν, η πλατεία Ελευθερίου Βενιζέλου υπήρξε ένας χώρος με μεγάλη ιστορική και κοινωνική σημασία. Ως κεντρικό σημείο, φιλοξενούσε το δημαρχείο και αποτελούσε κομβικό σημείο για τα δρώμενα της πόλης. Οι πομπές και παρελάσεις, καθώς και οι επισκέψεις σημαντικών προσώπων, γίνονταν στο χώρο της πλατείας, καθιστώντας την κέντρο πολιτιστικών και κοινωνικών δραστηριοτήτων.

Ωστόσο, το 1928 η πυρκαγιά που κατέστρεψε το κτίριο του δημαρχείου σηματοδότησε μια καθοριστική αλλαγή για τον ρόλο της πλατείας. Με την καταστροφή του κτιρίου, η δημοτική διοίκηση μεταφέρθηκε σε άλλο κτίριο αφαιρώντας από την πλατεία τον διοικητικό της χαρακτήρα.⁷³ Αυτό το γεγονός αποτέλεσε κομβικό σημείο για την ιστορία του κεντρικού χώρου της πόλης και επηρέασε τη λειτουργία της πλατείας, η οποία σταδιακά έχασε την αρχική της σημασία ως διοικητικό και πολιτιστικό κέντρο.

73. Διατελέσαντες δήμαρχοι, Δήμος Χανίων, Διαθέσιμο στο διαδικτυακό ιστότοπο: <https://www.chania.gr/dimos/past-majors/majors.html>

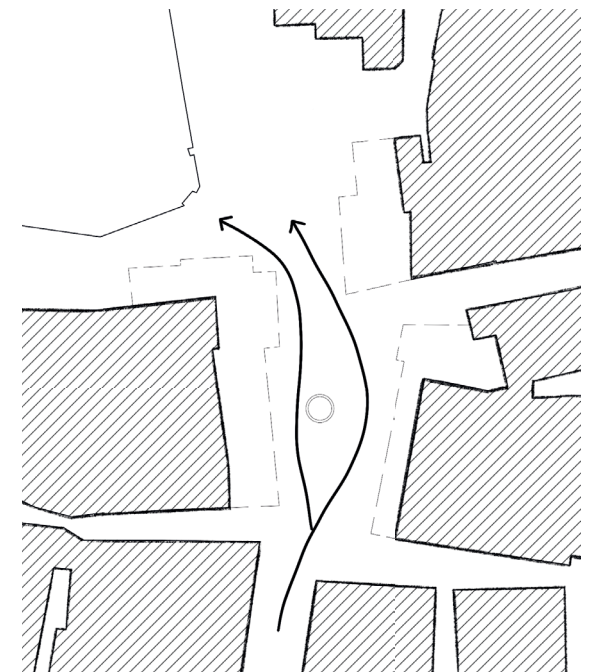
Εικόνα 30:
Πλατεία Ελ. Βενιζέλου σήμερα

Εικόνα 31:
Το παλιό δημαρχείο της πόλης

Παρά την κεντρική της θέση στο πεζοδρομημένο τμήμα της παλιάς πόλης και τη θέα προς τον Φάρο, δεν αξιοποιείται σήμερα ως πολιτιστικός πόλος. Η έλλειψη οποιαδήποτε υποδομής όπως ένα πολιτιστικό κτίριο με το οποίο θα μπορούσε να συνδεθεί η πλατεία, περιορίζει τις πιθανότητες να αξιοποιηθεί. Η πλατεία είναι το κεντρικό σημείο του λιμανιού, γεγονός που δυσχεραίνει την πραγματοποίηση δρώμενων, καθώς οι εκδηλώσεις θα εμπόδιζαν την καθημερινή διέλευση των πολιτών από το πιο πολυσύχναστο σημείο. Παλαιότερα, διέθετε μεγαλύτερη έκταση, όμως σήμερα οι διαστάσεις της έχουν περιοριστεί λόγω της χωροθέτησης τραπεζιών και καθισμάτων από τις γύρω επιχειρήσεις, που εισβάλλουν στο χώρο της. Η ύπαρξη ενός επιπλέον στοιχείου στο κέντρο της, το συντριβάνι, δεν ευνοεί την διατήρηση του μέσου χώρου ελεύθερου περιορίζοντας περαιτέρω τις δυνατότητες χρήσης της. Ακόμη, η έλλειψη καθισμάτων για το κοινό όπως και η ανομοιόμορφη πλακόστρωση περιορίζουν τη χρηστικότητα του χώρου.

Η μετατόπιση του κέντρου της πόλης προς άλλες περιοχές και η μείωση της δραστηριότητας γύρω από την πλατεία, λόγω της απομάκρυνσης του δημαρχείου, καθώς και η έλλειψη πρόβλεψης για τη διατήρηση του μέσου χώρου ελεύθερου, συνέβαλαν στην πολιτιστική ερήμωση της. Σήμερα, η πλατεία Ελευθερίου Βενιζέλου δεν διατηρεί το ρόλο της ως κύριος χώρος για τη διεξαγωγή πολιτιστικών δρώμενων και αποτελεί απλή διάβαση στο πέρασμα των ανθρώπων.

Πλατεία 1866

Ομοίως, η πλατεία 1866, που βρίσκεται κεντρικά στον νέο αστικό ιστό της πόλης, αν και αποτελεί έναν από τους πιο ιστορικούς και συμβολικούς χώρους των Χανίων, παραμένει σήμερα ένας από τους πολιτιστικά αδρανείς υπαίθριους δημόσιους χώρους. Για πολλά χρόνια, υπήρξε το κεντρικό σημείο της πόλης, φιλοξενώντας λαϊκές αγορές και υπαίθριες συγκεντρώσεις, λειτουργώντας ως τόπος συνάντησης της τοπικής κοινωνίας.⁷⁴ Σήμερα συνεχίζει να αποτελεί κεντρικό σημείο συνάντησης, ιδιαίτερα μετά την ανάπλαση που δέχτηκε το 2023, με στόχο την καλύτερη λειτουργία της ως τόπος αναψυχής.

74. Κλάδου - Μπλέτσα Αιμιλία, Τα Χανιά 100 χρόνια από την ένωση στο 2013. (Αθήνα: Έκδοση τεχνικού επιμελητηρίου Ελλάδας, 2015), 34

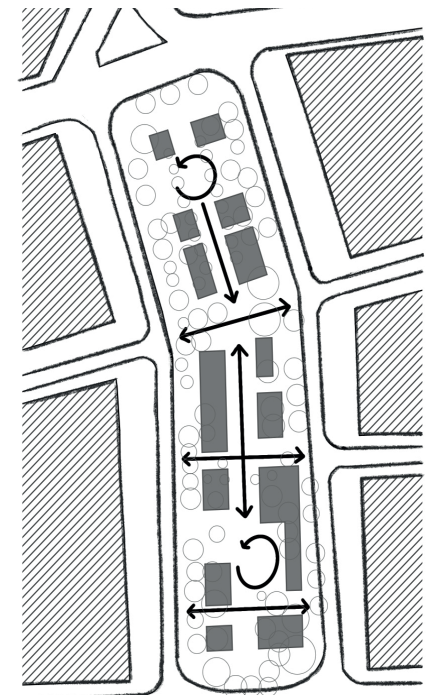

Εικόνες 32 και 33:
Παλιά διαμόρφωση της πλατείας

Ο χαρακτήρας της πλατείας ορίζεται από τα κτίρια που την πλαισιώνουν. Η πλατεία περιβάλλεται από καταστήματα και υπηρεσίες, χρήσεις που την μετατρέπουν σε εμπορευματοποιημένο χώρο διέλευσης, παρά πεδίο πολιτιστικής δραστηριότητας. Η απουσία πολιτιστικών υποδομών, σε αμεσότητα με αυτή, περιορίζει τη δυνατότητα διεξαγωγής πολιτιστικών δρώμενων. Η στενόμακρη γεωμετρία του χώρου περιορίζει τις διαστάσεις της πλατείας σε έναν μόνο άξονα (μήκος) και περιορισμένο πλάτος, γεγονός που δημιουργεί δυσκολίες στην χρήση του. Η διάρθρωση του χώρου σε τέτοιες γεωμετρικές συνθήκες αποτρέπει τη δημιουργία αρκετών πλατωμάτων με ελεύθερη επιφάνεια.

Μετά την ανάπλαση, ο αστικός σχεδιασμός της δεν ευνοεί την αξιοποίηση του χώρου για δρώμενα. Η δημιουργία κάθετων συνδέσεων ωθεί τους κατοίκους της πόλης απλά να την διασχίζουν παρά να παραμένουν σε αυτή. Η χάραξη των διαδρομών μέσω παρτεριών, καθισμάτων και άλλων κατασκευών εμποδίζει τη δημιουργία πολλών πλατωμάτων με διαστάσεις ικανές να φιλοξενήσουν δράσεις. Παρά την ύπαρξη πλατωμάτων, η χρήση τους δεν αξιοποιείται, καθώς είτε δεν οριοθετούνται επαρκώς είτε έχουν φυτευτεί. Τέλος, η περιμετρική διέλευση οχημάτων αν και έχει περιοριστεί σε χαμηλής έντασης κυκλοφορία μέσω της ανάπλασης, εξακολουθεί να την αποκόπτει από τις περιβάλλουσες χρήσεις.

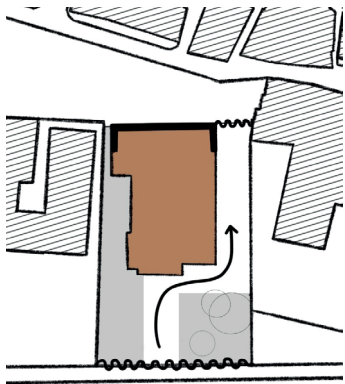

4.2 Υπαίθριοι δημόσιοι χώροι ως “προαύλια” πολιτιστικών κτιρίων

Με την ανέγερση πολιτιστικών κτιρίων, ο υπαίθριος δημόσιος χώρος που τα περιβάλλει συχνά λαμβάνει έναν παθητικό ρόλο, και λειτουργεί ως συμπλήρωμα αυτών. Αν και η γειτνίαση αυτών συνήθως συνεπάγεται τη διατήρηση μιας πολιτιστικής ιδιότητας για τους δημόσιους χώρους, υπάρχουν περιπτώσεις όπου αυτή η αμεσότητα δεν αξιοποιείται. Μια τέτοια περίπτωση αποτελεί η αντιμετώπιση του υπαίθριου χώρου ως “προαύλιο” του κτιρίου.

Ωδείο

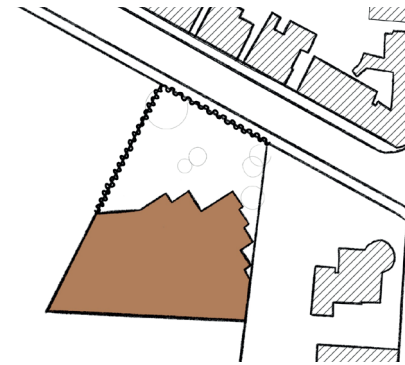

Εικόνα 34: Ωδείο Χανίων

Το Ωδείο Χανίων έχει κεντρικό ρόλο στην προαγωγή της μουσικής παιδείας και φιλοξενεί συχνά πολιτιστικές εκδηλώσεις. Από το 1950 διοργανώνονται πολλές μουσικές εκδηλώσεις, με κυριότερο παράδειγμα τις συναυλίες του Μίκη Θεοδωράκη τον Ιούνιο του 1951.⁷⁵

Ο υπαίθριος χώρος του Ωδείου λειτουργεί κυρίως ως “διάδρομος” για την πρόσβαση στο κτίριο, ενώ ο υπόλοιπος χώρος χρησιμοποιείται για στάθμευση ή έχει παρτέρια φύτευσης. Ως αποτέλεσμα, ο μόνος διαθέσιμος χώρος είναι οι λωρίδες τσιμέντου που περιβάλλουν το κτίριο, οι οποίες χρησιμεύουν αποκλειστικά ως “διάδρομοι” κίνησης για τους μαθητές. Επιπλέον, ο χώρος είναι περιφραγμένος, δημιουργώντας την αίσθηση ότι είναι αποκομμένος από την πόλη και περιορίζεται απλά σε προαύλιο του Ωδείου. Παρά την άμεση γειτνίαση με μια πλατεία στο βόρειο μέρος, η επιπλέον περίφραξη αποτρέπει την επικοινωνία του κτιρίου με υπαίθριο δημόσιο χώρο.

Πνευματικό κέντρο

Εικόνα 35: Πνευματικό κέντρο Χανίων

Το Πνευματικό Κέντρο, το οποίο προάγει την πνευματική και καλλιτεχνική ανάπτυξη της πόλης, φιλοξενεί ποικιλία εκδηλώσεων, όπως διαλέξεις, θεατρικές παραστάσεις, και φεστιβάλ, όπως του κινηματογράφου.

Ομοίως με το Ωδείο, το πνευματικό κέντρο που αποτελεί πιο σύγχρονη υποδομή, δεν φαίνεται να έχει αλλάξει τον τρόπο αντιμετώπισης του υπαίθριου δημόσιου χώρου του, αντιμετωπίζοντας τον κυρίως ως προαύλιο για την εκτόνωση των επισκεπτών μετά από εκδηλώσεις. Συχνά φιλοξενεί δράσεις ενημέρωσης σχετικά με την εκάστοτε δραστηριότητα του κτιρίου. Λόγω της διάρθρωσής του χώρου σε πολλαπλά επίπεδα, δεν δύναται η διεξαγωγή δρώμενων μεγαλύτερου μεγέθους. Επιπλέον, η περιορισμένη προσβασιμότητα εμποδίζει την πλήρη αξιοποίηση του χώρου. Όπως και στο Ωδείο, η περιμετρική περίφραξη μειώνει την αίσθηση της ενοποίησης με τον υπόλοιπο αστικό ιστό, όπως για παράδειγμα το πάρκο ειρήνης και φιλίας με το οποίο συνορεύει, έναν από τους σημαντικότερους υπαίθριους χώρους της πόλης.

75. Κλάδου - Μπλέτσα Αιμιλία, Τα Χανιά 100 χρόνια από την ένωση στο 2013. (Αθήνα: Έκδοση τεχνικού επιμελητηρίου Ελλάδας, 2015), 152

4.3 Υπαίθριοι δημόσιοι χώροι και πολιτιστικά κτίρια: σχέση συνύπαρξης

Οι υπαίθριοι δημόσιοι χώροι, όταν περιβάλλονται από πολιτιστικά κτίρια, αποκτούν δυναμικό χαρακτήρα και μπορούν να λειτουργήσουν ως φυσική προέκταση της πολιτιστικής δράσης των κτιρίων. Με τον κατάλληλο σχεδιασμό και την ενίσχυση της σχέσης τους με τις πολιτιστικές υποδομές που τα περιβάλλουν, έχουν τη δυνατότητα να επαναπροσδιοριστούν ως κέντρα πολιτιστικής ζωής.

Πλατεία Κατεχάκη

Εικόνα 36:
Πλατεία Κατεχάκη

Η Πλατεία Κατεχάκη, που βρίσκεται δίπλα στο Κέντρο Αρχιτεκτονικής Μεσογείου (ΚΑΜ) και το θέατρο Μίκης Θεοδωράκης, αποτελεί έναν σημαντικό υπαίθριο δημόσιο χώρο των Χανίων, καθώς βρίσκεται σε αμεσότητα με δύο βασικούς φορείς πολιτισμού της πόλης.

Η πλατεία Κατεχάκη, από τον 20ο αιώνα, αποτέλεσε έναν από τους πιο σημαντικούς υπαίθριους δημόσιους χώρους του πυρήνα της πόλης, του λιμανιού. Σήμερα, αν και δεν φαίνεται να διατηρεί την ίδια αξία, εξακολουθεί να κατέχει σημαντική θέση στα δρώμενα της πόλης, κυρίως λόγω της πλαισίωσης της από δύο σημαντικούς πολιτιστικούς φορείς.

Ωστόσο, παρά την άμεση γειτνίαση τους, το ΚΑΜ και το Θέατρο “Μίκης Θεοδωράκης” φαίνεται να παραμένουν αποκομμένα από την πλατεία που πλαισιώνουν, περιορίζοντας τις δυνατότητες δημιουργίας μιας λειτουργικής σχέσης πολιτιστικής αλληλεπίδρασης. Αυτός ο διαχωρισμός περιορίζει τις δυνατότητες αξιοποίησης της πλατείας, μειώνοντας την ευκαιρία για υπαίθριες εκδηλώσεις και την ενσωμάτωσή της στην πολιτιστική ζωή της πόλης.

Η θεματική των δρώμενων που φιλοξενεί, δεν συνδέει την πλατεία με τα πολιτιστικά κτίρια που την περιβάλλουν, με αποτέλεσμα οι δράσεις που φιλοξενεί να είναι εφήμερου χαρακτήρα. Αυτή η έλλειψη αλληλεπίδρασης του κλειστού με τον ανοιχτό χώρο δεν ευνοεί την πλήρη αξιοποίηση της πλατείας ως πολιτιστικό φορέα. Στα ανατολικά της πλατείας, ένας αχρησιμοποίητος χώρος, που λειτουργεί ως χώρος στάθμευσης, εντείνει αυτή την αίσθηση αποσύνδεσης.

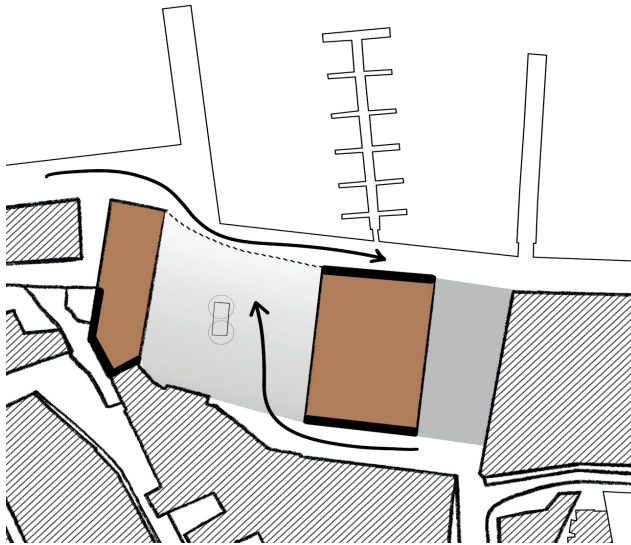

Εικόνα 37:
Δρώμενα στο χώρο της πλατείας Κατεχάκη

Εικόνα 38:
Μέτωπο της πλατείας Κατεχάκη

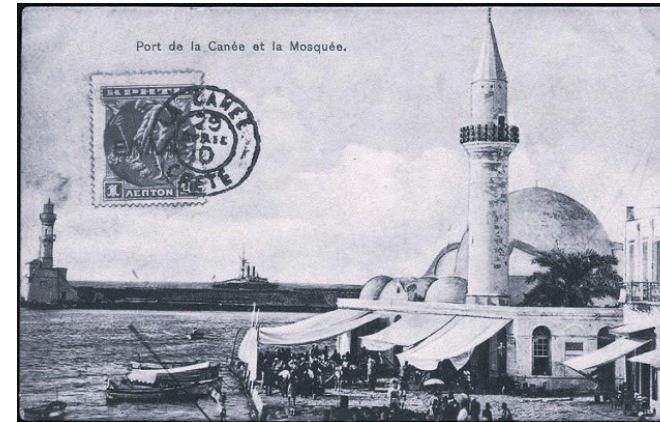

Παρά τις ικανές διαστάσεις της, λόγω της κλίμακας του χώρου και των αναλογιών της σε σχέση με τα δεσπόζοντα κτίρια, καθώς και την προνομιακή τοποθεσία της, κεντρική αλλά χωρίς να εμποδίζει την καθημερινή διέλευση, αντιμετωπίζει προκλήσεις που σχετίζονται με τη μορφή της. Η απουσία αίσθησης οριοθέτησης, λόγω του ανοιχτού μετώπου της προς το λιμάνι, δημιουργεί μια αδιάκοπη ροή χωρίς σαφή μετάβαση από τον έναν χώρο στον άλλο. Δεν υπάρχει κάποιο στοιχείο, όπως ένα όριο ή ένα πλατύσκαλο, που να συμβολίζει την είσοδο σε έναν διαφορετικό πιο περικλειστο αστικό χώρο. Αυτή η έλλειψη μετάβασης από τον ένα χώρο στον άλλο παρουσιάζεται και στα κτίρια, τα οποία ανοίγονται κατευθείαν στο δημόσιο χώρο.

Η απουσία ενός ημιυπαίθριου χώρου για στέγαση, καθώς και η ανεπάρκεια καθισμάτων, περιορίζουν τη δυνατότητα της πλατείας να φιλοξενήσει δρώμενα. Η ύπαρξη της γεφυροπλάστιγγας, ενός ιστορικού αλλά πλέον διακοσμητικού στοιχείου που δεσπόζει στο κέντρο της πλατείας, λειτουργεί διαχωριστικά αφαιρώντας την αίσθηση του ελεύθερου μέσου χώρου. Τέλος, η πλακόστρωση που παρουσιάζει σημαντικά προβλήματα προσβασιμότητας, καθώς και η υψομετρική διαφορά καθιστούν δύσκολη την χρήση του χώρου.

Γιαλί Τζαμί

Εικόνα 39:
Γιαλί Τζαμί, 1898

Η πλατεία του Γιαλί Τζαμί είναι μεγάλης ιστορικής σημασίας καθώς συνορεύει με ιστορικό κτίριο της οθωμανικής εποχής, το οποίο λειτουργεί σήμερα ως χώρος εκθέσεων. Το 1645 τα Χανιά περνούν στην Τουρκική κυριαρχία και πρώτη έγνοια των νέων κατακτητών είναι η μετατροπή σε τζαμιά των περισσότερων Χριστιανικών Ναών. Χτίζουν ένα δικό τους Γιαλί Τζαμί στο λιμάνι και το αφιερώνουν στον Κιουτσούκ Χασάν πασά.⁷⁶ Μετά την αποχώρηση των Μουσουλμάνων της Κρήτης (1923-24) χρησιμοποιήθηκε ως αποθήκη, ενώ τη δεκαετία του 1930 και μέχρι το 1960, στέγασε το Αρχαιολογικό Μουσείο.⁷⁷

Σύγκριση παλιάς
κατάστασης με νέα

Εικόνα 40:
Γιαλί Τζαμί, 1907

Εικόνα 41:
Πλατεία Γιαλί Τζαμί σήμερα

Ο μιναρές κατεδαφίστηκε το 1936, και τα κτίρια που το συνόδευσαν στην ανατολική πλευρά του το 1960, για να κτιστεί το “Λιμενικό περίπτερο”, ένα είδος ταβέρνας-καφέ ζαχαροπλαστείου. Το 2011 το λιμενικό περίπτερο κατεδαφίστηκε πλήρως ώστε να αναδειχθεί το κτίριο ως αρχαιολογικό μνημείο.⁷⁶ Με την κατεδάφιση των συμπληρωματικών κτιρίων, δημιουργήθηκε ένα πλάτωμα στον αστικό ιστό του λιμανιού με κατάλληλες προοπτικές για την διεξαγωγή μεγάλων πολιτιστικών εκδηλώσεων.

76. Γρηγοράκης Μιχαήλ, Τα Χανιά όπως τα είδαν οι ξένοι. (Χανιά: Χανιώτικα νέα, 2003), 5

77. Μανούσας Μανώλης, Τζαμιά, Τεκές και Τουρμπέδες στο Νομό Χανίων. (Έρευνα, 2012), 41

78. Κατεδάφιση λιμενικού περιπτέρου, Διαθέσιμο στο διαδικτυακό ιστότοπο: <https://www.hellenicparliament.gr/UserFiles/67715b2c-ec81-4f0c-ad6a-476a34d732bd/7407964.pdf>

Εικόνα 42:
Συμπληρωματικά κτίρια του Γιαλί Τζαμί

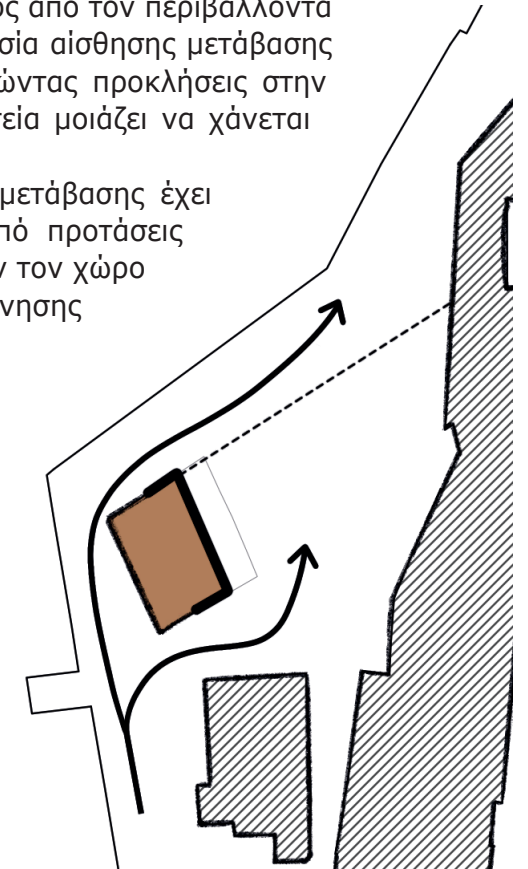
Εικόνα 43:
Κατεδάφιση συμπληρωματικών κτιρίων

Η πλατεία βρίσκεται σε ένα πολυσύχναστο σημείο, στο κέντρο του λιμανιού, με πολλές προσβάσεις από όλες τις πλευρές και θέα στον Φάρο. Διαθέτει μεγάλες διαστάσεις, ενώ η πλακόστρωση που είναι σε καλή κατάσταση, επιτρέπει την ομαλή χρήση του χώρου. Για την πραγματοποίηση εκδηλώσεων, προστίθεται μια μεγάλη σκηνή, που όμως η απουσία στεγάστρου περιορίζει τη χρήση της πλατείας κυρίως σε απογευματινές και βραδινές ώρες. Επιπλέον, λόγω της κλίμακας του χώρου, η έλλειψη καθισμάτων δημιουργεί περαιτέρω περιορισμούς.

Παρά την καλή της τοποθεσία και τις δυνατότητες για εκδηλώσεις, η πλατεία λειτουργεί ανεξάρτητα από το Γιαλί Τζαμί, καθώς δεν υπάρχει καμία λειτουργική ή οπτική σύνδεση μεταξύ τους, λόγω της αρχιτεκτονικής του κτιρίου. Το Γιαλί Τζαμί, που «γυρίζει πλάτη» στην πλατεία, εμποδίζει τη δημιουργία διάδρασης μεταξύ του δημόσιου χώρου και του μνημείου. Αν και η πλατεία αποτελεί σημαντικό σημείο διέλευσης και δραστηριότητας, η έλλειψη πολιτιστικής διασύνδεσης μεταξύ του κτιρίου και του χώρου δημιουργεί ένα αίσθημα αδράνειας τις χρονικές περιόδους όπου δεν πραγματοποιούνται δρώμενα.

Επιπλέον, η άμεση γειτνίαση της μεγαλύτερης πλευράς της πλατείας με το μέτωπο του λιμανιού, δυσκολεύει την οριοθέτηση της, καθώς δεν υπάρχει σαφής διαχωρισμός από τον περιβάλλοντα χώρο. Αυτό έχει ως αποτέλεσμα την απουσία αίσθησης μετάβασης από έναν χώρο σε έναν άλλο, δημιουργώντας προκλήσεις στην οργάνωση των δρώμενων, καθώς η πλατεία μοιάζει να χάνεται μέσα στην ανοιχτή ροή του λιμανιού.

Η έλλειψη οριοθέτησης και αίσθησης μετάβασης έχει απασχολήσει πολλούς, όπως φαίνεται από προτάσεις ανάπλασης που επιχειρούν να διαχωρίσουν τον χώρο της πλατείας από τον ελεύθερο χώρο κίνησης του λιμανιού.

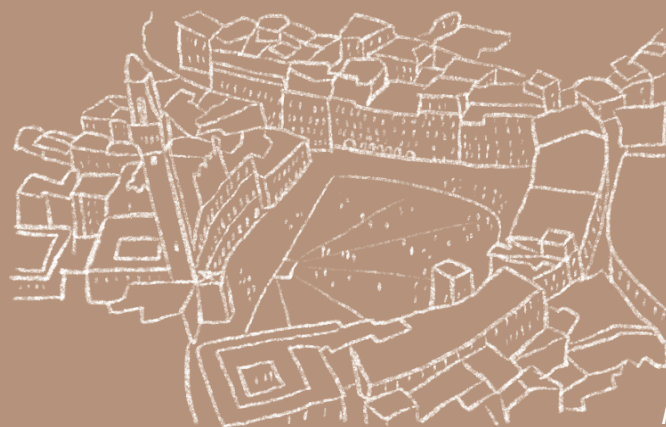
Η αδρανοποίηση του υπαίθριου δημόσιου χώρου ως τόπου πολιτιστικών δρώμενων παρατηρείται έντονα στον αστικό ιστό των Χανίων. Από μια χρονική περίοδο όπου ο υπαίθριος δημόσιος χώρος κατείχε την πρωταρχική θέση στη διεξαγωγή πολιτιστικών εκδηλώσεων, βρέθηκε σταδιακά να χάνει τον ρόλο του. Σήμερα, φαίνεται κυρίως οι δημόσιοι χώροι που συνορεύουν με πολιτιστικά κτίρια να διατηρούν μια πολιτιστική ταυτότητα. Όταν οι δημόσιοι χώροι γειτνιάζουν με πολιτιστικά κτίρια, αποκτούν αυτόματα έναν πιο ζωντανό και πολιτιστικό χαρακτήρα, λόγω της δυναμικής που απορρέει από την παρουσία αυτών.

Η απλή συνύπαρξη τους δεν επαρκεί για να εξασφαλιστεί η μακροχρόνια χρήση των υπαίθριων δημόσιων χώρων. Ο σχεδιασμός τους οφείλει να ευνοεί τη λειτουργία τους ως πολιτιστικά δοχεία, ενώ παράλληλα απαιτείται μια ουσιαστική πολιτιστική αλληλεπίδραση για τα γειτονικά κτίρια. Η απουσία αυτού του διαλόγου τους οδηγεί είτε σε συμπληρωματικό ρόλο, ως προαύλια, είτε σε περιορισμένη χρήση. Ως αποτέλεσμα αυτού, τα δημόσια αυτά σημεία θα φιλοξενούν μόνο εποχιακά ή αποσπασματικά δρώμενα, ενώ τον υπόλοιπο χρόνο παραμένουν ανεκμετάλλεута, δημιουργώντας αδρανή αστικά κενά στον ιστό της πόλης.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5

ΥΠΑΙΘΡΙΟΣ ΔΗΜΟΣΙΟΣ ΧΩΡΟΣ ΩΣ ΔΟΧΕΙΟ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ

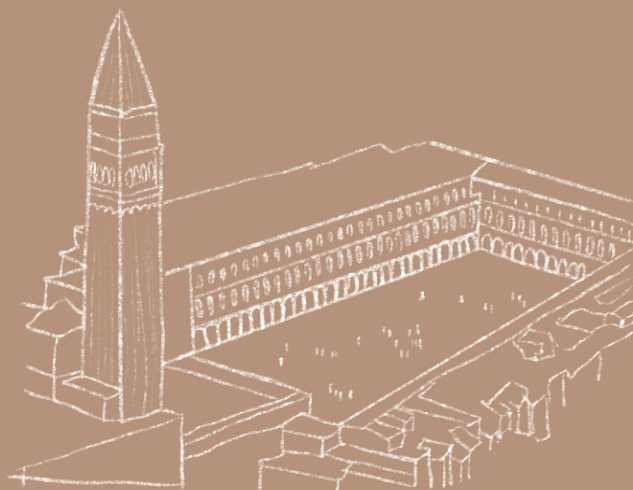
**Μπορεί η πολιτιστική αλληλεπίδραση των υπαίθριων δημόσιων χώρων με τα πολιτιστικά κτίρια να τους επαναπροσδιορίσει σε πολιτιστικούς πυρήνες;
Πως υποστηρίζει ο κατάλληλος σχεδιασμός την μακροπρόθεσμη βιωσιμότητα τους;**

Piazza del Campo

Plaza de la Virgen

Piazza San Marco

Ο υπαίθριος δημόσιος χώρος στα Χανιά, που κάποτε λειτουργούσε ως δοχείο πολιτιστικών δρώμενων, παρουσιάζει σήμερα σημαντική αδρανοποίηση ως προς τον πολιτιστικό του ρόλο. Η εξέλιξη των σύγχρονων αναγκών και η στροφή προς τη δημιουργία εξειδικευμένων πολιτιστικών υποδομών, οδήγησε στην σταδιακή περιθωριοποίηση του.

Σήμερα, οι δημόσιοι χώροι αντιμετωπίζονται περισσότερο ως σημεία διέλευσης παρά ως ενεργά κέντρα πολιτιστικής δημιουργίας. Αυτή η εξέλιξη όχι μόνο περιορίζει τη δυναμική των δημόσιων χώρων αλλά και αποδυναμώνει τη σύνδεση της κοινότητας με την πολιτιστική της κληρονομιά. Η αξιολόγηση της σχέσης μεταξύ των δημόσιων κτιρίων και των υπαίθριων δημόσιων χώρων φέρνει στο προσκήνιο το ζήτημα της πολιτιστικής αλληλεπίδρασής τους και αναδεικνύει το ερώτημα αν αυτή η αλληλεπίδραση θα μπορούσε να επαρκέσει για την αναζωογόνηση του πολιτιστικού ρόλου του δημόσιου χώρου.

Στο πλαίσιο της μελέτης αυτής, είναι κρίσιμο να εξετάσουμε παραδείγματα πόλεων που αξιοποιούν αποτελεσματικά τους δημόσιους χώρους τους ως φορείς πολιτισμού, μέσα από την πολιτιστική αλληλεπίδραση υπαίθριου δημόσιου χώρου - κτιρίου. Ως αντικείμενα μελέτης έχουν επιλεγεί οι πλατείες Piazza del Campo, Plaza de la Virgen και Piazza San Marco. Επιλέχθηκαν πόλεις οι οποίες έχουν παρόμοιες κλιματολογικές συνθήκες με μεσογειακό κλίμα και παρόμοια πληθυσμιακά στοιχεία. Η αξιολόγηση του διαλόγου δημόσιου χώρου και πολιτισμού σε αυτά τα παραδείγματα και η αναζήτηση πρακτικών που ευνοούν μια αμφίδρομη σχέση μπορούν να προσφέρουν λύσεις για την επανένταξη του δημόσιου χώρου στην πολιτιστική ζωή των Χανίων.

5.1 Η αμφιθεατρική μορφή της Piazza del Campo

Εικόνα 44:
Piazza del Campo, Σιένα

Η Piazza del Campo και το Palazzo Pubblico στη Σιένα, αποτελούν χαρακτηριστικό παράδειγμα γειτνίασης υπαίθριου δημόσιου χώρου και δημόσιου κτιρίου, όπου η πλατεία λειτουργεί ως προέκταση της πολιτιστικής δράσης.

Η πλατεία είναι το κεντρικό σημείο μιας οργανικής μεσαιωνικής αστικής διάρθρωσης. Πολύ σπάνια συναντούμε ορθογώνιες διατάξεις, καθώς η πόλη αναπτύχθηκε με έναν προσθετικό τρόπο, χωρίς προκαθορισμένο ιδεατό σχήμα, με ακανόνιστα οικοδομικά τετράγωνα. Στις μεσαιωνικές πόλεις, οι πλατείες αποτελούσαν το θέατρο για τα μεγάλα θρησκευτικά και πολιτιστικά δρώμενα, γι' αυτό και η κεντρική πλατεία των σημαντικών πόλεων αποκτούσε μεγάλες διαστάσεις. Ο πολεοδομικός σχεδιασμός της πλατείας και των γύρω περιοχών εκφράζει τις κοινωνικές και οικονομικές ανάγκες της Σιένας, κατά τη διάρκεια της μεσαιωνικής περιόδου.⁷⁹

Το κτίριο με το οποίο γειτνιάζει η πλατεία είναι το Palazzo Pubblico, παλάτι του 13ου αιώνα που σήμερα στεγάζει το δημαρχείο της πόλης και φιλοξενεί το δημοτικό μουσείο τέχνης. Ο πύργος Torre del Mangia, αργότερη προσθήκη στο κτίριο και αρχιτεκτόνημα του 14ου αιώνα, δεσπόζει στην πλατεία και λειτουργεί ως σημείο αναφοράς της Σιένας.

Εικόνα 45:
Ιπποδρομικός αγώνας Palio σήμερα

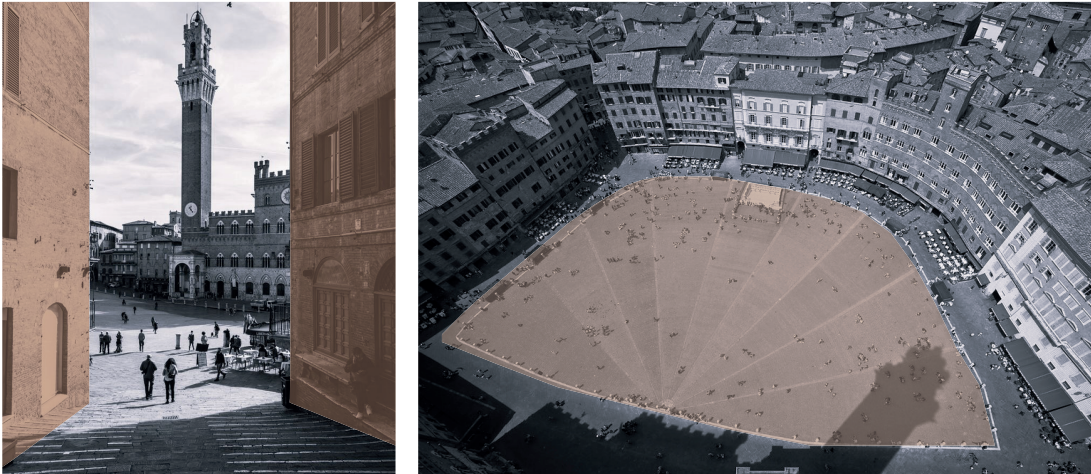
Εικόνα 46:
Palio, διεξαγωγή από τον 16ο αιώνα

Λόγω της ιστορικής της σημασίας και θέσης της, διοργανώνονται σημαντικά δρώμενα που συνδέουν την πλατεία με την ιστορική αξία της και τον πολιτισμό της πόλης. Το πιο χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί το Palio, ένας ιπποδρομιακός αγώνας που διεξάγεται στην πλατεία από τον 16ο αιώνα, 2 φορές το χρόνο. Το Palio συνδέεται άμεσα με το Palazzo Pubblico, και λειτουργεί σαν σύνδεση μεταξύ του κτιρίου με τον υπαίθριο δημόσιο χώρο. Στον αγώνα συμμετέχουν οι γειτονιές της πόλης, με ιππείς να τρέχουν γύρω από το συγκεντρωμένο πλήθος που βρίσκεται στο κεντρικό τμήμα της πλατείας, το οποίο ορίζουν κολωνάκια.

Η Piazza del Campo αποτελεί χώρο φιλοξενίας πληθώρα υπαίθριων εκδηλώσεων που συνδέονται με το κτίριο του δημαρχείου, όπως το Mercato del Campo, η χριστουγεννιάτικη αγορά και το φεστιβάλ κινηματογράφου. Η πρωτοβουλία διοργάνωσης ετησίων δραστηριοτήτων πολιτιστικού χαρακτήρα καθιστούν την πλατεία μια ζωντανή σκηνή που συνεχώς ανανεώνεται ως φορέας πολιτισμού.

79. Συμεών Ν. Ανδρέας, Ο δημόσιος χώρος της πόλης. (Αθήνα: Ελληνική εταιρεία Περιβάλλοντος & πολιτισμού, 2010), 50

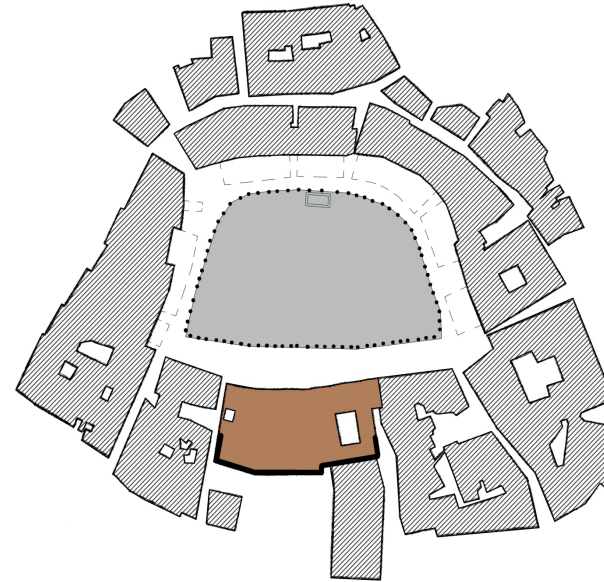

Εικόνες 47 και 48:
Μετάβαση από τον αστικό ιστό
Κυρτή αμφιθεατρική μορφή

Η αλλαγή από τη στενή μεσαιωνική δομή της πόλης, στον ανοιχτό χώρο της πλατείας μέσα από τα στενά δρομάκια, δημιουργεί μια αίσθηση μετάβασης από το χώρο της πόλης στον, πιο καθορισμένο, χώρο της πλατείας.⁸⁰

Η πλατεία, με το περικλειστό σχήμα και τον προσανατολισμό της, έχει σχεδιαστεί έτσι ώστε να αξιοποιεί πλήρως τις φυσικές συνθήκες, όπως η θέση της απέναντι από τον ήλιο.⁸¹ Η κυρτή διάταξη της πλατείας, αλλά και η αναλογία της σε σχέση με το δεσπόζον κτίριο, δημιουργούν την αίσθηση της σύνδεσής τους.⁸² Η κλίση προς το Palazzo Pubblico ενισχύει την οπτική σύνδεση μεταξύ του δημόσιου χώρου - κτιρίου και δίνει μια αμφιθεατρική μορφή στην πλατεία.

Μέσα από τη χωροθέτηση κολωνακίων, έχει γίνει ένας διαχωρισμός δύο τμημάτων. Η τοποθέτηση τους ακριβώς στο όριο αυτών δημιουργεί μια αίσθηση μετάβασης, από τον εξωτερικό χώρο στον εσωτερικό χώρο της πλατείας. Η χωροθέτηση τους είναι τέτοια, ώστε οι δραστηριότητες των πολιτών να επικεντρώνονται γύρω αυτά.⁸³ Οι επιχειρηματικές δραστηριότητες περιορίζονται στο εξωτερικό τμήμα της πλατείας. Ως αποτέλεσμα, διασφαλίζεται το κεντρικό τμήμα να παραμένει ελεύθερο. Τα κολωνάκια τα οποία έχουν τοποθετηθεί με τέτοιες διαστάσεις ώστε να έχουν και τη χρήση καθίσματος, ενισχύουν την αίσθηση του δημόσιου χώρου.

Επιπλέον, υπάρχει ένα διακοσμητικό στοιχείο στην πλατεία, μια κρήνη, η οποία δεν έχει τοποθετηθεί σε κεντρικό σημείο, ώστε να μην εμποδίζει τη διέλευση και τα δρώμενα, διατηρώντας το μέσο χώρο της πλατείας ελεύθερο προς αξιοποίηση.

Η χρήση του κόκκινου τούβλου, το οποίο επαναλαμβάνεται τόσο στην πλατεία όσο και στο κτίριο, δημιουργεί μια συνεκτική αισθητική και ενισχύει την οπτική ενότητα, συμβάλλοντας στην οριοθέτηση του χώρου, μια καθοριστική παράμετρο για τη διαμόρφωση ενός λειτουργικού πεδίου δράσεων.⁸⁴

80. Sitte Camillo, Η πολεοδομία σύμφωνα με τις καλλιτεχνικές της αρχές. (Αθήνα: Εθνικό Μετσόβιο Πολυτεχνείο), 50-54

81. Gehl Jan, Life Between Buildings: Using Public Space. (Copenhagen: Arkitektens Forlag, 2006), 49

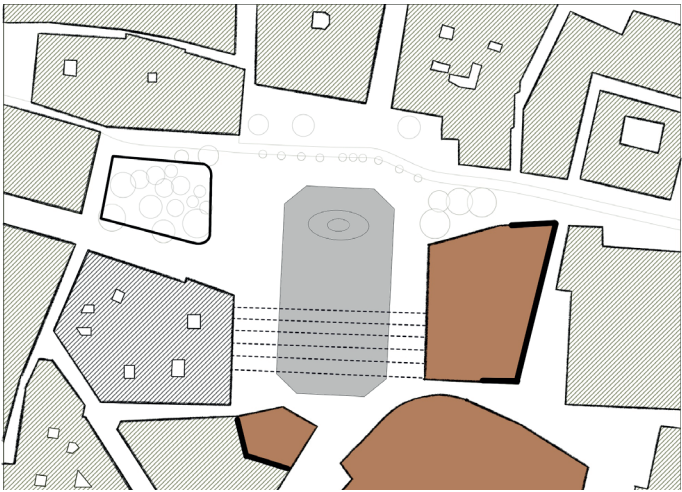
82. Gehl Jan, Life Between Buildings: Using Public Space. (Copenhagen: Arkitektens Forlag, 2006), 49

83. Gehl Jan, Life Between Buildings: Using Public Space. (Copenhagen: Arkitektens Forlag, 2006), 159

84. Γοσποδίνη Ασπασία, "Τύπος και τυπολογία. Η περίπτωση της πλατείας", Αρχιτεκτονικά θέματα, Τεύχος 25 (Αθήνα: Περιοδικά, 1991), 38

5.2 Η προσαρμοστικότητα της Plaza de la Virgen

Εικόνα 49:
Plaza de la Virgen, Βαλένθια

Η Plaza de la Virgen στη Βαλένθια, αποτελεί άλλο ένα σημαντικό παράδειγμα γειτνίασης υπαίθριου δημόσιου χώρου και δημόσιου κτιρίου, με αλληλεπίδραση αυτών, μέσω δρώμενων. Γύρω της υπάρχουν τρία εμβληματικά κτίρια της πόλης, ο καθεδρικός ναός της Santa Maria, η βασιλική της Παναγίας των Εγκαταλελειμμένων και το παλάτι της Ζενεραλιτάτ.

Η θέση της σε άμεση γειτνίαση με πολιτιστικά κτίρια, καθώς και η ευελιξία της, δημιουργούν ιδανικές συνθήκες για τη διοργάνωση εκδηλώσεων μεγάλης κλίμακας. Μέσω αυτών των εκδηλώσεων, η πλατεία μετατρέπεται σε φυσική προέκταση του πολιτιστικού έργου της πόλης.

Εικόνα 50:
Las Fallas, Βαλένθια
(στην εικόνα φαίνεται ο μεταλλικός σκελετός)

Εικόνα 51:
Προσφορά λουλουδιών στην Παναγία
(στην εικόνα φαίνεται το στέγαστρο)

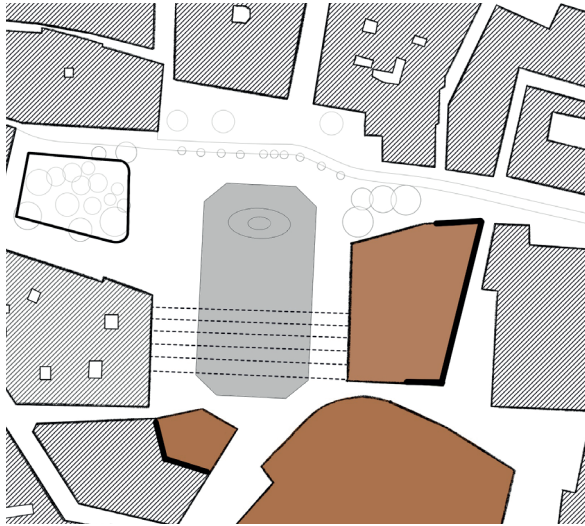
Τον Μάρτιο, κάθε χρόνο, η πόλη της Βαλένθια καταλαμβάνεται με το Las Fallas. Χιλιάδες μπουκέτα λουλουδιών μεταφέρονται μέσα από την πόλη στις 17 και 18 Μαρτίου, με μεγάλες πομπές από ανθρώπους που προσφέρουν λουλούδια στην Παναγία και τα σχηματίζουν σε ένα μανδύα.

Ένα άλλο δρώμενο που αποτελεί παράδειγμα της διάδρασης της πλατείας με τα πολιτιστικά κτίρια, είναι οι εκδηλώσεις που σχετίζονται με την Παναγιά των εγκαταλελειμμένων. Τη δεύτερη Κυριακή του Μαΐου, οι δρόμοι της πόλης στολίζονται με διακοσμητικά φώτα, οι άνθρωποι χορεύουν με παραδοσιακή μουσική και χιλιάδες λουλούδια γεμίζουν την Plaza de la Virgen στο κέντρο της πόλης.

Για τη διεξαγωγή εκδηλώσεων τέτοιας κλίμακας έχει προβλεφθεί η στέγαση του πλήθους με τη χρήση στεγάστρου, ως προσωρινή κατασκευή. Η μέριμνα για την προσαρμοστικότητα της πλατείας ανάλογα με την ανάγκη κάθε εκδήλωσης, ωφείλεται για την αξία της Plaza de la Virgen στα πολιτιστικά δρώμενα της Βαλένθιας.

5.3 Η εσωστρέφεια της Piazza San Marco

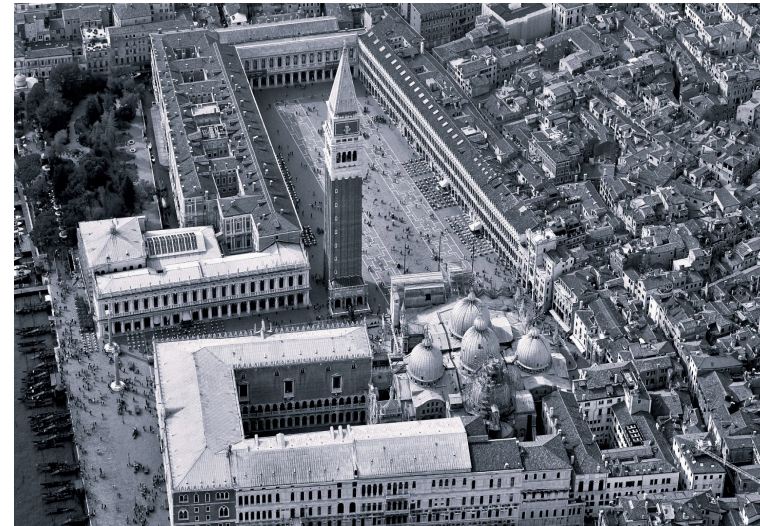
Το σχήμα της πλατείας είναι ανοιχτό, αλλά ταυτόχρονα οριοθετημένο από τα κτίρια που την περιβάλλουν. Έχει προνοηθεί να υπάρχει οριοθέτηση και από τον δρόμο χαμηλής κυκλοφορίας στο μέτωπο της, με τη χρήση φύτευσης.

Η πλατεία διαχωρίζεται σε δύο επίπεδα μέσω σκαλοπατιών. Τα σκαλοπάτια που συνδέουν το υποβαθμισμένο τμήμα της με το ανώτερο επίπεδο κίνησης, λειτουργούν ως μετάβαση από τον συνολικό χώρο στον ελεύθερο μέσο χώρο της

πλατείας. Επιπλέον, λειτουργούν ως φυσική προέκταση του χώρου, δημιουργώντας σημεία για συγκέντρωση, ανάπαυση ή παρακολούθηση εκδηλώσεων.

Στο υποβαθμισμένο επίπεδο, υπάρχει μια κρήνη, η οποία ομοίως με την Piazza del Campo έχει τοποθετηθεί στη μια πλευρά, ασύμμετρα, στα “νεκρά” σημεία της κυκλοφορίας.⁸⁵

Όπως αναφέρθηκε νωρίτερα, έχει προνοηθεί να τοποθετείται στέγαστρο, ως προσωρινή κατασκευή, ανάλογα με τις ανάγκες της κάθε εκδήλωσης. Για τη στήριξη του στεγάστρου υπάρχει μεταλλικός σκελετός που συνδέεται με τα κτίρια, ώστε να μπορούν να τοποθετηθούν πάνω του προσωρινές κατασκευές στέγασσης ή διακόσμησης. Η πρόβλεψη για την ευελιξία της Plaza de la Virgen, και ο σχεδιασμός της με γνώμονα την προσαρμοστικότητα, την έχει διαμορφώσει σε έναν ιδανικό χώρο για πολιτιστικές εκδηλώσεις.

Εικόνα 52:
Piazza San Marco, Βενετία

Ομοίως με την Plaza de la Virgen, η Piazza San Marco στη Βενετία αποτελεί μια περίπτωση γειτνίασης πολλών πολιτιστικών κτιρίων με έναν κεντρικό υπαίθριο δημόσιο χώρο.

Τα κτίρια τα οποία περιβάλλουν την πλατεία είναι η Βασιλική του Αγίου Μάρκου, το παλάτι των Δόγηδων, ο πύργος του ρολογιού, το καμπαναριό και οι Προκουράτιε Βέκκιε. Οι Προκουράτιε Βέκκιε είναι τα περιμετρικά κτίρια με στοές, που πλαισιώνουν την πλατεία.

85. Sitte Camillo, Η πολεοδομία σύμφωνα με τις καλλιτεχνικές της αρχές. (Αθήνα: Εθνικό Μετσόβιο Πολυτεχνείο), 29-31

Εικόνα 53:
Συναυλίες στο περικόλειστο τμήμα

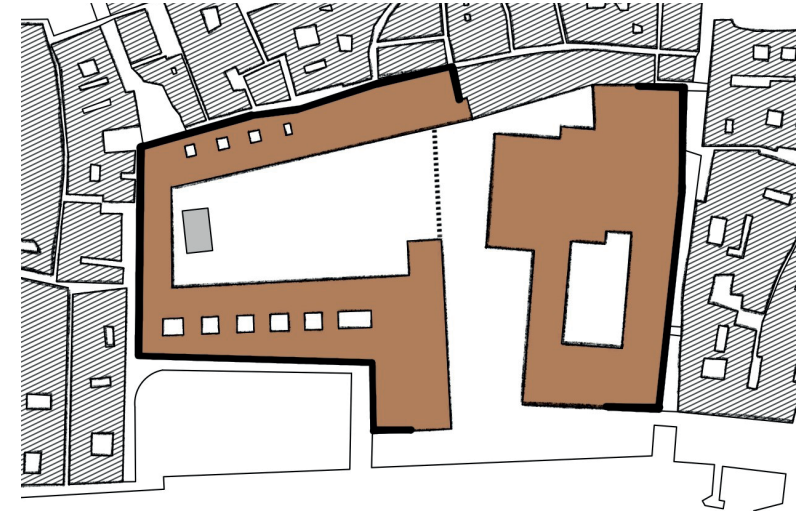
Εικόνα 54:
Υπαίθριες εκθέσεις

Εικόνα 55:
Καλλιτεχνική εγκατάσταση στην όψη

Η πλατεία καταφέρει να λειτουργεί ως φυσική προέκταση των δημόσιων και θρησκευτικών κτιρίων που την περιβάλλουν, μέσω πρωτοβουλιών που ευνοούν τη χρήση του δημόσιου χώρου ως πεδίο πολιτιστικής έκφρασης. Αυτές οι πρωτοβουλίες εμφανίζονται με τη μορφή υπαίθριων εκθέσεων, διοργανωμένες από το δήμο, υπαίθριες συναυλίες, αλλά και δράσεις των περιβαλλόντων κτιρίων, που αποσκοπούν στη σύνδεση του με το δημόσιο χώρο.

Τα κτίρια γύρω από την πλατεία, τα οποία στεγάζουν χώρους έκθεσης, αναδιαμορφώνουν τις όψεις τους με καλλιτεχνικές εγκαταστάσεις ή διακοσμητικά στοιχεία που σχετίζονται με την έκθεση που φιλοξενούν. Αυτή η εξωστρεφής πρακτική δηλώνει την διάθεση για αλληλεπίδραση μεταξύ πλατείας και δημόσιου χώρου.

Η Piazza San Marco είναι αυστηρά πλαισιωμένη από περιμετρικά κτίρια, γεγονός που ενισχύει την οριοθέτηση του χώρου. Περιβάλλεται από κτίρια με περιμετρικές στοές, οι οποίες προσφέρουν σκίαση και λειτουργούν ως μετάβαση από τα στενά δρομάκια της πόλης στον ανοιχτό χώρο της πλατείας.

Οι στοές διαμορφώνουν μια ζώνη στην οποία περιορίζονται και οι επιχειρηματικές δραστηριότητες στο μέτωπο της πλατείας. Αυτός ο διαχωρισμός εξασφαλίζει τη διατήρηση του μέσου χώρου ελεύθερου, απαλλαγμένου από περιττά στοιχεία.

Η πλατεία έχει τέτοια μορφή ώστε να μπορεί να διαχωριστεί σε δύο μέρη, ένα πιο "ιδιωτικό" περικόλειστο και ένα με οπτική επαφή με τη θάλασσα. Η δυνατότητα απομόνωσης του περικόλειστου τμήματος της, που πλαισιώνεται από τα Προκουράτιε Βέκκιε, καθώς και η δυνατότητα χωροθέτησης μιας σκηνής στο βάθος, δημιουργούν τον ιδανικό χώρο για τη διεξαγωγή συναυλιών ή συνεδρίων, γεγονός που αποτελεί συχνό φαινόμενο στα δρώμενα της πόλης.

Στην Piazza San Marco τα κτίρια έχουν μια εσωστρεφή στάση. Τα κτίρια έχουν μέτωπο προς την πόλη και "κοιτούν" προς την πλατεία. Αυτή η στάση τους, σε συνδυασμό με τις εξωστρεφείς πρακτικές τους, ευνοούν τη χρήση της πλατείας ως μέσο προέκτασης του έργου τους.

5.4 Υπαίθριος δημόσιος χώρος και πολιτιστική ζωή: Αφορμή για συζήτηση

Η πολιτιστική αλληλεπίδραση υπαίθριων δημόσιων χώρων και πολιτιστικών κτιρίων αποτελεί σημαντικό παράγοντα για τη διατήρηση μιας πολιτιστικής ιδιότητας. Ο κατάλληλος διάλογος των χώρων αυτών με τα γειτνιάζοντα πολιτιστικά κτίρια μπορεί να συμβάλει στην ανάκτηση του πολιτιστικού ρόλου τους. Η εξωστρέφεια των πολιτιστικών υποδομών, είναι αναγκαία για τη μακροπρόθεσμη λειτουργία των υπαίθριων δημόσιων χώρων ως πολιτιστικά δοχεία. Χωρίς την αλληλεπίδραση αυτών, οι δημόσιοι χώροι θα φιλοξενούν εποχιακά δρώμενα, και τον υπόλοιπο χρόνο θα ερημώνουν πολιτιστικά, αποτελώντας άμορφα κενά στον αστικό ιστό της πόλης. Ωστόσο, φαίνεται μόνο η διάδραση αυτή να μην είναι επαρκής.

Ο σχεδιασμός του δημόσιου χώρου αποτελεί καθοριστική παράμετρο για τη χρησιμότητα και την δυνατότητα διεξαγωγής δρώμενων. Οι χώροι αυτοί χρειάζεται να μπορούν να ανταποκρίνονται στις απαιτήσεις των διαφορετικών εκδηλώσεων παρέχοντας τις κατάλληλες παροχές για την κάθε ανάγκη.

Κοινός παράγοντας σε όλες τις πλατείες που εξετάσαμε είναι η ανάγκη οριοθέτησης του χώρου. Σε αντίθεση με τα παραδείγματα που εξετάστηκαν, στους υπαίθριους δημόσιους χώρους των Χανίων, δεν παρατηρούνται να υπάρχουν περικλειστές πλατείες ή σαφή οριοθέτηση των χώρων. Όπως επισημαίνει ο Gibberd, βρετανός αρχιτέκτονας και πολεοδόμος, “ο χώρος γίνεται αντιληπτός μέσω της οπτικής κατανόησης των ορίων του”. Η κατανόηση των ορίων αποτελεί καθοριστική παράμετρο για την αίσθηση οριοθέτησης του χώρου.⁸⁶ Η απουσία ορίων ή η αίσθηση ενός ατέρμονου χώρου δημιουργεί αποπροσανατολισμό σε πολύ μεγάλους χώρους. Ένας αχανής χώρος χωρίς ξεκάθαρα όρια μπορεί να προκαλέσει δέος, αλλά και άγχος στην επισκέπτη.⁸⁷ Αντίθετα, σε χώρους όπου η οριοθέτηση είναι σαφής, μέσα από την αρχιτεκτονική, την φύτευση ή ακόμα και την χρήση διακοσμητικών στοιχείων, όπως συντριβάνια, ο επισκέπτης νιώθει ασφάλεια και οικειότητα. Η οριοθέτηση

του χώρου δεν περιορίζεται μόνο στην γεωμετρία του, αλλά αφορά και την εμπειρία του επισκέπτη και το πως βιώνει τον χώρο.

Η Piazza del Campo αποτελεί ιδανικό παράδειγμα του τρόπου με τον οποίο ένας υπαίθριος δημόσιος χώρος μπορεί να αποκτήσει κεντρικό ρόλο στην πολιτιστική ζωή μιας πόλης, όταν περιβάλλεται από πολιτιστικά κτίρια που αλληλεπιδρούν με αυτόν. Η δημιουργία δύο τμημάτων εξασφαλίζει τον διαχωρισμό των χρήσεων.⁸⁸ Ο περιορισμός της χωροθέτησης υπαίθριων καθισμάτων από τις γύρω επιχειρήσεις στο εξωτερικό τμήμα της, διατηρεί το κεντρικό τμήμα της ελεύθερο, δημιουργώντας το ιδανικό σκηνικό για την διεξαγωγή πολιτιστικών δρώμενων.

Η Plaza de la Virgen η οποία πλαισιώνεται από πολιτιστικά κτίρια ενσωματώνει την πολιτιστική ταυτότητα της πόλης μέσα από τα δρώμενα που φιλοξενεί. Η ευελιξία του χώρου, όπως η δυνατότητα τοποθέτησης προσωρινών στεγάστρων, καθώς και η απουσία διακοσμητικών στοιχείων σε σημεία που θα εμπόδιζαν την διεξαγωγή εκδηλώσεων, ενισχύουν την αλληλεπίδραση μεταξύ του δημόσιου χώρου και των γύρω πολιτιστικών κτιρίων. Η προσαρμοστικότητα του χώρου αποτελεί παράγοντα που επηρεάζει τη δυνατότητα χρήσης του και λειτουργεί ως καταλύτης για την ενίσχυση της λειτουργικότητάς του.

Η Piazza San Marco, ένας δημόσιος χώρος που περιβάλλεται αποκλειστικά από πολιτιστικά δημόσια κτίρια, αποτελεί σημαντικό παράδειγμα της σημασία του να αντικρίζουν τα κτίρια αυτούς τους χώρους, ώστε να δημιουργείται μια σύνδεση μεταξύ τους. Η εσωστρέφεια των κτιρίων προς την πλατεία, δηλώνει μια διάθεση για αλληλεπίδραση. Επιπλέον, η δυνατότητα της Piazza San Marco να απομονώνει ένα μέρος της καθώς και η ύπαρξη σκηνής στο βάθος αυτού του τμήματος, δημιουργεί ένα οριοθετημένο πλαίσιο εκδηλώσεων, αναδεικνύοντας τη δυνατότητα του χώρου να προσαρμόζεται στις ανάγκες των πολιτιστικών δρώμενων.

86. Γοσποδίνη Ασπασία, “Τύπος και τυπολογία. Η περίπτωση της πλατείας”, Αρχιτεκτονικά θέματα, Τεύχος 25 (Αθήνα: Περιοδικά, 1991), 38

87. Διάλεξη κ. Κωτσάκη στα πλαίσια του μαθήματος “Ιστορία της αρχιτεκτονικής και της πόλης”

88. Gehl Jan, Life Between Buildings: Using Public Space. (Copenhagen: Arkitektens Forlag, 2006), 159

Για τους υπαίθριους δημόσιους χώρους των Χανίων, η πολιτιστική αλληλεπίδραση με τα γειτνιάζοντα κτίρια μπορεί να συμβάλλει σημαντικά στην αναζωογόνηση τους. Η στοχευμένη διάδραση μεταξύ πολιτισμού και υπαίθριων δημόσιων χώρων, μπορεί να αντιστρέψει την αδρανοποίηση του πολιτιστικού τους ρόλου και να τους επαναπροσδιορίσει ως πυρήνες πολιτιστικής ζωής. Ωστόσο, είναι αναγκαία και μια διαφορετική προσέγγιση. Οι δημόσιοι χώροι οφείλουν να εξυπηρετούν τις ανάγκες των εκάστοτε πολιτιστικών δρώμενων και να προσαρμόζονται στη μορφή που απαιτούν οι εκδηλώσεις.

Γίνεται λόγος για την ανάγκη της οριοθέτησης του χώρου, ώστε αυτός να φαίνεται φιλόξενος στον επισκέπτη. Ένας χώρος που φαίνεται ατέρμονος, προκαλεί δέος και άγχος. Αντίθετα, σε χώρους όπου η οριοθέτηση είναι σαφής, ο επισκέπτης νιώθει ασφάλεια και οικειότητα. Η οριοθέτηση του χώρου δεν αποτελεί μονάχα γεωμετρική παράμετρο, αλλά συνδέεται άμεσα με τη εμπειρία του χρήστη. Υπάρχει επίσης ανάγκη για τον διαχωρισμό των ζωνών του χώρου, του ελεύθερου προς χρήση από επιχειρήσεις και του χώρου που ανήκει καθαρά στην πλατεία. Στην πλατεία Ελ. Βενιζέλου ο διαχωρισμός αυτών των χωροθετήσεων δεν είναι ξεκάθαρος, καθώς τα τραπέζια και τα καθίσματα από τις γύρω επιχειρήσεις εισβάλλουν στο χώρο της πλατείας.

Η γεωμετρία του χώρου επηρεάζει σε μεγάλο βαθμό την αντίληψη του επισκέπτη για τον χώρο και την χρήση του. Όπως η οριοθέτηση ενός χώρου μπορεί να προσδώσει αίσθημα ασφάλειας και οικειότητας, έτσι και η γεωμετρία του μπορεί να αναδείξει ή να περιορίσει την αίσθηση του προσανατολισμού. Η γεωμετρία είναι σημαντικό να ωθεί την ροή των ανθρώπων, ενώ ταυτόχρονα να δημιουργεί χώρους που ενθαρρύνουν την συνάντηση και την αλληλεπίδραση, προσφέροντας παράλληλα διακριτό διαχωρισμό των λειτουργικών ζωνών. Το στενόμακρο σχήμα της πλατείας 1866, αν και ενισχύει τη ροή των πεζών, λειτουργεί αρνητικά ως προς τη δημιουργία πλατωμάτων για χώρους συνάντησης, περιορίζοντας τη χρήση της σε απλό σημείο διέλευσης των κατοίκων.

Αναγκαία κρίνεται επίσης η απουσία διακοσμητικών στοιχείων σε κεντρικά σημεία του χώρου. Το συντριβάνι της πλατείας Ελ. Βενιζέλου, τα παρτέρια και παγκάκια της πλατείας 1866, οι φυτεύσεις και η διάρθρωση σε διαφορετικά επίπεδα του Ωδείου και του Πνευματικού κέντρου, καθώς και η γεφυροπλάστιγγα στην πλατεία Κατεχάκη, περιορίζουν τις διαστάσεις του χώρου και δεν διατηρούν τον μέσο χώρο ελεύθερο.

Επίσης, η πρόνοια για τη προσαρμοστικότητα και ευελιξία των χώρων κρίνεται απαραίτητη για την μακροπρόθεσμη χρήση των υπαίθριων δημόσιων χώρων. Η ύπαρξη ενός ημιυπαίθριου χώρου για τη στέγαση, ή η τοποθέτηση σκηνής αποτελούν σημαντικούς παράγοντες που καθορίζουν τη συχνότητα χρήσης του χώρου. Η πλατεία του Γιαλί Τζαμί έχει μεριμνήσει για την τοποθέτηση σκηνής αλλά απουσιάζει ένας άλλος ουσιαστικός παράγοντας, η αλληλεπίδραση με τα περιβάλλοντα κτίρια. Είναι σημαντικό τα περιβάλλοντα κτίρια να παρουσιάζουν μια εσωστρέφεια προς τον δημόσιο χώρο και όχι να του “γυρνούν την πλάτη”.

Στα Χανιά υπάρχουν αρκετές πλατείες που ενσωματώνουν αυτούς τους παράγοντες σχεδιασμού που ευνοούν την χρήση τους ως πολιτιστικά κέντρα, αλλά τους λείπουν άλλοι εξίσου σημαντικοί. Η αίσθηση οριοθέτησης του χώρου, η προσαρμοστικότητα, καθώς και η σύνδεση με τα περιβάλλοντα κτίρια είναι παράγοντες που αναδεικνύονται ως το κλειδί για τον πολιτιστικό επαναπροσδιορισμό των υπαίθριων δημόσιων χώρων. Είναι ιδιαίτερα σημαντικό οι δημόσιοι χώροι να ενσωματώνουν αυτά τα στοιχεία, ώστε να μπορούν να ανταποκριθούν στις ανάγκες των σύγχρονων πολιτιστικών δρώμενων. Οι δημόσιοι χώροι των Χανίων, φαίνεται να έχουν παραμείνει αμετάβλητοι στο πέρασμα του χρόνου. Μια πλατεία που στο παρελθόν εξυπηρετούσε τις ανάγκες του 20ου αιώνα, σήμερα μπορεί να κριθεί ανεπαρκής για την κάλυψη των απαιτήσεων του 21ου αιώνα. Οι δημόσιοι χώροι οφείλουν να προσαρμόζονται και να εξελίσσονται, και όχι να παραμένουν αμετάβλητοι βασισμένοι στις ανάγκες προηγούμενων δεκαετιών, όταν οι απαιτήσεις των πολιτιστικών δρώμενων και των κοινωνικών δραστηριοτήτων συνεχώς μεταβάλλονται.

Συμπεράσματα

Ξεκινώντας την παρούσα έρευνα, τέθηκαν ορισμένα ερωτήματα σχετικά με την πολιτιστική αναπλαισίωση των υπαίθριων δημόσιων χώρων των Χανίων και τη σχέση τους με τα σύγχρονα πολιτιστικά κτίρια. Ο δημόσιος χώρος αποτελεί τον πυρήνα της κοινωνικής και πολιτιστικής ζωής μιας πόλης, αφού σε αυτόν εξελίσσεται η καθημερινότητα και οι κοινωνικές σχέσεις. Αποτελεί το σημαντικότερο συστατικό στοιχείο της πόλης, καθώς είναι η εικόνα της στα μάτια πολιτών και επισκεπτών. Είναι τόπος που προσλαμβάνεται και ερμηνεύεται από τον καθένα διαφορετικά, ανάλογα με τα προσωπικά του βιώματα και την αντίληψη που διαθέτει για την πόλη και τη ζωή του μέσα σε αυτή. Όπως αναφέρει ο Jan Gehl, «Οι δημόσιοι χώροι είναι οι σκηνές της καθημερινής ζωής. Όταν οι άνθρωποι αισθάνονται ότι οι χώροι αυτοί είναι φιλόξενοι, θα τους χρησιμοποιήσουν. Όταν οι χώροι δεν ανταποκρίνονται στις ανάγκες τους, μένουν άδαιοι και αδρανείς». Αυτή η παρατήρηση τονίζει την ανάγκη οι δημόσιοι χώροι να ανταποκρίνονται στις κοινωνικές και πολιτιστικές ανάγκες των ανθρώπων, να είναι χώρος συνάντησης και έκφρασης της συλλογικότητας, και όχι απλώς διάδρομοι κίνησης ή ενδιάμεσοι χώροι μεταξύ άλλων κτιρίων.

Οι υπαίθριοι δημόσιοι χώροι στα Χανιά αποτέλεσαν από τη αρχαιότητα πυρήνες πολιτισμού και έκφρασης της κοινωνίας. Η ιστορία ξεκινάει στην Μινωική Κρήτη με τις κεντρικές αυλές των ανακτόρων να αποτελούν το κέντρο της πολιτιστικής και κοινωνικής ζωής. Μετέπειτα σε πιο τοπικό επίπεδο, οι πλατείες και τα προαύλια εκκλησιών και τζαμιών, επαναπροσδιορίστηκαν σε χώρους συλλογικής ζωής, προωθώντας την πολιτιστική έκφραση. Η κεντρική θέση που κατείχε ο δημόσιος χώρος, υποδηλώνει τη σημασία που του απέδιδαν οι κοινωνίες και την αξία που είχε για κάθε πολιτισμό. Οι δημόσιοι χώροι ήταν το κύριο πεδίο πολιτιστικής ανάπτυξης και συνδέονταν άρρηκτα με την καθημερινότητα των πολιτών. Μέχρι και τον 19ο αιώνα, ο δημόσιος χώρος αποτελούσε το σημαντικότερο στοιχείο της πόλης, φιλοξενώντας δράσεις όπως τελετές, πομπές και χορούς.

Ωστόσο, με την πάροδο του χρόνου και την άνθηση του πολιτιστικού έργου, αναδύθηκε η ανάγκη για πιο οργανωμένους και κλειστούς χώρους που θα στεγάσουν τα πολιτιστικά δρώμενα. Η ανάπτυξη των πρώτων πολιτιστικών κτιρίων σηματοδότησε μια σημαντική αλλαγή στην κοινωνία και τη σχέση της με την πολιτιστική της δραστηριότητα.

Με τη εξάπλωση του πολιτιστικού ενδιαφέροντος, δημιουργείται η ανάγκη για περισσότερους χώρους που να ανταποκρίνονται στις νέες απαιτήσεις των εκδηλώσεων, όπως θέατρα, αίθουσες εκθέσεων και μουσικά κέντρα.

Ο κυρίαρχος πολιτιστικός ρόλος των υπαίθριων δημόσιων χώρων αρχίζει να εξασθενεί, παραχωρώντας την θέση του στην ανάπτυξη κλειστών, εξειδικευμένων πολιτιστικών χώρων. Η μετάβαση αυτή αντικατοπτρίζει τις μεταβαλλόμενες ανάγκες της κοινωνίας, τις οποίες ήρθαν να καλύψουν οι νέοι χώροι. Η έλλειψη ειδικών συνθηκών για την ικανοποίηση των νέων αναγκών ήταν φανερή στους υπαίθριους δημόσιους χώρους. Η στροφή προς τη δημιουργία νέων υποδομών υποδηλώνει την αδυναμία τους να καλύψουν τις νέες απαιτήσεις του πολιτισμού.

Στο σημερινό αστικό ιστό των Χανίων φαίνονται να έχουν ανεγερθεί πολλά πολιτιστικά κτίρια, διάσπαρτα, σχεδόν αποκομμένα από τους δημόσιους χώρους. Η πολιτιστική τους δράση περιορίζεται κυρίως στο εσωτερικό των κτιρίων (Ωδείο, Πνευματικό Κέντρο, ΚΑΜ, Θέατρο Μίκης Θεοδωράκης, Θέατρο Βλησίδης, κ.α.), χωρίς να έχει μελετηθεί ουσιαστικά η σύνδεσή τους με τους υπαίθριους δημόσιους χώρους τους. Ακόμα και όταν γειτνιάζουν με υπαίθριους χώρους, όπως πλατείες, η αλληλεπίδραση τους συχνά περιορίζεται στην απλή συνύπαρξη τους χωρίς την ανάπτυξη πολιτιστικού διαλόγου μέσω κοινών δρώμενων (πλατεία Κατεχάκη, πλατεία Γυαλί Τζαμί κ.α.).

Οι υπαίθριοι χώροι αυτοί, που θα μπορούσαν να λειτουργήσουν ως φορείς πολιτισμού, παραμένουν αδρανείς και ανεκμετάλλευτοι στο πέρασμα του χρόνου. Σταδιακά υποβαθμίζονται σε ρόλους καθημερινής διέλευσης ή εμπορικής χρήσης, χάνοντας τη δυναμική τους ως χώροι πολιτιστικής έκφρασης. Παρατηρείται πως δημόσιοι χώροι σε αμεσότητα με πολιτιστικά κτίρια διατηρούν μέρος του πολιτιστικού τους χαρακτήρα. Όταν ο δημόσιος χώρος συνορεύει με πολιτιστικό κτίριο, τότε αποκτά μια νέα δυναμική, γεμίζοντας ζωή και κοινωνική δραστηριότητα.

Στα Χανιά φαίνεται να υπάρχουν υπαίθριοι χώροι, που λόγω της γειτνίασης τους με πολιτιστικές υποδομές διατηρούν μια πολιτιστική ταυτότητα (πλατεία Κατεχάκη, πλατεία Γυαλί Τζαμί). Παρ' όλα αυτά λόγω της έλλειψης ουσιαστικού διαλόγου μεταξύ αυτών των χώρων και των υποδομών, δεν δημιουργείται η αναγκαία αλληλεπίδραση για την

ανάκτηση του πολιτιστικού ρόλου των υπαίθριων δημόσιων χώρων.

Παρ' όλα αυτά λόγω της έλλειψης ουσιαστικού διαλόγου μεταξύ αυτών των χώρων και των υποδομών, δεν δημιουργείται η αναγκαία αλληλεπίδραση για την ανάκτηση του πολιτιστικού ρόλου των υπαίθριων δημόσιων χώρων. Η γειννίαση αυτή παραμένει αναξιοποίητη, καθώς παρατηρείται οι εκδηλώσεις που φιλοξενούν αυτοί οι χώροι να έχουν κυρίως εποχιακό - εφήμερο χαρακτήρα, με αποτέλεσμα οι χώροι αυτοί να ερημώνουν πολιτιστικά για το υπόλοιπο του χρόνου. Αυτό συνεπάγεται την ύπαρξη αδρανών αστικών κενών που, ενώ έχουν προοπτικές για την κατάλληλη αξιοποίηση τους, παραμένουν ανεκμετάλλεута.

Στα πλαίσια της έρευνας, εξετάζεται η δυνατότητα των υπαίθριων δημόσιων χώρων να ανακτήσουν τον πολιτιστικό ρόλο τους. Τίθεται το ερώτημα αν η αλληλεπίδραση τους με τα πολιτιστικά κτίρια θα μπορούσε να αποτελέσει την απάντηση για την ενίσχυση του πολιτιστικού τους χαρακτήρα. Αναζητείται, το αν η σύνδεση των κτιρίων με τους υπαίθριους χώρους μέσω της προέκτασης του πολιτιστικού έργου τους, θα μπορούσε να δημιουργήσει έναν ουσιαστικό διάλογο δημόσιου χώρου και πολιτισμού.

Για την διερεύνηση αυτού του ερωτήματος, εξετάστηκαν παραδείγματα υπαίθριων δημόσιων χώρων που διατηρούν την πολιτιστική τους ιδιότητα στη σύγχρονη κοινωνία. Με βάση τις αναλύσεις άλλων παραδειγμάτων, Piazza del Campo, Plaza de la Virgen, Piazza San Marco, όπως παρουσιάστηκαν παραπάνω, αναλύεται η αξιοποίηση του χώρου ως πολιτιστικό δοχείο, η σύνδεση αυτού με τα περιβάλλοντα κτίρια, αλλά και άλλοι σχεδιαστικοί παράγοντες.

Μέσα από αυτή την έρευνα, προκύπτει το συμπέρασμα πως όταν ένας υπαίθριος δημόσιος χώρος περιβάλλεται από πολιτιστικά κτίρια και αλληλεπιδρά με αυτά, αποκτά μια πολιτιστική ιδιότητα. Η συνεχής αλληλεπίδραση κτιρίων με δημόσιους χώρους μπορεί να συμβάλλει σημαντικά στη διατήρηση του πολιτιστικού ρόλου αυτών των χώρων. Ωστόσο, αυτή η αλληλεπίδραση δεν αποτελεί το μοναδικό παράγοντα. Είναι εξίσου αναγκαίο οι πλατείες να μπορούν να ανταποκρίνονται στις ανάγκες των εκδηλώσεων και να αναπροσαρμόζονται με βάση αυτές.

Από τον 20ο αιώνα και μετά, οι πλατείες των Χανίων διατήρησαν την ιστορική τους ταυτότητα και την παραδοσιακή τους μορφή που της προσδιόρισαν σε πυρήνες πολιτιστικής ζωής. Με την εξέλιξη του πολιτιστικού έργου, οι ανάγκες και οι απαιτήσεις αυξήθηκαν, και τα πολιτιστικά κτίρια ήρθαν να καλύψουν το χάσμα στο οποίο δεν μπορούσαν να απαντήσουν οι υπαίθριοι δημόσιοι χώροι. Η διατήρηση της αρχικής τους μορφής αμετάβλητη, καθώς και η έλλειψη μέριμνας για την προσαρμογή τους στις νέες πολιτιστικές ανάγκες, έχει ως αποτέλεσμα να μην αποτελούν πλέον το κύριο πεδίο των πολιτιστικών δρώμενων.

Είναι κατανοητό ότι, καθώς βρίσκονται στην παλιά πόλη, η διατήρηση αυτών των χώρων ως έχουν, εξυπηρετεί την ανάγκη για προστασία της πολιτιστικής κληρονομιάς. Ωστόσο, αυτό δεν αναιρεί την ανάγκη εκσυγχρόνισης τους ώστε να αποτελούν πεδίο πολιτισμού. Μια πλατεία που στο παρελθόν εξυπηρετούσε τις ανάγκες του 20ου αιώνα, σήμερα θα κριθεί ανεπαρκής για τις απαιτήσεις του 21ου αιώνα. Οι δημόσιοι χώροι εξελίσσονται με τις απαιτήσεις της κάθε εποχής, ώστε να διατηρούν το ρόλο πολιτιστικού πυρήνα. Δεν μπορούν να παραμένουν στάσιμοι, όταν οι ανάγκες συνεχώς μεταβάλλονται. Η διαμόρφωση ενός ουσιαστικού διαλόγου μεταξύ δημόσιου χώρου και πολιτισμού, μέσω της πολιτιστικής αλληλεπίδρασης με τα κτίρια αλλά και τον κατάλληλο σχεδιασμό, είναι το κλειδί για την ενίσχυση του πολιτιστικού του ρόλου.

Ξένη Βιβλιογραφία

_ Lefebvre Henri, The production of space. (Oxford: Blackwell publishing, 1991)

_ Gehl Jan, Life Between Buildings: Using Public Space. (Copenhagen: Arkitektens Forlag, 2006)

_ Lynch Kevin, The image of the city. (Massachusetts, and London, England: MIT Press, 1960)
Διαθέσιμο στο διαδικτυακό ιστότοπο: https://www.miguelangelmartinez.net/IMG/pdf/1960_Kevin_Lynch_The_Image_of_The_City_book.pdf

_ Bianchini Franck and Parkinson Michael, Cultural policy and urban regeneration: The West European experience. (New York: St martin's press, 1993) Διαθέσιμο στο διαδικτυακό ιστότοπο: <https://books.google.gr/books?id=N327AAAAIAAJ&printsec=frontcover&hl=el#v=onepage&q&f=false>

_ Sroda-Murawska Stefania and Jadwiga Bieganska, The Impact of Cultural Events on City Development: the (Great?) Expectations of a Small City. (5th Central European Conference in Regional Science, 2015) Διαθέσιμο στο διαδικτυακό ιστότοπο: https://www.researchgate.net/publication/284719781_The_Impact_of_Cultural_Events_on_City_Development_the_Great_Expectations_of_a_Small_City

_ Tschumi Bernard , Event - Cities 3. (Massachusetts, and London, England: MIT Press, 2004)

Ελληνική Βιβλιογραφία

_ Μπαμπινιώτης Γεώργιος, Λεξικό της νέας ελληνικής γλώσσας. (Κέντρο Λεξικολογίας, 2006)

_ Αντωνιάδου Σοφία και άλλοι, Πολιτισμός και προοπτική. (Αθήνα: Εκδόσεις Καστανιώτη, 2015)
Διαθέσιμο στο διαδικτυακό ιστότοπο: https://www.google.gr/books/edition/%CE%A0%CE%B-F%CE%BB%CE%B9%CF%84%CE%B9%CF%83%CE%BC%CF%8C%CF%82_%CE%BA%CE%B1%CE%B9_%CF%80%CF%81%CE%BF%CE%BF%CF%80%CF%84/jd8_CwAAQBA-J?hl=el&gbpv=1&dq=%CF%80%CE%BF%CE%BB%CE%B9%CF%84%CE%B9%CF%83%CE%B-C%CF%8C%CF%82&pg=PP1&printsec=frontcover

_ Γοσποδίνη Ασπασία, “Τύπος και τυπολογία. Η περίπτωση της πλατείας”, Αρχιτεκτονικά θέματα, Τεύχος 25 (Αθήνα: Περιοδικά, 1991)

_ Σίτε Καμίλο, Η πολεοδομία σύμφωνα με τις καλλιτεχνικές της αρχές. (ΕΜΠ Πανεπιστημιακές εκδόσεις, 1999)

_ Gehl Jan, Ανθρώπινες πόλεις. (MBike Events & Digital, 2013)

_ Rossi Aldo, Η Αρχιτεκτονική της πόλης. (Θεσσαλονίκη:University Studio Press, 1991)

_ Calvino Italo, Οι αόρατες πόλεις. (Ηνωμένες Πολιτείες: Καστανιώτης, 2004)

_ Norberg Christian - Schulz και Loci Genius, Το πνεύμα του τόπου : για μια φαινομενολογία της αρχιτεκτονικής. (Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Ε.Μ.Π., 2009)

_ Τερζόγλου Νικόλαος - Ίων, Ιδέες του χώρου στον εικοστό αιώνα. (Αθήνα: Νήσος, 2009)

_ Τεχνικό επιμελητήριο Ελλάδας, Public City. (Αθήνα: Ιανός, 2011)

_ Hertzberger Herman , Μαθήματα για σπουδαστές της Αρχιτεκτονικής. (Αθήνα: Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Ε.Μ.Π., 2002)

_ Rapoport Amos, Ανώνυμη Αρχιτεκτονική και πολιτιστικοί παράγοντες. (Αθήνα: Μέλισσα, 2010)

_ Public Space Plus. (EXPO, 2019)

_ Νικηφορίδης και Cuomo Architects, Δημόσιος Χώρος εν Αναμονή. (Αθήνα: Εκδόσεις Ιανός, 2018)

_ Συμεών Ν. Ανδρέας, Ο δημόσιος χώρος της πόλης. (Αθήνα: Ελληνική εταιρεία Περιβάλλοντος & πολιτισμού, 2010)

_ Ανανιάδου-Τζημπούλου Μαρία και Καραδήμου-Γερόλυμπου Αλεξάνδρα, Πλατείες της Ευρώπης, Πλατείες για την Ευρώπη. (Θεσσαλονίκη: Ζήτη, 2009)

_ Μπελαβίλας Νίκος και Βατσάλη Φερενίκη, Πράσινο και ελεύθεροι χώροι στην πόλη. (Αθήνα: WWF, 2009)

_ Κωτσάκη Αμαλία και Τσιαμπάος Κώστας, Το μοντέρνο βλέμμα στην “Ελληνική” Φύση. (Αθήνα: Futura, 2020)

_ Τσακίρη Ευφροσύνη και Γιαννούδης Σωκράτης , Ψυχογεωγραφικός χαρτογραφικός Οδηγός της παλιάς πόλης. (Αθήνα:Εκδόσεις Τεχνόγραμμα med, 2019)

_ Φιλippiδης Δημήτρης και Δοξιάδης Κωνσταντίνος, Αναφορά στον Ιππόδαμο. (Αθήνα:Μέλισσα, 2015)

_ Αραβαντινός Αθανάσιος, Μνήμη & αστικό φαινόμενο : πολεοδομικές πολιτικές για την προστασία και ανάδειξη ιστορικών ιστών, μνημείων και τόπων.(Αθήνα: Μίλητος, 2018)

_ Τσίβη Γιάννη Δ., Χανιά κατοχή και αντίσταση. (Αθήνα: Γνώση, 1985)

_ Ψιλάκης Βασίλειος, Ιστορία της Κρήτης. (Κρήτη: Μινώταυρος, 1985)

_ Καρποδίνη - Δημητριάδη Έφη, Κάστρα και φορτέτσες της Κρήτης. (Αθήνα: Εκδόσεις ΑΔΑΜ, 1995)

_ Δετοράκης Θεοχάρης, Ιστορία της Κρήτης. (Ηράκλειο Κρήτης, 1990)

_ Κωτσάκη Αμαλία, ΚΡΗΤΗ 1913 - 2013, Αρχιτεκτονική και Πολεοδομία μετά την Ένωση. (Χανιά: ΣΑΔΑΣ - Πανελλήνια ένωση Αρχιτεκτόνων / Τμήμα Χανίων 2014)

_ Κλάδου - Μπλέτσα Αιμιλία, Τα Χανιά έξω από τα τείχη. (Αθήνα: Τεχνικό Επιμελητήριο Ελλάδος, 1978)

_ Νικολακάκης Μινώς Ζ., Παλιά Χανιά, (Χανιά: 1961)

_ Φθενάκης Γιώργος, Σινέ Σαντάν Ι, (Χανιά:Εκδόσεις Γεωρβασάκης, 2000)

_ Φθενάκης Γιώργος, Σινέ Σαντάν ΙΙ, (Χανιά: Εκδόσεις Γεωρβασάκης, 2000)

_ Κλάδου - Μπλέτσα Αιμιλία, Τα Χανιά 100 χρόνια από την ένωση στο 2013. (Αθήνα: Έκδοση τεχνικού επιμελητηρίου Ελλάδας , 2015)

_ Καλογήρου Αντώνης, Περπατώντας στα Χανιά. (Χανιά: Road, 2010)

_ Ανδρεαδάκη - Βλαζάκη Μαρία, Ο νομός Χανίων μέσα από τα μνημεία του. (Αθήνα: Υπουργείο πολιτισμού Ταμείο αρχαιολογικών πόρων και Απαλλοτριώσεων, 1996)

_ Ανδριανάκης Μιχάλης , Η παλιά πόλη των Χανίων. (Αθήνα: Αδάμ - Πέργαμος, 1997)

_ Τσίβης Γιάννης Δημ., Χανιά 1252-1940, (Γνώση, 1990)

_ Μανούσacas Μανώλης, Ιστορικά κτήρια της πόλης των Χανίων. (Έρεισμα, 2019)

_ Μανούσacas Μανώλης, Ιστορικά γεγονότα, συνοικίες και κτήρια της πόλης των Χανίων. (Έρεισμα, 2021)

_ Σπανάκης Στέργιος, Μνημεία κρητικής ιστορίας,1940-1976. (Ηράκλειο: Σφακιανός, 1950)

_ Γρηγοράκης Μιχαήλ, Τα Χανιά όπως τα είδαν οι ξένοι. (Χανιά: Χανιώτικα νέα, 2003)

_ Μανούσacas Μανώλης, Ελευθερίου Βενιζέλου και Δασκαλογιάννη: Ιστορικά οδοί και κτήρια της πόλης των Χανίων. (Έρεισμα, 2023)

_ Μανούσacas Μανώλης, Χανιά, η Παλιά Πόλη στο πέρασμα του χρόνου. (Μπανούσης-Μπαρμπέρης, 2009)

_ Δημοτάκης Γεώργιος, Χανιά στο πέρασμα του χρόνου. (Αθήνα: Ιδιωτική έκδοση, 1969)

_ Χατζηκωνσταντίνου Δημήτρης, Όταν Συλλογιέμαι την Κρήτη. (Μεταίχμιο, 2018)

_ Μανούσacas Μανώλης, Τζαμιά, Τεκέδες και Τουρμπέδες στο Νομό Χανίων. (Έρεισμα, 2012)

_ Μαχαιρίδης Χρήστος, Οι Φωτογράφοι των Χανίων – Παγώνοντας το χρόνο και την άνοιξη της Κρητικής Πολιτείας. (Έρεισμα, 2016)

_ Χρηστάκης Γιάννης και Πατεράκης Γεώργιος, Η Κρήτη και η ιστορία της. (Καλέντης, 1995)

_ Μανιατόπουλος Πάνος Χαρ., Η Κρήτη στα χρόνια της Βενετοκρατίας (1204 - 1669). (Ιδιωτική Έκδοση, 2021) Διαθέσιμο στο διαδικτυακό ιστότοπο: <https://www.dropbox.com/scl/fi/m21icdb-vqaw5bh30e8m5y/1204-1669-..pdf?rlkey=dx90mur1m996kjm8cbmxr7rkl&e=1&dl=0>

_ Κλάδου - Μπλέτσα Αιμιλία, Αρχιτεκτονική λιθοξοϊκή διάκοσμος των εκκλησιών της Τουρκοκρατίας στην Δυτική Κρήτη(18ος - 19ος αιώνας). (Χανιά: Πυξίδα της πόλης για το ΤΕΕ- Τμήμα Δυτικής Κρήτης, 2023)

_ Ρώμη Φλωρεντία Βενετία. (Bonechi Edizioni Il Turismo Srl, 2006)

_ Σέρρα Βιπτόριο , Όλη η Βενετία. (Φλωρεντία: Bonechi, 1998)

_ Κέντρο ιστορικών μελετών του Μέστρε, Πλατείες και πόλεις στην περιοχή της Βενετίας. (Θεσσαλονίκη: Universal studio press, 2001)

_ Sitte Camillo, Η πολεοδομία σύμφωνα με τις καλλιτεχνικές της αρχές. (Αθήνα: Εθνικό Μετσόβιο Πολυτεχνείο)

_ Κλάδου - Μπλέτσα Αιμιλία, Αρχιτεκτονική λιθοξοϊκή διάκοσμος των εκκλησιών της Τουρκοκρατίας στην Δυτική Κρήτη(18ος - 19ος αιώνας). (Χανιά: Τ.Ε.Ε, 2023)

_ Σαρηγιάννης Γεώργιος, Πλατείες: ο δημόσιος χώρος στα χρόνια της παρακμής. (1999)

Ερευνητικές Εργασίες

_ Ιωάννου Ελίνα, Η Πλατεία ως τόπος διεξαγωγής της δημόσιας ζωής, κοινωνιολογική προσέγγιση πλατειών στα Χανιά. (Ερευνητική εργασία, Πολυτεχνείο Κρήτης, 2017)

_ Δρακοπούλου Ραφαέλ και Καλαϊτζαντωνάκη Μαρία, Η εξέλιξη της πολεοδομικής προστασίας και το αποτύπωμα της στον ιστορικό ιστό της παλιάς πόλης από τα μέσα του 20ου αιώνα μέχρι και σήμερα. (Ερευνητική εργασία, Πολυτεχνείο Κρήτης, 2019)

_ Αετοπούλου Ευανθία Θεοδοσίου, Η σημασία της πλατείας: κρίση ή μετατροπή, το παράδειγμα του δήμου Λάρισας. (Ερευνητική εργασία, Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης, 2013)

_ Ιγγλεζάκη Κατερίνα, Μίχα Αγγελική, Δωμάτια της πόλης: Προσεγγίζοντας τη νέα αστικότητα. (Ερευνητική εργασία, Δημοκρίτειο Πανεπιστήμιο Ξάνθης, 2018)

Διδακτορική διατριβή

_ Μελαμπιανάκη Ευγενία, Οι πλατείες της Αθήνας 1834 - 1945. (Διδακτορική διατριβή, Εθνικό Μετσόβιο Πολυτεχνείο, 2006)

Διαδικτυακές πηγές

_ Διαδραστικός Χάρτης Χανίων, Διαθέσιμο στο διαδικτυακό ιστότοπο: <https://chaniahistory.gr/interactive-map/> (Επίσκεψη 7/11/24)

_ Ταυροκαθάψια - Μινωική Κρήτη 1600 π.Χ., Διαθέσιμο στο διαδικτυακό ιστότοπο: <https://creteisland.gr/el/crete/history/ancient/63-bull-leaping> (Επίσκεψη 15/11/24)

_ Η κοινωνική ζωή στο Βυζάντιο, Διαθέσιμο στο διαδικτυακό ιστότοπο: <https://exploringbyzantium.gr/EKBMM/Page?name=meleti&id=1&lang=gr&level=1> (Επίσκεψη 15/11/24)

_ Ενετοκρατία στην Κρήτη (1211 – 1669), Διαθέσιμο στο διαδικτυακό ιστότοπο: <https://kritikiagiologia.home.blog/%CE%B5%CE%BD%CE%B5%CF%84%CE%BF%CE%BA%CF%81%CE%B1%CF%84%CE%AF%CE%B1-%CF%83%CF%84%CE%B7%CE%BD-%CE%BA%CF%81%CE%AE%CF%84%CE%B7-1211-1669/> (Επίσκεψη 15/11/24)

_ Τα αποτυπώματα της Ενετοκρατίας στη Νέα Χώρα, Διαθέσιμο στο διαδικτυακό ιστότοπο: <https://www.haniotika-nea.gr/ta-apotipomata-tis-enetokratias-sti-nea-chora/> (Επίσκεψη 15/11/24)

_ Η κοινωνία και η ψυχαγωγία στην Ενετοκρατία, Διαθέσιμο στο διαδικτυακό ιστότοπο: <https://www.fractalart.gr/venetsianikos-chandakas/> (Επίσκεψη 15/11/24)

_ Οθωμανική κληρονομιά Χανίων, Διαθέσιμο στο διαδικτυακό ιστότοπο: <https://explore.cure-project.gr/routes/view/6096c10f11570b001140a0f8/points-list> (Επίσκεψη 15/11/24)

_ Πολιτική και Κοινωνία στην Κρητική Πολιτεία, Διαθέσιμο στο διαδικτυακό ιστότοπο: <https://foundation.parliament.gr/el/ekthesi/politiki-kai-koinonia-stin-kritiki-politeia-1898-1913-hania> (Επίσκεψη 19/11/24)

_ Ο σύλλογος Χρυσόστομος, Διαθέσιμο στο διαδικτυακό ιστότοπο: <https://www.tovima.gr/2022/04/03/culture/o-xrysostomos-tou-pneymatos-kai-tis-texnis/> (Επίσκεψη 19/11/24)

_ Ιδαίον Άντρον, Διαθέσιμο στο διαδικτυακό ιστότοπο: https://www.rethemnosnews.gr/apop-seis/656052_idaion-antron-i-proti-kinimatografiki-aitheysa-stin-ellada (Επίσκεψη 19/11/24)

_ Παλιά σινεμά, Διαθέσιμο στο διαδικτυακό ιστότοπο: <https://www.haniotika-nea.gr/sta-palia-ta-sinema/> (Επίσκεψη 19/11/24)

_ Πολιτιστικά κτίρια, Διαθέσιμο στο διαδικτυακό ιστότοπο: <https://chania-culture.gr/venues> (Επίσκεψη 15/1/25)

_ Κατεδάφιση λιμενικού περιπτέρου, Διαθέσιμο στο διαδικτυακό ιστότοπο: <https://www.hellenicparliament.gr/UserFiles/67715b2c-ec81-4f0c-ad6a-476a34d732bd/7407964.pdf> (Επίσκεψη 15/1/25)

_ Μνήμη (συνειπών) βομβαρδισμού της παλιάς πόλης, Διαθέσιμο στο διαδικτυακό ιστότοπο: <https://www.haniotika-nea.gr/mnimi-synepeion-vomvardismoy-tis-palias-polis/> (Επίσκεψη 2/2/25)

_ “ Πυξίδα” η μελέτη Ρωμανού , Διαθέσιμο στο διαδικτυακό ιστότοπο: <https://www.haniotika-nea.gr/pyxida-i-meleti-romanoy-kalliga-gia-tin-palia-poli-ton-chanion/> (Επίσκεψη 2/2/25)

_ Διατελέσαντες δήμαρχοι, Δήμος Χανίων, Διαθέσιμο στο διαδικτυακό ιστότοπο: <https://www.chania.gr/dimos/past-majors/majors.html> (Επίσκεψη 20/2/25)

_ Πιάτσα ντελ Κάμπο, Διαθέσιμο στον διαδικτυακό ιστότοπο: <https://e-thessalia.gr/piat-sa-ntel-kampo/> (Επίσκεψη 19/11/24)

_ Terra di Siena International Film Festival 2022, Διαθέσιμο στο διαδικτυακό ιστότοπο: <https://www.firenzemadeintuscany.com/en/article/terra-di-siena-international-film-festival/2022> (Επίσκεψη 19/11/24)

_ Palio, Διαθέσιμο στο διαδικτυακό ιστότοπο: <https://avermaete.arch.ethz.ch/education/bachelor/global-history-of-urban-design-I.html> (Επίσκεψη 19/11/24)

_ Plaza de la Virgen, Διαθέσιμο στο διαδικτυακό ιστότοπο: https://www.google.com/url?sa=i&url=https%3A%2F%2Fwww.visitvalencia.com%2Fde%2Ffreizeitkalender%2Fprogramm-fur-das-fest-der-virgen-de-los-desamparados&sig=AOvVaw2PPLqnRPekaqL5-M1AHo-qO&ust=1740905132061000&source=images&cd=vfe&opi=89978449&ved=0CBQQjRxqFwoTC-MCKipK_6IsDFQAAAAAdAAAAABAF (Επίσκεψη 21/1/25)

_ Piazza San Marco, Διαθέσιμο στο διαδικτυακό ιστότοπο: <https://www.google.com/url?sa=i&url=https%3A%2F%2Fwww.tripinview.com%2Fel%2Fdestination%2F55116%2F-italy-veneto-venice&sig=AOvVaw3nw8a3QPa7haUZlOvDThM&ust=1740905439594000&source=images&cd=vfe&opi=89978449&ved=0CBQQjRxqFwoTCIi4q6bA6IsDFQA-AAAAdAAAAABAE> (Επίσκεψη 25/1/25)

_ Piazza San Marco, υπαίθριες εκδηλώσεις, Διαθέσιμο στο διαδικτυακό ιστότοπο: https://www.google.com/url?q=https://www.veveglass.com/piazza-san-marco-concerts-2024/&sa=D&source=editors&ust=1741109309973878&usg=AOvVaw0byhTNbKZyCAvs_PRV_ocl (Επίσκεψη 25/1/25)

_ Piazza San Marco, υπαίθριες εκθέσεις, Διαθέσιμο στο διαδικτυακό ιστότοπο: <https://www.thisis-colossal.com/2024/04/las-meninas-a-san-marco-venice/> (Επίσκεψη 25/1/25)

_ Piazza San Marco, διαμόρφωση όψεων κτιρίου, Διαθέσιμο στο διαδικτυακό ιστότοπο: <https://www.italyreview.com/piazza-san-marco.html> (Επίσκεψη 25/1/25)

Κατάλογος εικόνων

Εξώφυλλο: <https://pin.it/1w13wlD0e>

Διάγραμμα πολιτιστικού αποθέματος: προσωπικό αρχείο

Εικόνα 1: <https://www.bing.com/ck/a?!&p=ba16dfd3a675f261f97f7b1531241ad6a05ba79b6f43972735f84ceaae912135JmltdHM9MTczMTU0MjQwMA&ptn=3&ver=2&hsh=4&fclid=03d18f02-6441-6751-2c16-8043652e6628&psq=renzo+piano+pompidou&u=a1aHR0cHM6Ly93d3cuYXJjaGRhaWx5LmNvbS82NDAY-OC9hZC1jbGFzc2ljcy1jZW50cmUtZ2Vvcmdlcy1wb21waWRvdS1yZW56by1waWFuby1yaWN0eYXJkLXJvZ2Vy-cw&ntb=1>

Εικόνα 2: https://www.google.gr/url?sa=i&url=https%3A%2F%2Fwww.megaron.gr%2Foi-mouses-mas-aspas-tikan-stous-delfous%2F&psig=AOvVaw1Tnz_HrJnCUOA_8TJbKNYh&ust=1740317216160000&source=images&cd=vfe&opi=89978449&ved=0CBcQjhxxqGAoTCKjC7Yix14sDFQAAAAAdAAAAABDRAQ

Εικόνα 3: <https://naxostimes.gr/wp-content/uploads/2020/07/panigiri.jpg>

Henri Lefevbre: https://www.google.gr/url?sa=i&url=https%3A%2F%2Fwww.skoob.com.br%2Fau-tor%2F16763-henri-lefebvre&psig=AOvVaw1rxt_QXaPtL2ui9NrjA9W&ust=1740315030348000&source=images&cd=vfe&opi=89978449&ved=0CBcQjhxxqFwoTCJi3rvao14sDFQAAAAAdAAAAABAJ

Εικόνα 4: προσωπικό αρχείο

Εικόνα 5: προσωπικό αρχείο

Frederick Gibberd: https://www.google.gr/url?sa=i&url=https%3A%2F%2Farchitectuul.com%2Farchitect%2Ffrederick-gibberd&psig=AOvVaw3tqAqsMdxvcOgrSBt_nypq&ust=1740315846113000&source=images&cd=vfe&opi=89978449&ved=0CBcQjhxxqFwoTCMD9pfCr14sDFQAAAAAdAAAAABAE

Διάγραμμα κλίμακας χώρου - ενδιάμεσου χώρου: προσωπικό αρχείο

Εικόνα 6: <https://www.google.gr/url?sa=i&url=https%3A%2F%2Fflorenceonfoot.com%2F4294-2%2F&psig=AOvVaw1yk3oZoyjF-A3jdDRbrmk0&ust=1740329007997000&source=images&cd=vfe&opi=89978449&ved=0CBcQjhxxqFwoTCMjSivrc14sDFQAAAAAdAAAAABAE>

Εικόνα 7: <https://www.google.gr/url?sa=i&url=https%3A%2F%2Fflaguidadimodena.it%2Fen%2F-guide%2Fmodena-streets-and-squares%2Fpiazza-roma&psig=AOvVaw0UmSqNQx5IZfrRGOQPs-b8O&ust=1740329225170000&source=images&cd=vfe&opi=89978449&ved=0CBcQjhxxqFwoTCJDOPd7d14sDFQAAAAAdAAAAABBg>

Διάγραμμα μεταβάσεων: προσωπικό αρχείο

Εικόνα 8: <https://xronos.gr/epikairotita/trapezokathismata-prostima-stin-plateia-eirinis-gia-katalipsi-koinohris-toy-horoy>

Εικόνα9:<https://www.notospress.gr/peloponnisos/story/104566/aparadekti-i-katastasi-sta-parteria-tis-kentrikis-plateias-spartis>

Διάγραμμα αίσθησης οριοθέτησης: προσωπικό αρχείο

Διάγραμμα κλίμακας: προσωπικό αρχείο

Διάγραμμα αναλογιών: προσωπικό αρχείο

Διάγραμμα μετάβασης: προσωπικό αρχείο

Διάγραμμα μέσου χώρου ελεύθερου: προσωπικό αρχείο

Εικόνα 10: <https://creteisland.gr/images/articles/minoan-crete/minoan-crete.jpg>

Διάγραμμα μινωικού ανακτόρου: προσωπικό αρχείο

Χάρτης Βυζαντίου: προσωπικό αρχείο

Εικόνα 11: <https://bestcretedestinations.gr/destination-item/la-canea-chanias-old-town/>

Εικόνα 12: <https://www.fractalart.gr/venetsianikos-chandakas/>

Εικόνα 13: <https://www.fractalart.gr/venetsianikos-chandakas/>

Εικόνα 14: <https://i.pinimg.com/736x/96/da/4a/96da4a1dd8c1f3f1d47d78b8ee855316.jpg>

Εικόνα 15: <https://www.facebook.com/HaniaOldPhotos/posts/1897-1900%CF%80%CE-B%CE%B1%CF%84%CE%B5%CE%AF%CE%B1-1821-%CE%AE-%CE%B1%CE%BB%CE-B%CE%B9%CF%8E%CF%82-%CF%8C%CF%80%CF%89%CF%82-%CF%8C%CE%BB%CE%BF%CE%B9-%CF%84%CE%B7%CE%BD-%CE%BE%CE%AD%CF%81%CE%BF%CF%85%CE%BD-%CF%80%CE%B-B%CE%B1%CF%84%CE%B5%CE%AF%CE%B1-%CF%83%CF%80%CE%BB%CE%AC%CE%B-D%CF%84%CE%B6%CE%B9%CE%B1%CF%82-%CE%BC%CE%B1%CE%B6%CE%AF-%CE%BC%CE%B5-%CF%84/2857397934510589/>

Εικόνα 16: <https://www.google.gr/url?sa=i&url=https%3A%2F%2Fkriti360.gr%2Fpos-allaxe-to-gi-ali-tzamisi-sto-perasma-ton-chronon-deite-istorikes-fotografies%2F&psig=AOvVaw32wWs53cG8lkX-CuFopsjnI&ust=1741188876261000&source=images&cd=vfe&opi=89978449&ved=0CBcQjhxxqFwoTCJDH35b-g8IsDFQAAAAAdAAAAABA5>

Εικόνα 17: <https://www.google.gr/url?sa=i&url=https%3A%2F%2Fkriti360.gr%2Fpos-allaxe-to-gi-ali-tzamisi-sto-perasma-ton-chronon-deite-istorikes-fotografies%2F&psig=AOvVaw32wWs53cG8lkX-CuFopsjnI&ust=1741188876261000&source=images&cd=vfe&opi=89978449&ved=0CBcQjhxxqFwoTCJDH35b-g8IsDFQAAAAAdAAAAABA5>

Εικόνα 18: Μαχαιρίδης Χρήστος, Οι Φωτογράφοι των Χανίων – Πατώνοντας το χρόνο και την άνοιξη της Κρητικής Πολιτείας. (Έρεισμα, 2016), 232

Εικόνα 19: <https://www.cretalive.gr/kriti/geniki-syneleysi-ston-filologiko-syllogo-hanion-o-hrysostomos>

Εικόνα 20: <https://www.rethemnosnews.gr/sites/default/files/styles/main/public/2021-05/99.jpg?itok=Od-b9O00s>

Εικόνα 21: <https://www.haniotika-nea.gr/sta-palia-ta-sinema/>

Εικόνα 22: <https://www.haniotika-nea.gr/sta-palia-ta-sinema/>

Χάρτης πολιτιστικών κτιρίων των Χανίων του 20ου αιώνα: προσωπικό αρχείο

Χάρτης πολιτιστικών κτιρίων και δημόσιων χώρων των Χανίων του 20ου αιώνα: προσωπικό αρχείο

Εικόνα 23: <https://www.facebook.com/photo/?fbid=890035375941954&sepb.100048065005773.-2207520000>

Ειόνα24:<https://www.facebook.com/photo/?fbid=911366250475533&set=pb.100048065005773.-2207520000>

Εικόνα 25: <https://pin.it/bMmgH1AEF>

Εικόνα 26: <https://www.facebook.com/photo/?fbid=852405889704903&sepb.100048065005773.-2207520000>

Εικόνα 27: <https://www.google.gr/url?sa=i&url=http%3A%2F%2Fiscreta.gr%2F2016%2F01%2F31572%2F&psig=AOvVaw2op0Ik-UtWXZ56t4r7Uwu1&ust=1740756100542000&source=images&cd=vfe&opi=89978449&ved=0CBcQjhxxqFwoTCLjDof6T5IsDFQAAAAAdAAAAABAJ>

Εικόνα 28: Κλάδου - Μπλέτσα Αιμιλία, Τα Χανιά 100 χρόνια από την ένωση στο 2013. (Αθήνα: Έκδοση τεχνικού επιμελητηρίου Ελλάδας , 2015), 32

Εικόνα 29: <https://www.tovima.gr/2022/04/03/culture/o-xrysostomos-tou-pneymatos-kai-tis-texnis/>

Χάρτης σχέσης νέων πολιτιστικών κτιρίων - υπαίθριων δημόσιων χώρων: Προσωπικό αρχείο

Χάρτης πολιτιστικού αποθέματος 20ου αιώνα των Χανίων: Προσωπικό αρχείο

Χάρτης πολιτιστικού αποθέματος 21ου αιώνα των Χανίων: Προσωπικό αρχείο

Διάγραμμα αντιμετώπισης δημόσιου χώρου:Προσωπικό αρχείο

Εικόνα 30: <https://www.google.gr/url?sa=i&url=http%3A%2F%2Fiscreta.gr%2F2015%2F08%2F%25CF%2584%25CE%25BF-%25CF%2583%25CE%25B1%25CE%25BD%25CF%2584%25CF%2581%25CE%25B9%25CE%25B2%25CE%25AC%25CE%25BD%25CE%25B9-%25CE%25AE-%25CF%2583%25CF%2585%25CE%25B-D%25CF%2584%25CF%2581%25CE%25B9%25CE%25B2%25CE%25AC%25CE%25BD%25CE%25B9-%25CE%25AE-%25CF%2580%25CE%25BB%25CE%25B1%25CF%2584%25CE%25B5%25CE%25AF%25CE%25B1-%25CE%25BC%2F&psig=AOvVaw3mLqKJ-7o0vFcWYfZbPTpZ&ust=1740839207712000&source=images&cd=vfe&opi=89978449&ved=0CBcQjhxdFwoTCJCo4MnJ5osDFQAAAAAdAAAAABAJ>

Εικόνα 31: <https://dk.pinterest.com/pin/288300813629879558/>

Διάγραμμα πλατείας Ελ. Βενιζέλου: Προσωπικό αρχείο

Εικόνα 32: <https://www.facebook.com/HaniaOldPhotos/photos/1952%CF%80%CE%B-B%CE%81%CF%84%CE%B5%CE%AF%CE%B1-1866-%CF%84%CF%8C%CF%84%CE%B5-%CE%B-D%CE%AD%CF%89%CE%BD-%CE%BA%CE%B1%CF%84%CE%B1%CF%83%CF%84%CE%B7%CE%B-C%CE%AC%CF%84%CF%89%CE%BD-%CE%B7-%CF%80%CE%BB%CE%B1%CF%84%CE%B5%CE%AF%CE%B1-%CE%B4%CE%B9%CE%B1%CE%BC%CE%BF%CF%81%CF%86%CF%8E%CE%B8%CE%B7%CE-%BA%CE%B5-%CE%AD%CF%84%CF%83%CE%B9-%CE%BC%CE%B5%CF%84%CE%AC-%CF%84%CE%B7-%CE%BA%CE%B1%CF%84%CE%B5/2580078358909216/>

Εικόνα 33: <https://www.facebook.com/HaniaOldPhotos/photos/bernard-flamentxania-195060s/1587684541481941/>

Διάγραμμα πλατείας 1866: Προσωπικό αρχείο

Εικόνα 34: https://www.google.gr/url?sa=i&url=https%3A%2F%2Fwww.haniotika-nea.gr%2Falla-zoyn-ola-sto-venizeleio-odeio%2F&psig=AOvVaw1ca5KwKJ47a_Wnbq6Vgeft&ust=1740843800578000&source=images&cd=vfe&opi=89978449&ved=0CBcQjhxdFwoTCLDj7dT5osDFQAAAAAdAAAAABAY

Διάγραμμα Ωδείου: Προσωπικό αρχείο

Εικόνα 35: https://www.google.gr/url?sa=i&url=https%3A%2F%2Fflashnews.gr%2F-post%2F259887%2Fkoboyn-thn-pita-sto-pneymatiko-kentro-xaniwn%2F&psig=AOvVaw1_UqBg0Sw6lBEq-jWyDNGvM&ust=1740845184622000&source=images&cd=vfe&opi=89978449&ved=0CBcQjhxdFwoTCOCy-jOnf5osDFQAAAAAdAAAAABAZ

Διάγραμμα Πνευματικού κέντρου: Προσωπικό αρχείο

Εικόνα 36: https://www.google.gr/url?sa=i&url=https%3A%2F%2Fm.facebook.com%2Fstory.php%3F-story_fb%3D895785025928129%26id%3D100064899183755&psig=AOvVaw0ltpO0Ki6c7PRoB1mCk_ww&ust=1740846320598000&source=images&cd=vfe&opi=89978449&ved=0CBcQjhxdFwoTCJjr9Irk5osDFQAAAAAdAAAAABBU

Εικόνα 37: https://www.google.gr/url?sa=i&url=https%3A%2F%2Fwww.facebook.com%2Fsynkinisicon-temporarydance%2F&psig=AOvVaw0ltpO0Ki6c7PRoB1mCk_ww&ust=1740846320598000&source=images&cd=vfe&opi=89978449&ved=0CBcQjhxdFwoTCJjr9Irk5osDFQAAAAAdAAAAABAJ

Εικόνα 38: https://www.google.gr/url?sa=i&url=https%3A%2F%2Fkriti360.gr%2Fadiase-platia-kat-echaki%2F&psig=AOvVaw0ltpO0Ki6c7PRoB1mCk_ww&ust=1740846320598000&source=images&cd=vfe&opi=89978449&ved=0CBcQjhxdFwoTCJjr9Irk5osDFQAAAAAdAAAAABJj

Διάγραμμα πλατείας Κατεχάκη: Προσωπικό αρχείο

Εικόνα 39: <https://www.facebook.com/photo.php?fbid=2664384273811957&id=1552473328336396&set=a.1575474236036305>

Εικόνα 40: https://www.facebook.com/photo/?fbid=1009328480679309&set=pb.100048065005773.-2207520000&locale=el_GR

Εικόνα 41: <https://chania-culture.gr/venues/gyal-tzami/>

Εικόνα 42: https://www.aera.gr/wp-content/uploads/2011/04/palio_lima_ni.jpg

Εικόνα 43: <https://www.facebook.com/photo/?fbid=908671277411697&sepb.100048065005773.-2207520000>

Διάγραμμα πλατείας Γιαλι Τζαμί: Προσωπικό αρχείο

Εικόνα 44: <https://www.travelstyle.gr/siena-mia-poli-moyseio-stin-kardia-tis-toskanis-vinteo/>

Εικόνα 45: <https://pin.it/1vinf1ygi>

Εικόνα 46: <https://avermaete.arch.ethz.ch/education/bachelor/global-history-of-urban-design-I.html>

Εικόνα 47: <https://pin.it/21wBEmHBa>

Εικόνα 48: <https://www.visititaly.com/info/969782-piazza-del-campo-siena.aspx>

Σκίτσο Piazza del Campo: Προσωπικό αρχείο

Διάγραμμα Piazza del Campo: Προσωπικό αρχείο

Εικόνα 49: <https://catedraldevalencia.es/arte/recorrido-exterior/la-plaza-de-la-virgen/>

Σκίτσο Plaza de la Virgen: Προσωπικό αρχείο

Εικόνα 50: <https://www.visitvalencia.com/de/freizeitkalender/programm-fur-das-fest-der-virgen-de-los-desamprados>

Εικόνα 51: <https://pin.it/6jSIWofZt>

Διάγραμμα Plaza de la Virgen: Προσωπικό αρχείο

Εικόνα 52: <https://www.tripinview.com/el/destination/55116/italy-veneto-venice>

Σκίτσο Piazza San Marco: Προσωπικό αρχείο

Εικόνα 53: <https://www.veveglass.com/piazza-san-marco-concerts-2024/>

Εικόνα 54: <https://www.cestee.gr/proorismos/italia/benetia/plateia-agiou-markou>

Εικόνα 55: <https://www.italyreview.com/piazza-san-marco.html>

Διάγραμμα Piazza San Marco: Προσωπικό αρχείο

"Ο δημόσιος χώρος αποτελεί ένα κυρίαρχο στοιχείο της κοινωνικής ζωής του ανθρώπου αλλά και μία σημαντική έκφραση του πολιτισμού της κάθε εποχής."

